

DEMOGRÁFIA

57. ÉVF. 4. SZÁM

BUDAPEST
2014

AZ MTA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGA
ÉS A KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET
FOLYÓIRATA

ALAPÍTÁS ÉVE:
1958

A Population Quarterly of the Committee for Demography
of the Hungarian Academy of Sciences
and the Hungarian Central Statistical Office
Demographic Research Institute
Founded in 1958

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI
EDITORIAL BOARD

DÖVÉNYI ZOLTÁN, GÁRDOS ÉVA, HOÓZ ISTVÁN, JÓZAN PÉTER,
KAMARÁS FERENC, KLINGER ANDRÁS (elnök), PONGRÁCZ TIBORNÉ,
SPÉDER ZSOLT, TÓTH PÁL PÉTER

SZERKESZTŐSÉG

BLASKÓ ZSUZSA főszerkesztő
ÓRI PÉTER felelős szerkesztő
MURINKÓ LÍVIA szerkesztő
PAKOT LEVENTE szerkesztő
VARGHA LILI szerkesztő

EDITORS

ZSUZSA BLASKÓ editor-in-chief
PÉTER ÓRI managing editor
LÍVIA MURINKÓ editor
LEVENTE PAKOT editor
LILI VARGHA editor

A KIADVÁNY A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL
KÉSZÜLT.

KIADJA A KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET
FELELŐS KIADÓ: SPÉDER ZSOLT igazgató

OLVASÓSZERKESZTŐ:
MAJOROS GYÖRGYI
TÖRDELŐSZERKESZTŐ:
VÁRNAINÉ ANEK ÁGNES

ISSN 0011-8249

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Földházi Erzsébet: Magyarország népességének várható alakulása 2060-ig – különös tekintettel a nemzetközi vándorlásra	241
Blaskó Zsuzsa – Gödri Irén: Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” korében	271
Moreh Christian: Magyar bevándorlók az Egyesült Királyságban: demográfiai, földrajzi és szociológiai körkép	309

IRODALOM

Az Európán belüli vándorlás demográfiai aspektusai – A European Journal of Population tematikus számáról és még egy idevágó tanulmányról.....	345
---	-----

SZERZŐINKNEK	351
---------------------------	-----

MEGRENDELŐLAP	355
----------------------------	-----

*Utánnymás csak a forrás megjelölésével.
Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.*

CONTENTS

STUDIES

Erzsébet Földházi: The projected population development of Hungary until 2060 – with special attention to international migration	241
Zsuzsa Blaskó – Irén Gödri: Emigration from Hungary: selection and choice of destination among “new migrants”	271
Christian Moreh: Hungarian migrants in the United Kingdom: demographic, geographic and sociological aspects	309

REVIEWS

European Journal of Population, special issue on demographic issues of intra-European migration (vol. 31 issue 2, 2015)	345
---	-----

SZERZŐINKNEK (FOR OUR AUTHORS)	351
---	-----

MEGRENDELŐLAP (ORDER FORM)	355
---	-----

*Reproduction is only permitted with indication of the source.
Manuscripts are not kept or sent back.*

MAGYARORSZÁG NÉPESSÉGÉNEK VÁRHATÓ ALAKULÁSA 2060-IG – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NEMZETKÖZI VÁNDORLÁSRA¹

FÖLDHÁZI ERZSÉBET²

Összefoglaló

A népesség változását befolyásoló tényezők – a születések, a halálozások és a vándorlás – közül a vándorlásra vonatkozó adatok a legkevésbé pontosak, és ez jelenti a legbizonytalanabb tényezőt a népesség-előreszámításban is. A nemzetközi vándorlás becslésére bemutatunk egy több adatforrás felhasználásával készült új módszert, majd pedig ebből kiindulva azokat a vándorlási hipotéziseket, amelyeket a múltbeli trendek és a jövőre vonatkozó elképzeléseink szerint alakítottunk ki. Az eredmények azt mutatják, hogy a következő csaknem fél évszázadban Magyarország népessége számottevően csökken, amiben – az alacsony termékenység mellett – igen nagy szerepe van a nemzetközi vándorlásnak. A népesség korszerkezete is jelentős mértékben átalakul: csökken a gyermekek és különösen az aktív korúak aránya, az idősek aránya pedig növekszik.

Tárgyszavak: népesség-előreszámítás, nemzetközi vándorlás, Magyarország

Bevezetés

Egy ország népességének változását alapvetően három tényező befolyásolja: a születések, a halálozások és a vándorlás. A születések és a halálozások – a népesedés természetes folyamatainak megfelelően – csak igen lassan és fokozatosan változnak, így az általuk a népesség létszámában és szerkezetében előidézett változások is lassan, fokozatosan mennek végbe. A migráció más természetű jelenség: egy-egy gazdasági vagy társadalmi esemény hatására akár milliók is útra kelhetnek és vándorolhatnak egyik országból a másikba, hirtelen és

¹ A tanulmány a SEEMIG Managing Migration and its Effects in South East Europe – Transnational Actions Towards Evidence Based Strategies [A migráció és a migrációs hatások kezelése Délkelet-Európában – Határokon átnyúló együttműködés a tényekre alapuló stratégiáért] című projekt keretében készült. A SEEMIG a South East Europe Programme stratégiai projektje, amely az Európai Unió és Magyarország társfinanszírozásával valósul meg.

² KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, email: foldhazi@demografia.hu.

nagymértékű változást előidézve ezzel mind a kibocsátó, mind pedig a befogadó országok népességében.

Amikor a népesség jövőbeni alakulását szeretnénk vizsgálni, a legbizonytalanabb tényező a vándorlás. Éppen ezért arra kell törekednünk, hogy megértsük a vándorlás mozgatórugóit, megfigyeljük a hosszú távú vándorlási trendeket, és azt a kiinduló helyzetet is, amivel az előreszámítási időszak kezdetén éppen szembesülünk. Az utóbbiak esetében rendelkezésünkre állnak statisztikai adatok, ezekről azonban tudjuk, hogy miközben egy-egy adott országban a bevándorlást viszonylag jól mérik, a kivándorlás mérése már sokkal pontatlanabb. Éppen ezért van arra szükség, hogy többféle adat bevonásával (népmozgalmi statisztikák, népszámlálások és tükörstatisztikák, adott országban született, de külföldön élő népesség stb. adatai) a valóságos folyamatokat a jelenleginél jobban megközelítő becslést készítsünk. Ezt a becslést egy újonnan kialakított módszerrel³ végeztük el, s ennek alapján képet kaptunk a 2000-es évek migrációs trendjeiről. Az így kapott becslésből kiindulva fogalmazzuk meg a *népesség-előreszámítás migrációs hipotéziseit*, és megmutatjuk, hogy ezek teljesülése esetén hogyan fog alakulni Magyarország népessége a következő csaknem fél évszázadban.

Kísérlet a Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás folyamatainak számbavételére⁴

Ahhoz, hogy a vándorlásnak a jövőbeni népesedési folyamatokban betöltött szerepét meg tudjuk becsülni, mindenekelőtt a múltbeli vándorlási folyamatok ismeretére van szükségünk.

A nemzetközi vándorlás a külföldi állampolgárságú személyek Magyarországra bevándorlásából és kivándorlásából, valamint a magyar állampolgárok külföldre vándorlásából és visszavándorlásából tevődik össze.

A Központi Statisztikai Hivatalnak a külföldi állampolgárságú bevándorlókra és kivándorlókra vonatkozó adatai szerint az ezredforduló óta évente átlagosan több mint 23 ezer külföldi vándorolt be Magyarországra, miközben a kivándorlók száma éves átlagban csak alig valamivel haladta meg a 4 ezer főt (*1. táblázat*). Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a külföldi bevándorlók csaknem 230 ezer fővel gyarapították az ország lakosságát 2001 és 2012 között.

³ A módszert a SEEMIG projekt keretében dolgozták ki a projekt résztvevői, közülük is elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal és a Népeségtudományi Kutatóintézet munkatársai, akik ily módon nagy segítséget nyújtottak a munkámban, és ezúton köszönöm meg mindannyiuknak a közreműködést. A SEEMIG projektről bővebben lásd a projekt honlapját: www.seemig.eu.

⁴ Ez a fejezet nagymértékben épít a SEEMIG projekt keretében megjelent korábbi tanulmányunkra: Bleha et al. 2014.

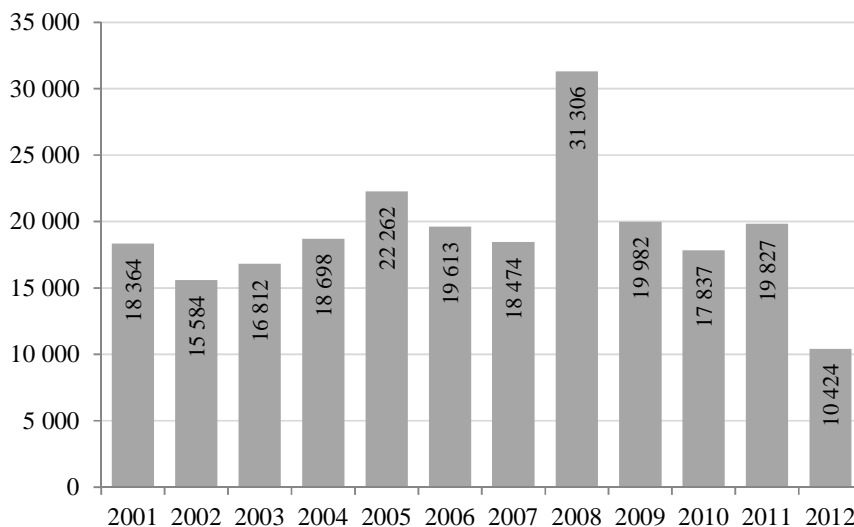
*1. A bevándorló és kivándorló külföldi állampolgárok száma és egyenlege
Magyarországon, 2001–2012*
*Immigration, emigration and net migration of foreign citizens in Hungary,
2001–2012*

Év	Bevándorlók	Kivándorlók	Egyenleg
2001	20 308	1 944	18 364
2002	17 972	2 388	15 584
2003	19 365	2 553	16 812
2004	22 164	3 466	18 698
2005	25 582	3 320	22 262
2006	23 569	3 956	19 613
2007	22 607	4 133	18 474
2008	35 547	4 241	31 306
2009	25 582	5 600	19 982
2010	23 884	6 047	17 837
2011	22 514	2 687	19 827
2012	20 340	9 916	10 424

Forrás: Demográfiai évkönyvek, 2001–2012.

A külföldiek vándorlási egyenlege 2001 és 2012 között a legtöbb évben 15 és 20 ezer fő között mozgott (*I. ábra*). Ennél jelentősen több csak 2008-ban volt, amikor a 31 ezer főt is meghaladta – ez a kiugróan magas érték egy adminisztratív változás⁵ eredménye volt. A 2001 óta eltelt időszak során 2012-ben volt a legalacsonyabb ez az egyenleg, amikor a 10 és fél ezer főt sem érte el. A két népszámlálás között éves átlagban 20 ezer fő volt. A válságot követő időszakban valamelyest csökkent, a 2009–2012 közötti években átlagosan 17 ezer fő volt.

⁵ A 2007. július 1-én életbe lépett Bevándorlási törvény hatása. (A Bevándorlási törvény két részből áll: a 2007. évi I. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról, a 2007. évi II. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról rendelkezik. Ebben az esetben a törvény második része releváns.) A 2008. évi nagymértékű növekedést az okozta, hogy a törvény alapján az Európai Gazdasági Térség országainak a szabad mozgás jogával rendelkező állampolgárai ún. regisztrációs igazolást kérhettek, valamint állandó tartózkodási kártyát igényelhettek. Ezeket a tartózkodásra jogosító engedélyeket viszonylag könnyen és gyorsan meg lehetett kapni, így sokan igényelték. A 2008-ban bevándorlóként regisztrált 35 ezer főből mintegy 20 ezren ilyen típusú engedéllyel rendelkeztek (lásd Gödri 2012).

Forrás: Demográfiai évkönyvek, 2001–2012.

*I. A külföldi állampolgárok vándorlási egyenlege Magyarországon, 2001–2012
Net migration of foreign citizens in Hungary, 2001–2012*

Az itt bemutatott adatsor azonban feltehetően felülbecsüli a külföldi állampolgárok vándorlási egyenlegét, mert az országot elhagyó külföldiek gyakran nem jelentik be távozásukat. Pontosabb, a valóságot jobban közelítő képet kaphatunk, ha megvizsgáljuk a népszámlálások adatait is.

A két népszámlálás között 50 069 fővel növekedett a Magyarországon élő külföldi állampolgárok száma. Körükben több mint 7600 főt tett ki a természetes szaporodás, így a vándorlási egyenleg 42 400 fő. Ez a szám azonban nem tartalmazza az időközben egyszerűsített honosítási eljárás keretében magyar állampolgárságot szerzett külföldi személyeket.

A honosításokkal együtt a vándorlási egyenleg 130 114 fő, vagyis évente átlagosan csaknem 12 ezer fő. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy miközben 259 094 fő külföldi állampolgár érkezett hazánkba, ugyanakkor 128 980 fő el is távozott az országból a 2001–2012 közötti időszakban (2. táblázat).

A külföldi állampolgárok tényleges vándorlási egyenlege valószínűleg közelebb áll az évi 12 ezer főhöz, mint a vándorlási statisztika alapján mutatkozó 20 ezer főhöz. Azzal a feltételezéssel élve, hogy a vándorlási statisztika jól mutatja a vándorlás trendjeit, és évente átlagosan 8 ezer fővel alacsonyabb vándorlási egyenleggel számolva a II. ábrán bemutatott eredményeket kaptuk.

2. Külföldi állampolgárok Magyarországon a 2001-es és a 2011-es népszámlálás alapján
Foreign citizens in Hungary, 2001 and 2011 population census

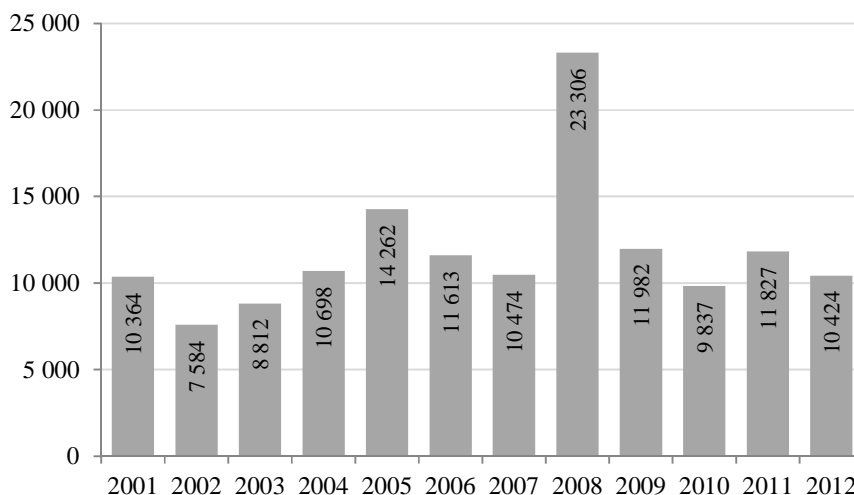
Külföldi állampolgárok	Létszám
Népszámlálás, 2001	93 241
Népszámlálás, 2011	143 310
Különbözet	50 069
Természetes szaporodás, 2001–2011	7 637
Nemzetközi vándorlási egyenleg (honosítás nélkül)	42 432
Bevándorlók összesen	259 094
Honosítottak összesen	87 682
Kivándorlók becsült száma (népszámlálási különbözet – mért bevándorlás)	128 980
Tényleges nemzetközi vándorlási egyenleg	130 114
Évi átlagos vándorlási egyenleg	11 829

Forrás: Demográfiai évkönyvek, 2001–2012; Népszámlálás 2001, 2011.

A magyar állampolgárok vándorlását szintén számításba kell venni, mégpedig ebben az esetben is külön az elvándorlást és külön a visszavándorlást. Az elvándorlás becsülhető egyrészt a kibocsátó ország statisztikai adatai, másrészt a fogadó országok tükörstatisztikái alapján. Nem csak a migrációs potenciált felmérő vizsgálatok utalnak arra, hogy a vándorlási statisztika a tényleges elvándorlásnak csak egy részét tudja megragadni – erről tanúskodnak a tükörstatisztikák is.

A magyar statisztikák szerint a magyar állampolgárok elvándorlása 2001–2005 között meglehetősen alacsony szintű volt, és enyhén csökkenő tendenciát mutatott (*III. ábra*). 2005 után emelkedés kezdődött, amely 2012-re csaknem 13 ezer fős elvándorlást jelzett. Az elvándorlás ennél feltehetően nagyobb mértékű, de az adatsor támpontot adhat a vándorlási tendenciák megrajzolásához.

A befogadó országok tükörstatisztikái a hazai statisztikában szereplő elvándorló magyarok számánál jóval nagyobb számot mutatnak, még abban az esetben is, ha csak az európai országokat vizsgáljuk. Ebből az látható, hogy 2001–2003 között volt egy kis csökkenés, 2004-ben azonban – vagyis Magyarország EU-csatlakozásának évében – az előző évhez viszonyítva csaknem 30 százalékos növekedés volt tapasztalható. Ezt követően – kisebb ingadozásokkal – először lassabb, majd 2010-től gyorsabb növekedés látható a tükörstatisztikákban. 2011-ben nyitották meg az osztrák és a német munkaerő-piacot az újonnan csatlakozott országok előtt, feltehetően ennek a hatása is megmutatkozik az adatokban.

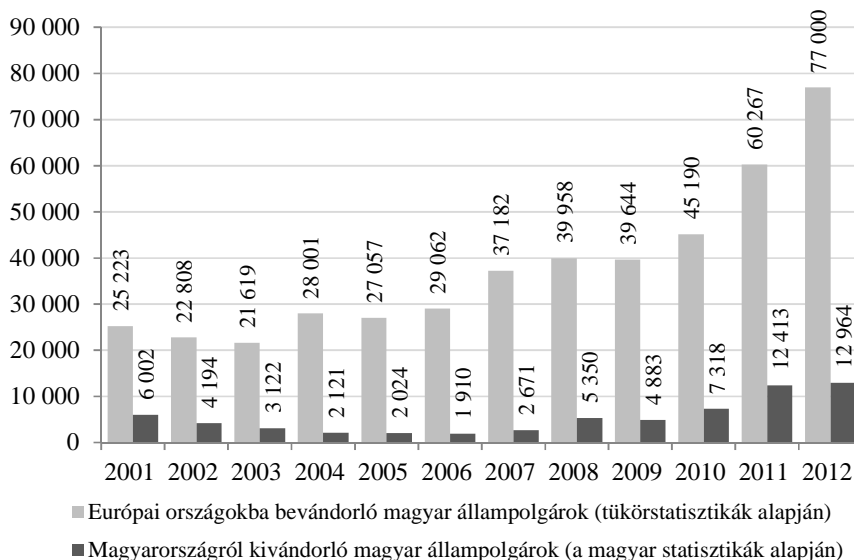
Forrás: Demográfiai évkönyvek, 2001–2012; Népszámlálás 2001, 2011.

II. Külföldi állampolgárok vándorlási egyenlegének becslése a népmozgalmi statisztikák és a népszámlálási adatok alapján, 2001–2012
Estimation of net migration of foreign citizens on the basis of vital statistics and censuses, 2001–2012

A most bemutatott két statisztika azonban nem számol a visszavándorlással, ami akár jelentős mértékű is lehet; a tükörstatisztika továbbá nem tartalmazza az Európán kívüli vándorlások adatait.

Ennek a hiányosságnak a kezelésére több lehetőség is felmerül. Az egyik az OECD statisztikája, amely tartalmaz adatokat a Magyarországon születettek vándorlásáról, mind az OECD-országokba való bevándorlásukról, mind pedig az azokból való kivándorlásukról. Ezeknek az adatoknak a használatát azonban elvetettük, mert azt feltételezzük, hogy az elvándorlás jelentős része nem OECD-országokba irányul.

Újabb lehetőség az, amikor nem folyamatában (flow) vizsgáljuk a vándorlást, hanem azt nézzük meg, hogy egy adott ország állampolgárai közül mennyien tartózkodnak egy adott időpontban külföldön (stock). Ha két különböző időpontra vonatkoztatva ismerjük ezt az adatot, következtethetünk belőle az időközben lezajlott nettó vándorlás mértékére. Erre fogunk kísérletet tenni a következőkben.

Forrás: Gödri et al. 2013.

Megjegyzés: Az adatsor 2006-tól nem tartalmazza az Egyesült Királyságba vándorlókat, mert megszűnt a nyilvántartás.

*III. Magyarországról kivándorló és más európai (EGT) országokba bevándorló magyar állampolgárok, 2001–2012
Hungarian citizens emigrating from Hungary and immigrating to European (EEA) countries, 2001–2012*

Az ENSZ adatai szerint a külföldön tartózkodó magyarok létszámának 1990 és 2013 közötti alakulását a 3. táblázat ismerteti.

*3. Külföldön tartózkodó, Magyarországon született személyek, 1990, 2000, 2010, 2013
Hungarian-born persons living abroad, 1990, 2000, 2010, 2013*

	1990	2000	2010	2013
Személyek száma	407 611	443 911	491 926	528 184

Forrás: ENSZ 2013.

Ha az utóbbi több mint egy évtizedre, vagyis 2000-től szeretnénk becslést adni a Magyarországon születettek nettó vándorlására, a következőképpen járhatunk el: 2000 és 2010 esetén a két év különbségét vesszük, ennyivel változott a külföldön lévő magyar állampolgárok létszáma tíz év alatt (48 015 fő). A 2010-es stock-ot azonban csökkentik az időközben bekövetkezett halálozások, tehát ezek számát hozzáadva az előbbi különbséghez kapjuk meg a tényleges növekedés mértékét. Hasonlóképpen járhatunk el a 2010–2013 közötti időszakra vonatkozóan is.

Ahhoz azonban, hogy ezt a számítást el tudjuk végezni, becslést kell adnunk az időközben meghaltak számára, ezt pedig csak akkor tudjuk megtenni, ha ismerjük a külföldön tartózkodó magyar állampolgárok nem és életkor szerinti megoszlását. Ezt pillanatnyilag nem ismerjük, tehát valamilyen módon meg kell becsülnünk.

Az egyik lehetőség a kivándorlók korszerkezetének figyelembevétele, amelyre vonatkozóan 2012-es adatunk van (nem és életkor szerinti bontásban). Így azonban alulbecsüljük a nettó vándorlást, hiszen a ténylegesnél fiatalabb népességet vizsgálunk, és ez alapján kisebb halálozást feltételezünk. Ez a feltevés valószínűleg viszonylag távol áll a valóságtól, mert egyáltalán nem veszi figyelembe a régebben kivándoroltakat, legalábbis a korszerkezet szempontjából.

A másik lehetőség a magyarországi népesség nem és kor szerinti szerkezetével való azonosság feltételezése, kiindulásként a 2001. és a 2011. évi népszámlálás adatainak felhasználása. Ezt a megoldást az indokolja, hogy a stock tartalmazza mindazokat, akik valaha kivándoroltak Magyarországról (és még életben vannak), tehát életkori összetételük nem a jelenlegi kivándorlók korstruktúrájával egyezik meg. Így valószínűleg felülbecsüljük a nettó vándorlást, mert tudjuk, hogy a kivándorlók átlagosan fiatalabbak az ország teljes népességénél. Ez a becslési módszer azonban mégis jobban megközelíti a valóságot az előbbinél, legalábbis ezt támasztja alá az EU néhány adata (4. táblázat). A táblázatból jól látható, hogy az Európai Unióban élő, Magyarországon született személyek életkor szerinti megoszlása még elfogadható mértékben hasonlít a Magyarországon élő népesség korszerkezetéhez.

A magyarországi korszerkezetet figyelembe véve 2000 és 2010 között feltehetően 58 208 haláleset következett be,⁶ ami a 48 000 fős korábbi különbözetet figyelembe véve összesen 106 000 fő, vagyis éves átlagban 10 600 fő.

⁶ A halálozások becslése azon a feltételezésen alapul, hogy a külföldön élő magyarok ugyanolyan valószínűséggel halnak meg minden egyes életkorban, mint a Magyarországon élők. Ez egy „naiv” feltételezés, mert a migránsok esetében megfigyelhető egy szelekciós hatás (az egészségesebbek nagyobb valószínűséggel válnak migránssá), továbbá az adott befogadó ország életszínvonala is hatással van a mortalitásra, ugyanakkor az is igaz, hogy a migrációval járó stressz növelheti a halandóságot.

4. Az EU-ban élő magyar állampolgárok, a Magyarországon született személyek és Magyarország népességének korszerkezete (%)
 Age structure of Hungarian citizens living in the EU, Hungarian-born persons and the population of Hungary (%)

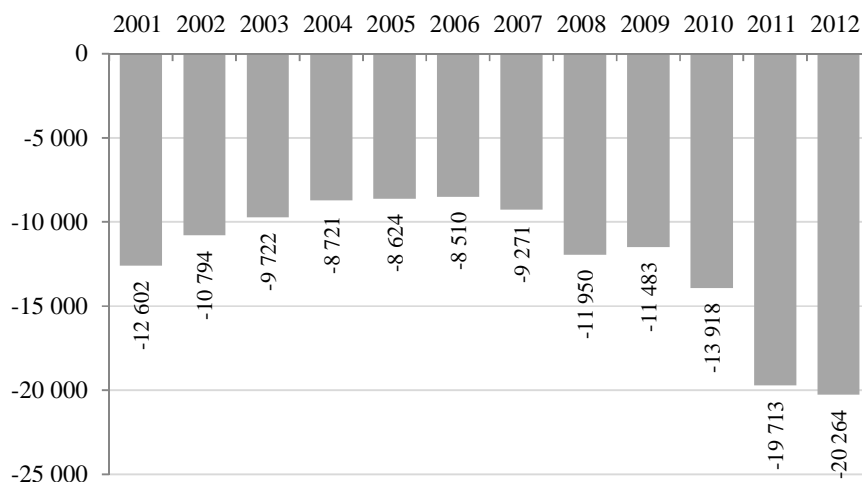
Korcsoport	Magyar állampolgárok az Európai Unióban (1998–2013 átlaga)	Magyarországon született személyek az Európai Unióban (1999–2013 átlaga)	Magyarország népessége, 2013
0–14 éves	8	6	14
15–64 éves	88	69	68
65 éves és idősebb	4	24	17
Összesen	100	100	100
N	86 754	66 442	9 908 798

Forrás: Eurostat.

2010 és 2013 között 36 258 a külföldön tartózkodó, Magyarországon született személyek különbsége: a vizsgált időszakban feltehetően 23 868 haláleset következett be, és így összesen 60 000 főre tehető a három év alatti növekmény, vagyis évi átlagban 20 ezer fős vándorlási veszteség következik be – az előző tíz év átlagának csaknem kétszerese. Azt feltételezve, hogy a magyar kivándorlási adatok a trendeket jól követik, a IV. ábrán éves bontásban mutatjuk meg a 2001 és 2012 közötti időszakra becsült éves vándorlási egyenleget.

A vándorlási egyenleg 2011. évi jelentős emelkedése minden bizonnyal a német és osztrák munkaerőpiac 2011-es nyitásával áll kapcsolatban.⁷ Ausztriába inkább ingáznak a munkavállaló magyarok, de a nyitást követően elképzelhető, hogy többen vették fontolóra az ausztriai letelepedést is. A legnagyobb hatása e tekintetben a németországi nyitásnak lehet: Németország hagyományosan a magyar emigráció egyik legkedveltebb célországa, és a nagyobb távolság miatt az ott munkát vállaló magyarok nagy valószínűséggel le is telepednek.

⁷ Lásd erről bővebben: Földházi 2011.

Forrás: Demográfiai évkönyvek, 2001–2012; ENSZ.

*IV. A Magyarországon születettek vándorlási egyenlege 2001 és 2012 között
(népmozgalmi adatok és az ENSZ (stock) adatai alapján készült becslés)
Net migration of Hungarian-born persons, 2001–2012
(estimation calculated from vital statistics and UN (stock) data)*

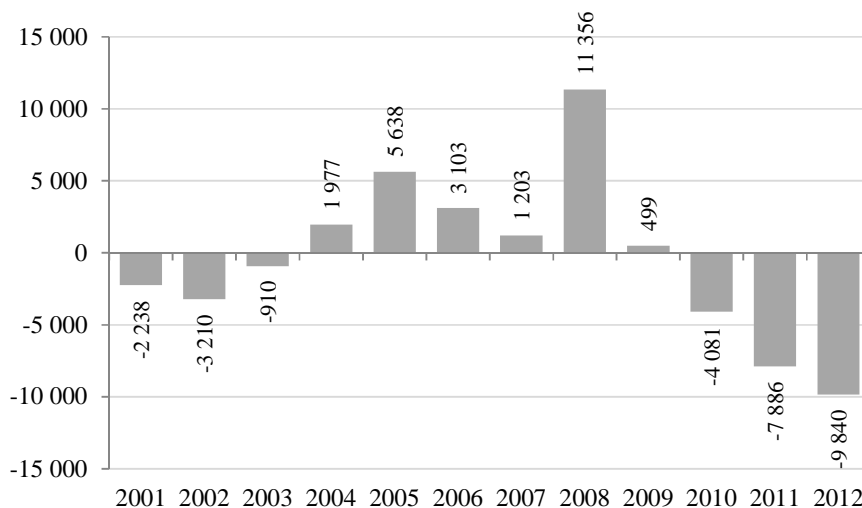
A teljes – külföldi és magyar állampolgárokat⁸ is figyelembe vevő – vándorlási egyenleget az előző két egyenlegből számíthatjuk (V. ábra).

Az előzőek mellett figyelembe kell még vennünk egy újonnan megjelenő csoportot: azokat, akik külföldön születtek, felvették a magyar állampolgárságot és magyarországi lakóhelyet létesítettek. A statisztikai adatok szerint 2011-ben 3061 fő, 2012-ben 9168 fő, 2013-ban pedig 8364 fő tartozott ebbe a csoportba. A lakóhely létesítése azonban nem szükségszerűen jelenti a tényleges itt-tartózkodást: azt feltételezzük, hogy valójában csak az érintettek egyharmada esetében jelent magyarországi letelepedést, vagyis évente kb. 2500 fő érkezik ily módon az országba. Ez már 2012-ben is megnövelte a bevándorlók létszámát, amely létszámot a külföldi állampolgároknál vesszük figyelembe.

Az is valószínűsíthető, hogy a magyarországi lakóhely létesítése és a tényleges letelepedés időben elválik egymástól: a lakóhely-létesítés kezdeti nagyobb hullámát lassabban, időben elhúzódva követi a Magyarországra költözés. Ezért az előreszámítás vándorlási hipotéziseiben a teljes előreszámítási időszak

⁸ A vándorlási egyenleget a Magyarországon született személyekre becsültük; a magyar állampolgárok és a Magyarországon születettek nem ugyanazt a sokaságot jelentik, de feltételezhető, hogy a Magyarországon születettek túlnyomó része egyben magyar állampolgár is.

alatt számolunk ilyen típusú migrációval, méreteit tekintve éves szinten 2500 főt feltételezve.

Forrás: Demográfiai évkönyvek, 2001–2012; ENSZ.

*V. Vándorlási egyenleg Magyarországon 2001–2012 között
(népmozgalmi statisztikák, népszámlálási adatok és ENSZ-statisztikák
felhasználásával készült becslés)
Net migration in Hungary, 2001–2012 (estimation calculated from vital
statistics, census data and UN statistics on migration)*

A becslés alapján elmondható, hogy kismértékű negatív vándorlási egyenleg már a 2000-es évek elején is tapasztalható volt, ezt azonban pozitív vándorlási egyenleggel jellemezhető időszak követte csaknem az évtized végéig. A 2010-es évek elején egyértelműen negatívvá és egyre jelentősebbé válik ez az egyenleg. Ez összhangban van a hétköznapi tapasztalatokkal és a tükörszatisztikák adataival is.

Úgy gondoljuk, hogy az előzőekben leírt eljárás alapján a nemzetközi vándorlásra adott becslés a hivatalos statisztikai adatoknál jobban megközelíti a valóságot – ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy becslésről van szó.

Vándorlási hipotézisek a népesség-előreszámításhoz

A migrációs hipotézisek a nemzetközi vándorlási egyenleg volumenére, nem és életkor szerinti összetételére vonatkozóan fogalmazznak meg feltételezéseket az előreszámítási időszak tartamára, vagyis a 2013–2060 közötti évekre.

A vándorlási hipotézisek két részből tevődnek össze: a külföldi és a magyar állampolgárok vándorlásából. Mindkettő esetén a vándorlási egyenleget vizsgáljuk.

Mielőtt azonban számszerűen is megfogalmazznánk a vándorlásra vonatkozó feltételezéseinket, érdemes áttekinteni általánosságban azokat a megfontolásokat, amelyek a hipotézisek alapját alkotják.⁹

A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás elsősorban a munkaerő vándorlását jelenti,¹⁰ ebből a szempontból tehát különösen fontos a kibocsátó és a befogadó országok munkaerő-piaca. Magyarországról főként Németországba, Ausztriába és Angliába irányul a munkaerő-vándorlás, és feltételezhető, hogy ezeknek az országoknak a munkaerő-kereslete a jövőben is fennmarad, vagy akár még növekedni is fog. A munkaerő vándorlásának fő mozgatórugója a kibocsátó és a befogadó országok közötti bérkülönbség; valószínűsíthető, hogy ezek a bérkülönbségek Magyarország és a nyugat-európai országok között tartósan fennmaradnak.

A migrációt elősegítő, illetve fenntartó fontos tényező az a migráns hálózat is, amely a hosszabb időn át zajló migrációs folyamatok eredményeképpen kiépül a fogadó országokban. 2011-től jelentős növekedésnek indult a Magyarországról való kiáramlás (részben kivándorlás, részben pedig hosszabb-rövidebb ideig tartó külföldi munkavállalás formájában), ennek eredményeképpen a magyarországi népességben belül egyre növekszik azoknak a száma, akiknek vannak külföldön élő vagy külföldi tapasztalattal rendelkező rokonai, barátai, ismerősei, vagy akár saját maguk is rendelkeznek migrációs tapasztalattal. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy tovább növekedjen a vándorlók száma. Ezt megerősítik azoknak a vizsgálatoknak az eredményei is, amelyek a migrációs potenciálra vonatkoznak: akik már éltek vagy dolgoztak külföldön, ill. akiknek van külföldön élő rokonuk, barátjuk, sokkal nagyobb arányban terveznek migrációt (pl. a korábbi külföldi tapasztalatokkal rendelkezők kb. kétharmada tervezett újabb migrációt) (Gödri – Feleky 2013). A migrációt tervezők aránya a TÁRKI mérései szerint is növekedett 2010 és 2012 között.

A migráció terjedése a kibocsátó népességben többféle módon is hozzájárul a további migrációs tervek kialakulásához. Egyrészt a migrációs hálózatokon keresztül terjedő információk és erőforrások révén, másrészt pedig azáltal is, hogy a migrációra egyre inkább reális lehetőségként tekintenek a köztudatban.

⁹ Ehhez a részhez Gödri Irén nyújtott értékes segítséget, amit ezúton szeretnék megköszönni.

¹⁰ A menekültek kérdésével ebben az anyagban nem foglalkozunk.

Főként a fiatalok esetében tapasztalható, hogy a jövőképük egyik lehetséges forgatókönyve egy időre vagy akár végleg elhagyni az országot. A fiatalok esetében további ösztönzője ennek a folyamatnak a külföldi tanulási lehetőségek megnövekedett száma is.

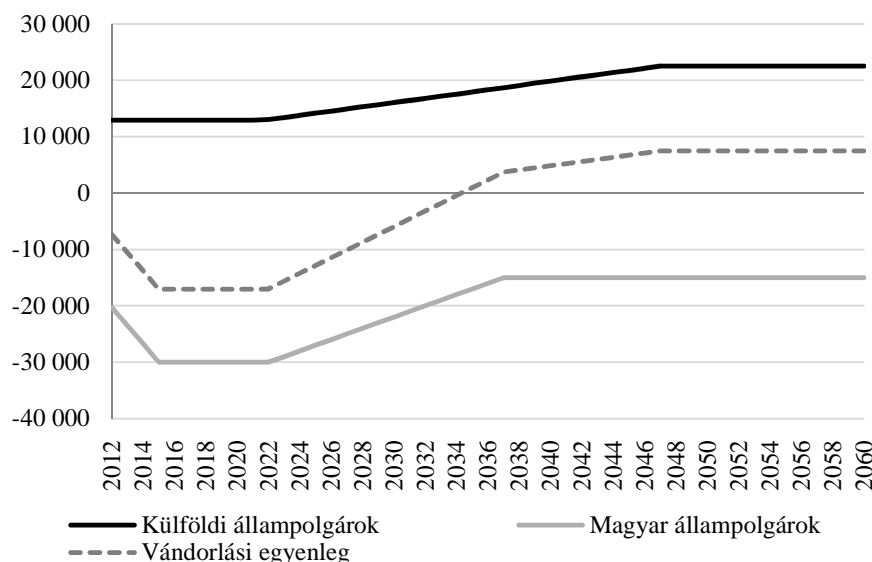
Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a főbb célországokban esetlegesen életbe lépő szigorítások, valamint a hazai munkaerő-piaci és gazdasági helyzet jelentős javulása is megváltoztathatja a vándorlási folyamatokat. Jelenlegi ismereteink szerint azonban valószínűleg ezek egyikének bekövetkezése sem várható belátható időn belül.¹¹

Általában véve igaz az, hogy a vándorlási folyamatok jövőbeli alakulását igen nehéz prognosztizálni, mert részben attól függnék, hogy Magyarországon milyen gazdasági, társadalmi és politikai változások következnek be, részben pedig attól, ahogyan a fogadó országok gazdasági folyamatai és munkaerő-igénye alakul. A vándorlási tervek és a tényleges vándorlás mértéke is csökkenhet, illetve a visszavándorlás növekedhet abban az esetben, ha Magyarországon javul a gazdasági helyzet és pozitív változások következnek be a társadalomban és a munkaerő-piacon, továbbá ha a célországokban korlátozásokat vezetnek be. Amennyiben azonban a gazdaságban és a társadalmi életben tapasztalható negatív tendenciák fennmaradnak vagy erősödnek, és a migrációs hálózatok egyre jobban kiépülnek, az elvándorlási folyamatok tartósan fennmaradnak, az elvándorlók tehát egyre nagyobb valószínűséggel maradnak külföldön, s egyre kisebb eséllyel térnek vissza. Minél tovább marad fenn az elvándorlás, annál nehezebb megállítani a folyamatot, mivel az egymást erősítő tényezők következtében egyre inkább önfenntartóvá válik (Gödri et al. 2013).

Mindezek a megállapítások képezik az alapját a következőkben ismertetendő vándorlási hipotéziseknek.

Három különböző hipotézist fogalmaztunk meg a vándorlásra vonatkozóan, mindhárom esetben külön-külön a külföldi és a magyar állampolgárok vándorlási egyenlegére, és végül e kettő különbségét a teljes vándorlási egyenlegre.

¹¹ A hipotézisek megfogalmazása idején még nem voltak ismertek azok a törekvések, amelyek Nagy-Britanniában a bevándorlás korlátozására irányulnak.

Forrás: Saját becslés.

VI. A külföldi és a magyar állampolgárok vándorlási egyenlege külön-külön és együtt az alaphipotézis („részleges modellváltás”) esetén, 2012–2060
Net migration of foreign and Hungarian citizens separately and together in the case of the medium migration hypothesis (“partial model change”), 2012–2060

A vándorlási hipotézisek számszerűen a következőképpen alakulnak.

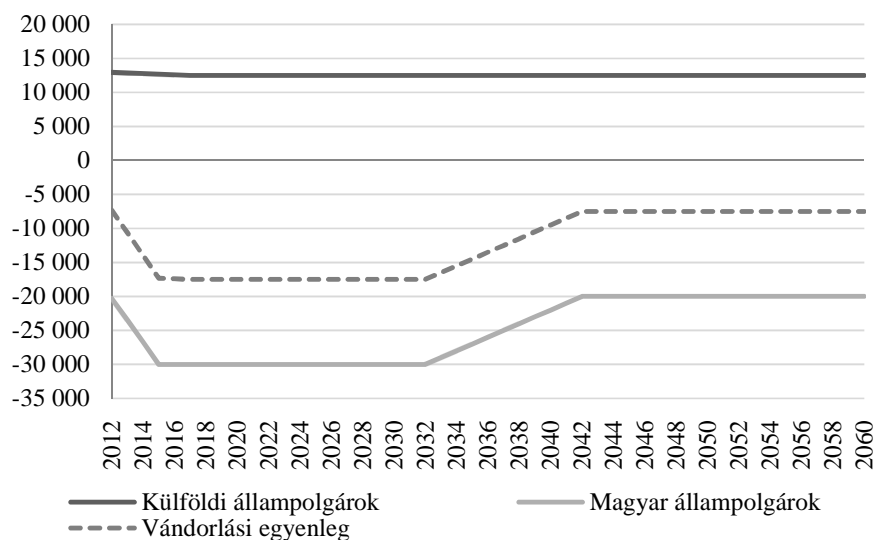
Az alaphipotézis esetében azzal számolunk, hogy a magyarok elvándorlása munkaerőhiányt eredményez, és a megüresedett álláshelyeket külföldiek töltik be, miközben Magyarország gazdasági helyzete stabil marad. A külföldi bevándorlók összetétele feltehetően megváltozik: egyre kisebb lesz a szomszédos országokból vagy akár Európából bevándorlók aránya, miközben növekedni fog a harmadik országokból érkezőké, különösen azokról a területekről, amelyek egyrészt a javuló jövedelmi helyzetük miatt mind jobban fel tudnak zárkózni, illetve a konfliktusok miatt továbbra is keresik a biztonságosabb helyeket. Fontos megjegyezni, hogy az Európai Unió belüli szabad mozgás révén több, korábban Nyugat- vagy Dél-Európában élő harmadik országbeli csoport is elindulhat Kelet-Európa irányába. Ez egy újabb bevándorló hullámot eredményezhet. Ilyen körülmények mellett várakozásaink szerint a külföldi állampolgárok 2012-ben 10 ezer fős nettó vándorlási egyenlege tíz évig még ezen a szinten marad, majd a 2020-as évek elejétől lassú növekedésnek indul, és a 2040-es évek közepére eléri az évi 20 ezer főt, ezt követően ezen a szinten marad (VI. ábra).

A külföldi állampolgároknál figyelembe vettük a külföldön született, honosított és Magyarországon lakóhelyet létesített magyar állampolgárokat is, a korábban már említett 2500 fős éves létszámmal.

A Magyarországon születettek – akiknek a létszáma alapján a magyar állampolgárok vándorlását is becsültük – jelenlegi negatív vándorlási egyenlegének háttérében elsősorban a velünk hosszú ideje történelmi migrációs kapcsolatban álló német és osztrák munkaerőpiac megnyitásának elszívó hatása áll, és azt feltételezzük, hogy néhány évig még érvényesül ez a keresleti hatás, így növekszik az elvándorlás. Ezt követően egy évtizedig igen magas, évi 30 ezer fős negatív vándorlási egyenleggel számolunk – részben a migrációs hálózatok és egyéb tényezők kumulatív hatásaként, illetve a fiatalok nagymértékű mobilitásának köszönhetően, részben a növekvő és tartósabb diákelvándorlás, továbbá a kedvezőbb munkaerő-piaci feltételeket kínáló országok vonzó hatásaként. Ezt az időszakot követően azonban azzal számolunk, hogy a korábban elvándoroltak egy része idősebb korában visszavándorol, és így a vándorlásból eredő népességvesztés csökken (nem javulnak azonban az eltartottsági arányok a magyarországi lakosság körében). A 2030-as évek közepére a magyar állampolgárok vándorlása még mindig negatív egyenleget mutat, és ezen a szinten évi 15 ezer fős veszteséggel számolunk az előreszámítási időszak végéig.

A külföldi és a magyar állampolgárok vándorlási egyenlegének együttes figyelembevételével egy kb. tíz évig tartó „vándorlási hullámvölgyet” prognosztizálunk, majd az ezt követő javuló helyzet eredményeképpen a 2030-as évek közepétől már pozitívvá válik a vándorlási egyenleg, ami az 1990–2010 között tapasztalt pozitív vándorlási egyenlegnek így is csak a felét-harmadát éri majd el (ez évi 7500 fő vándorlási nyereséget jelent).

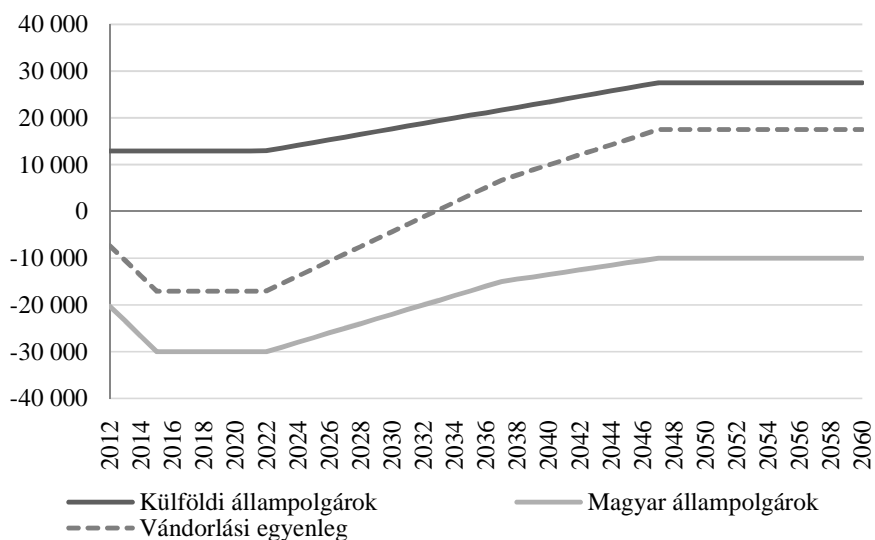
Az előbbi migrációs hipotézist *részleges modellváltásnak* nevezhetjük: csak egy rövidebb időszakban teljesül az, hogy a vándorlási egyenleg negatívvá válik. A *teljes modellváltás* esetén azt feltételezzük, hogy a külföldiek egyenlege nem növekszik, a magyarok vándorlásának hullámvölgye tartósabb, mint az előző változat esetén, és valamennyi javulás bekövetkezik ugyan, de ez messze nem elég ahhoz, hogy a teljes vándorlási egyenleg pozitívvá váljon. Ez a modell azt jelenti, hogy Magyarország egyértelműen kibocsátó országgá válik, vagyis *teljes modellváltás* következik be (ez az alacsony hipotézis tartalma, amelyben 2060-ra 7500 fős negatív vándorlási egyenleget feltételezünk) (VII. ábra). Ennek háttérében az a feltételezés áll, hogy a magyar gazdaság 2008 és 2013 között megfigyelhető relatív világgazdasági pozíciójának romlása tartóssá válik, vagyis az elmúlt két év kedvezőbbé váló folyamatai nem folytatódnak. Ebben az esetben nem számolhatunk sem a külföldi állampolgárok, sem pedig a külföldön született, magyar állampolgárságot kapott személyek bevándorlásának növekedésével, illetve kevéssé számíthatunk a külföldön élő magyar állampolgárok visszavándorlására.

Forrás: Saját becslés.

VII. A külföldi és a magyar állampolgárok vándorlási egyenlege külön-külön és együtt az alacsony hipotézis („teljes modellváltás”) esetén, 2012–2060
 Net migration of foreign and Hungarian citizens separately and together in the case of the low migration hypothesis (“full model change”), 2012–2060

A *magas hipotézis* annyiban jelent változást az alaphipotézishez viszonyítva, hogy eszerint a külföldi állampolgárok és a külföldön született magyarok pozitív vándorlási egyenlege nagyobb mértékben emelkedik. Mindezt arra a feltételezésre alapozzuk, hogy egyfelől tartós lesz a külföldön születettek beáramlása az országba (a 2010-es évek elején nagy számban magyar állampolgárságot kapott személyek egy része csak később fog Magyarországon letelepedni, miután már az elmúlt időszakban létrehozta az országhoz fűződő kapcsolatát, pl. címbjelentés révén). Másfelől tovább mérséklődik a Magyarországon születettek negatív vándorlási egyenlege, amennyiben az elmúlt időszak pozitív gazdasági folyamatai tartóssá válnak, illetve Magyarország gazdasági növekedése stabilizálódik és vonzereje megnő. Fontos elem lehet, hogy bizonyos kibocsátó szakmák – mint pl. az egészségügy – helyzete is stabilizálódik. Így 2060-ban a teljes vándorlási egyenleg +17 500 fő körül alakulhat éves szinten (VIII. ábra).

Forrás: Saját becslés.

VIII. A külföldi és a magyar állampolgárok vándorlási egyenlege külön-külön és együtt a magas hipotézis esetén, 2012–2060
Net migration of foreign and Hungarian citizens separately and together in the case of the high migration hypothesis, 2012–2060

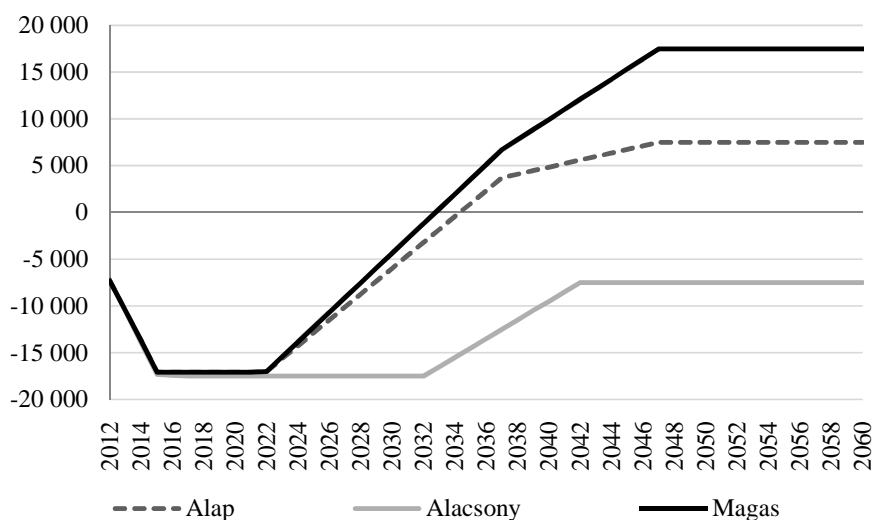
A három migrációs hipotézist – a teljes vándorlási egyenleget – a IX. ábra mutatja.

Az előreszámítás elkészítéséhez a vándorlásban résztvevőknek nemcsak a volumenére – vagyis a vándorlók számára –, hanem nemek és életkor szerinti összetételére is meg kell fogalmaznunk számszerű feltételezéseket. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a vándorlók között nagyobb arányban vannak a férfiak, a korszerkezetüket tekintve pedig túlnyomó részük a 18–40 éves korosztályból kerül ki. Az előreszámításhoz azonban egyrészt ennél pontosabb adatokra van szükségünk, másrészt Magyarországra vonatkozó információkat kell felhasználnunk.

A KSH adatai szerint 2012-ben a Magyarországra bevándorló és az innen elvándorló magyar állampolgárok között is 53 százalékos volt a férfiak aránya és 47 százalék a nőké.

A külföldi bevándorlók és elvándorlók adatai szerint – a vándorlási egyenleget tekintve – 2009 és 2012 között éves átlagban 55 százalék körüli a férfiak aránya és 45 százalék a nőké.

Ezek alapján mind a külföldi, mind a magyar állampolgárok nettó vándorlása esetén a vándorlók nemek szerinti összetételére vonatkozóan 55–45 százalékos arányt feltételezünk a férfiak javára.

Forrás: Saját becslés.

IX. Migrációs hipotézisek, 2012–2060 Migration hypotheses, 2012–2060

A korszerkezet meghatározásához megvizsgáljuk mind a külföldi állampolgárok Magyarországra bevándorlását és elvándorlását, mind pedig a magyar állampolgárok elvándorlását és visszavándorlását. Koréves bontásban a legutóbbi rendelkezésre álló adatok a 2012. évre vonatkoznak. Ha minden tényezőt – a folyamatok irányát, a bennük résztvevők állampolgárságát, nemüket és életkorukat – figyelembe vesszük, az eljárás igen bonyolulttá válik. Ugyanakkor ez a módszer nem feltétlenül jelent nagyobb pontosságot az előreszámításban, mert minél inkább egy-egy részfolyamatra, illetve az abban érintett kisebb csoportokra vonatkoznak a feltételezéseink, annál kevésbé pontosak. Ehhez hozzájárul még az is, hogy a rendelkezésünkre álló adatok pontossága is korlátozott, tehát már a feltételezések alapjául szolgáló adatok is csak hozzávetőlegesek. Ezért azt a megoldást választottuk, hogy pozitív vándorlási egyenleg esetén a bevándorló külföldi férfiak és nők korszerkezetét vesszük figyelembe, míg negatív egyenleg esetén az elvándorló magyar férfiak és nők korszerkezetét – a vándorlási veszteség alapvetően az országból kivándorló magyarok ré-

vén keletkezik, míg a vándorlási nyereség főként az országba bevándorló külföldiek révén.

Előreszámítási forgatókönyvek és eredmények

A népesség-előreszámítás hipotéziseinek számszerűsítése történhet hosszabb távú trendek továbbvezetésével, korábban hasonló fejlődési utat bejárt országok adatai alapján történő modellezéssel, szakértői vélemények figyelembevételével, vagy akár mindezek ötvözésével.

A várható élettartam hipotéziseinek kiszámításakor az európai országok adataiból indultunk ki, és hosszú távú – legalább 20 évig fennálló – trendek figyelembevételével becsültük az élettartam növekedését, a férfiakra és a nőkre külön-külön. A hipotézisek a születéskor várható élettartam növekedési ütemére vonatkoznak. Az alacsony hipotézisnél a legalacsonyabb növekedési ütemet vettük figyelembe, az alaphipotézisnél a medián növekedést, a magas hipotézisnél pedig a legmagasabb növekedési ütemet.¹²

A termékenységre vonatkozó feltételezések kialakításakor az európai országok jellemzői mellett elméleti megfontolásokat is figyelembe vettünk. Az alaphipotézis szerint a szülési kedv növelését célzó jelenlegi kormányzati intézkedések középtávon látható eredményt hoznak, és így a 2020-as évek elejére a magyarországi termékenység 1,45 körül alakul majd, vagyis eléri Ausztria mostani szintjét.

Ismeretes, hogy a magyar nők egyre későbbi életkorokra halasztják a gyermekszülést. A magas hipotézis azon a feltevésen alapul, hogy ezekben a későbbi életkorokban „bepótolják” azokat a gyermekeket is, akiknek a megszületését fiatalabb korokban – tanulás, munkahelyi karrier vagy más okok miatt – elmulasztották. Ennek eredményeképpen két évtized távlatában 1,75-ös termékenységi arányszám elérése is lehetséges a 2030-as évek elejére.

A jelenleg is zajló változások fényében azonban arra van a legnagyobb esély, hogy lerövidül az az időszak, amely alatt a nők világra szeretnék hozni tervezett gyermekeiket. Ebben az esetben azonban még a szülési kedv megnövekedése mellett is várhatóan kevesebb gyermek jön világra, mint a magas hipotézis feltételeinek teljesülése esetén. Az alaphipotézis szerint a termékenység eléri a jelenlegi 1,6-os európai átlagot, megközelítőleg egy évtizedes késéssel. Mindhárom hipotézis esetén az elért termékenységi szintek stabilizálódását feltételezzük 2060-ig (5. táblázat).

¹² A várható élettartamra vonatkozó hipotézisek kidolgozását Kovács Katalin végezte.

5. Az országos népesség-előreszámítás hipotézisei, 2015
Hypotheses for the national population projection, 2015

Mutatószám	2013. évi tényleges adat*	Alaphipotézis		Alacsony hipotézis		Magas hipotézis	
		2030	2060	2030	2060	2030	2060
Teljes termé- kenységi arányszám**	1,34	1,6	1,6	1,45	1,45	1,74	1,75
Születéskor várható élet- tartam, férfiak	72,0	76,7	84,8	75,6	82,5	77,5	87,1
Születéskor várható élet- tartam, nők	78,7	82,4	88,7	81,1	85,0	83,7	92,4
A nemzetközi vándorlások egyenlege	-7 340***	-5 960	7 500	-17 500	-7 500	-4 360	17 500

* A 2014. évi előzetes adatok szerint a teljes termékenységi arányszám 1,41; a legalább egy évre külföldre távozott magyar állampolgárok száma 31 500 fő (KSH 2015).

** A teljes termékenységi arányszám azt mutatja meg, hogy egy nő élete során átlagosan hány gyermeket vállalna, ha az adott év termékenységi viszonyai állandósulnának.

*** 2012. évre vonatkozó becslés (a becslés módszeréről lásd Bleha et al. 2014).

Magyarország népessége az 1980-as évek elejétől folyamatosan csökken, 1981-ben volt a legtöbb, 10 millió 710 ezer fő. 1990-ben 10 millió 375 ezren éltek az ország területén, a 2001. évi népszámláláskor 10 millió 200 ezer fő szerepelt az összeírásban, 2011. október 1-jén (a népszámlálás eszmei időpontjában) pedig 9 millió 982 ezer fő: az 1990-es és a 2011-es népszámlálás között csaknem 400 ezer fő volt a csökkenés. A továbbszámított népesség 2014 elején 9 millió 877 ezer fő volt, tehát a népszámlálástól eltelt két év és három hónap alatt több mint 100 ezer fős népességfogyás következett be.

Egy országban a népesség számának változását az élveszületések és a halálozások száma, valamint a nemzetközi vándorlások egyenlege alakítja.

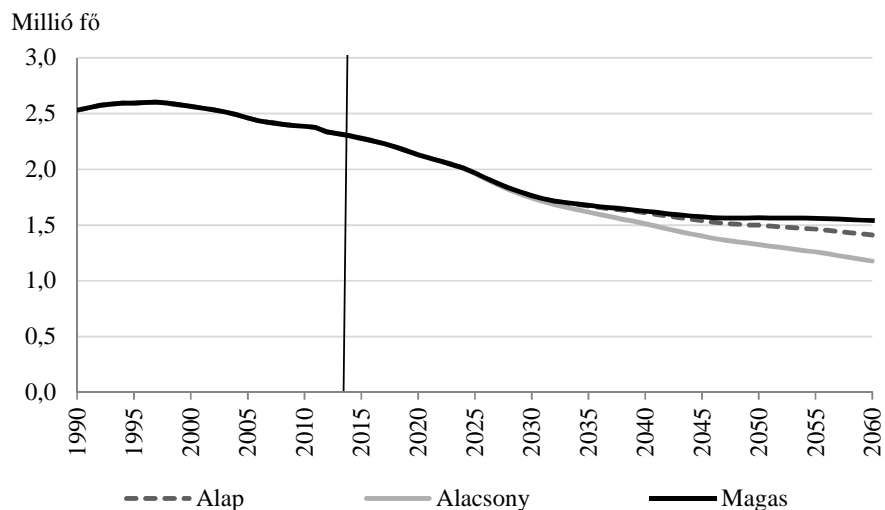
Az élveszületések számát a szülőképes korú nők száma, valamint gyermekvállalási hajlandóságuk befolyásolja. A rendszerváltást követő évtizedben az élveszületések száma számottevően csökkent, elsősorban annak következtében, hogy a szülőképes korban lévő nők termékenysége visszaesett. 1990-ben 126 ezer gyermek született, majd folyamatos csökkenéssel 1998-ra 100 ezer alá esett a születésszám, és az ezt követő évtizedben a 100 ezres érték közelében ingadozott, de egyik évben sem érte el azt. Ezt követően további csökkenés után 2011-ben érte el eddigi mélypontját 88 ezer élveszületéssel. 2012-ben és 2013-ban kismértékű emelkedés mutatkozott, a 2014-es előzetes adatok pedig további növekedést mutatnak 91 500 élveszületéssel.

Az ország népességének gyarapodásához a magas változatban feltételezett 1,75-ös átlagos gyermekszámnál is többre lenne szükség. A termékenység a 2011-es mélypont után emelkedni kezdett, 2014-ben elérte az 1,41-et,¹³ de további dinamikus növekedésre lenne szükség. A termékenység emelkedése önmagában nem elegendő a népesség gyarapodásához, ehhez a születések számának növekedése is szükséges. Ez utóbbi azonban még emelkedő termékenység mellett sem feltétlenül következik be, hiszen az 1970-es években született népes generáció kifutásával csökkenni fog a termékeny korban lévő nők száma.

A következő évtizedekben a szülőképes női korosztályok létszáma egyre csökken majd: a jelenlegi 2,3 milliőról 2030-ra 1,7 millió körülre apad a számuk mindhárom előreszámítási változat szerint (*X. ábra*). Ettől kezdve a csökkenés mérséklődik, mert a szülőképes kor határát elérve megjelennek azok a megnövekedett létszámú női kohorszok, akik már a jelenleginél magasabb termékenység eredményeként születtek. A korcsoport fogyása azonban még így is folytatódik, bár az addiginál kisebb ütemben: az alapváltozat szerint 2060-ban várhatóan 1,4 millió körül lesz, míg az alacsony változatban kevesebb mint 1,2 millió főt valószínűsíthetünk, a magas változat pedig több mint 1,5 millió szülőképes korú nővel számol.

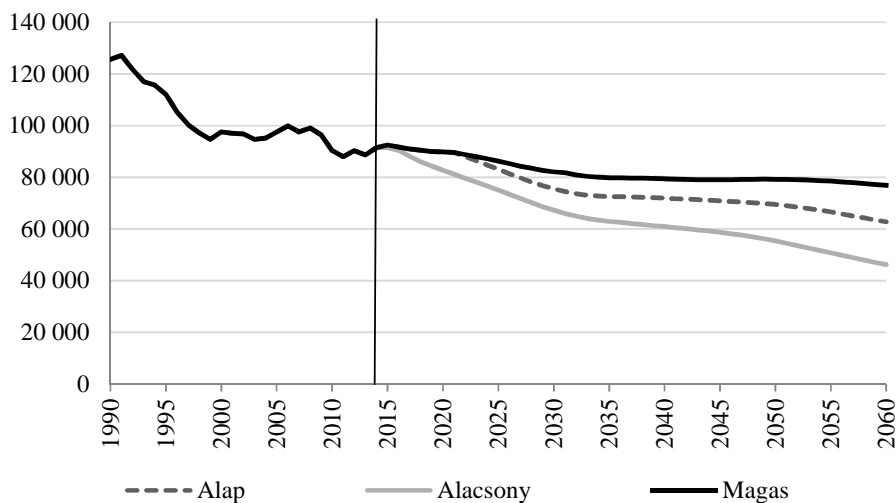
Tekintettel a termékeny korban lévő nők létszámának csökkenésére, a 90 ezer körüli születésszám csak növekvő gyermekvállalási hajlandóság mellett válhat tartóssá; hosszabb távon azonban még ekkor is a születések számának csökkenése valószínűsíthető. Amennyiben a termékenység szintje a jelenlegihez hasonló marad, már a közeljövőben is számítani kell a születések számának jelentős visszaesésére (*XI. ábra*).

¹³ Előzetes népmozgalmi adatok szerint. Lásd KSH, STADAT adatbázis: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001b.html (letöltve: 2015. június 18.).

Forrás: KSH NKI; saját számítás.

X. A szülőképes korú (15–49 éves) női népesség száma Magyarországon, 1990–2060
 Female population in childbearing age (15–49 years old) in Hungary, 1990–2060

Forrás: KSH NKI; saját számítás.

XI. Az élveszületések száma Magyarországon, 1990–2060
 The number of live births in Hungary, 1990–2060

A természetes szaporodást a születéseken kívül a halálozások száma befolyásolja. A halálozások számát elsősorban az idősebb korosztályok létszáma határozza meg, mivel az életkor növekedésével emelkedik a halálozási valószínűség is; másodsorban pedig az, hogy az egyes életkorokban hogyan alakulnak az életkilátások, amelynek összefoglaló mutatója a születéskor várható átlagos élettartam.¹⁴

Az 1990-es évek elején éves szinten 140 ezer fő fölötti volt a halálozások száma, 1993-ban pedig még a 150 ezer főt is meghaladta. 1995-től fokozatos javulás kezdődött a halandóság terén, ennek következtében csökkenni kezdett a halálozások száma, így 2008-ban már alig haladta meg a 130 ezer fős létszámot. Az utóbbi években további jelentős visszaesés figyelhető meg a halálozások számában: 2013-ban már 127 ezer fő alatt volt, 2014-ben pedig csak kevesssel haladja meg a 126 ezer főt az előzetes adatok szerint. Ez a csökkenés az idősek számának növekedése mellett, a várható élettartam emelkedésének köszönhetően következett be.

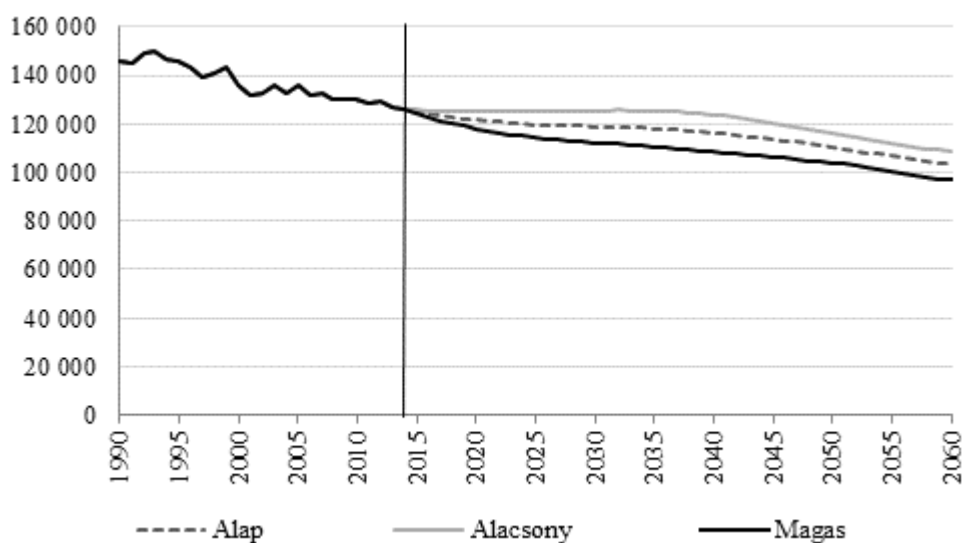
A jövőben a halálozások számának csökkenésére lehet számítani, az előreszámítás mindhárom változata szerint. Kismértékű halandóság-javulás esetén a meghaltak száma enyhe emelkedést követően csökkenhet; amennyiben a halandóság ütemesebben javul, tartósan 120 ezer fő közelében maradhat, majd 2060-ra 100 és 110 ezer fő közötti értékre csökkenhet; erőteljes javulás esetén pedig 2060-ra akár 100 ezer főnél is kevesebb lehet. Ennél lényegesen kevesebb azonban várhatóan nem lesz, így önmagában a várható élettartam emelkedése nem tudja megállítani a népesség fogyását, ez csak úgy képzelhető el, ha a születések száma is emelkedik (*XII. ábra*).

1990 és 2011 között 775 ezer fővel többen haltak meg, mint ahányan születtek; 2011 és 2014 között további 118 ezer fővel csökkent az ország népessége a természetes fogyás következtében. A jövőben is arra lehet számítani, hogy kevesebb lesz az élveszületés, mint a halálozás, tehát a természetes fogyás tartósan jellemzi a népesedési folyamatokat. 2011 és 2060 között 2 millió fő körüli természetes fogyásra lehet számítani, közepesen javuló feltételek mellett; az előreszámítás alacsony változatában 2,6 millió fő, a magas változatban pedig 1,4 millió fő a születések és a halálozások különbözetéből eredő fogyás.

Az utóbbi évtizedekben a nemzetközi vándorlás pozitív egyenlege – vagyis az, hogy többen költöztek Magyarországra, mint ahányan elmentek – mérsékelte a természetes fogyás hatását. A népszámlálások adatai szerint 1990 és 2011 között a nemzetközi vándorlás összesített egyenlege meghaladta a 356 ezer főt. A legutóbbi években azonban – ahogyan ezt korábban bemutattuk – ez az egyenleg negatívvá vált, és feltehetően negatív is marad egy ideig. Az előreszámítás alapváltozata szerint 2012 és 2060 között valamivel több mint 100 ezer fő lesz a nemzetközi vándorlásból fakadó hiány, és ez tovább fokozza a

¹⁴ A születéskor várható átlagos élettartam azt mutatja meg, hogy az újszülöttek átlagosan hány életévre számíthatnak változatlan halandósági viszonyok mellett.

népességcsökkenést. A magas változat hosszú távon 120 ezer fős többletet mutat, a legkedvezőtlenebb forgatókönyv esetén azonban akár a 600 ezer főt is elérheti 2060-ig a nemzetközi vándorlásból eredő népességfogyás.

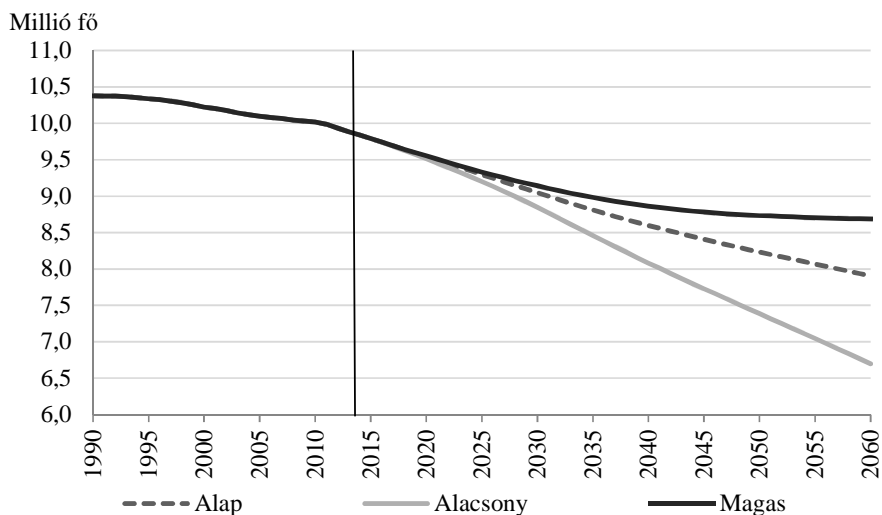

Forrás: KSH NKI; saját számítás.

XII. A halálozások száma Magyarországon, 1990–2060 Number of deaths in Hungary, 1990–2060

A fent bemutatott tényezők mindegyikét figyelembe vevő, 2015-ös népesség-előreszámítás szerint 2060-ban várhatóan 7 millió 900 ezer fő körül alakul az ország népessége. A legmagasabb várható népességszám 8 millió 690 ezer fő, a legalacsonyabb pedig 6 millió 700 ezer fő: a két szélső változat között az eltérés csaknem 2 millió fő.

Az ország népességének csökkenése tovább folytatódott 2014-ig, és az előreszámítás mindhárom változata szerint a jövőben is folytatódni fog: 2035 után még a termékenység jelentős növekedését és a számottevő bevándorlást feltételező magas változat esetén sem éri el a 9 millió főt (*XIII. ábra*). Az előreszámítás szerint közepesen javuló termékenység és halandóság esetén is bekövetkezhet közel 2 millió fős veszteség 2060-ig, a jelenlegi népességszámhoz viszonyítva.

Forrás: KSH NKI; saját számítás.

XIII. A népesség száma Magyarországon, 1990–2060 Population in Hungary, 1990–2060

A vándorlás hatása a népesség nagyságára és korszerkezetére valamelyest eltérő az egyes előreszámítási változatokban. Az alapváltozatban (részleges migrációs modellváltás) a 2013–2060 közötti időszakban összességében 140 ezer fős veszteséget eredményez a nemzetközi vándorlás, vagyis ennyivel lenne több a népesség, ha a vándorlást nem vennék figyelembe – a termékenységre és a halálózásra vonatkozó hipotézisek változatlansága mellett. Az alacsony változat (teljes migrációs modellváltás) esetében 700 ezer fővel csökkenti a népességet a vándorlás, legnagyobb számban a 15–64 évesek korcsoportját, ahol 440 ezer fővel lennének többen, ha nem számolnánk a vándorlás hatásával. Az előreszámítás magas változatában vándorlás nélkül 2060-ban 100 ezer fővel lenne kevesebb az ország népessége – ez az egyetlen olyan változat, amely hosszabb távon a vándorlásból (is) eredő népességnövekedéssel számol.

A népesség korszerkezete mindhárom előreszámítási változat szerint hasonlóan alakul át, ami főként annak az eredménye, hogy az egyes változatokban a termékenység és a halandóság szintje együtt változik, tehát ahol alacsony a termékenység, ott alacsony a várható élettartam is és fordítva.¹⁵ Jelenleg a gyermekek (0–14 évesek) aránya a népességben 14%, ez az arány várhatóan

¹⁵ Részletesebben lásd: Földházi 2015.

12–14% körül alakul majd 2060-ban is. A középkorosztály, a 15–64 év közöttiek ma még a népesség több mint kétharmadát (69%) teszik ki; népességbeli arányuk várhatóan 54–55% körül lesz majd az előreszámítási időszak végén. A 65 évesek és idősebbek aránya a mostani 17%-os aránynak csaknem kétszerezésére emelkedik, várhatóan eléri a 33–34%-ot. A népesség korszerkezete egyik előreszámítási változat esetében sem változna lényegesen a vándorlás figyelmen kívül hagyásával: az egyes korcsoportok részaránya csupán 1–2 százalékpontnyit módosulna – elsősorban azért, mert hosszú távon ugyan jelentős a vándorlás hatása, egy-egy naptári évben azonban olyan csekély a vándorlók száma az ország népességéhez viszonyítva, hogy nincs jelentős hatással a korszerkezetre. Fontos azonban megjegyezni, hogy az egyes előreszámítási változatokban a népességszám és a korösszetétel a születések, halálozások és a vándorlás együttes hatásának eredménye, és a különböző változatokban különböző termékenységi és halálozási hipotéziseket alkalmaztunk.

Összefoglalás és következtetések

A népesség-előreszámítás legbizonytalanabb, legkevésbé kiszámítható összetevője a nemzetközi vándorlás. Ahhoz, hogy az előreszámítások megbízhatóságát növeljük, a vándorlási hipotézisek kiindulópontjául szolgáló múltbeli vándorlási folyamatok alaposabb ismeretére van szükség. Régóta tudjuk, hogy a vándorlási statisztika jelenlegi formájában nem képes megragadni sem a vándorlási folyamatok volumenét – különösen az elvándorlás esetében –, sem pedig e folyamatok összetettségét. Ezért első lépésben arra tettünk kísérletet, hogy ezeket a folyamatokat alaposabban, többféle megközelítésben megvizsgálva a valóságot feltehetően jobban megközelítő képet alkossunk a hazánkat érintő nemzetközi vándormozgalomról. Ehhez különböző adatforrásokat használtunk fel, a népmozgalmi adatoktól kezdve a népszámlálási adatokon át az ENSZ vándorlási statisztikáig. A becslési eljárás eredményeként a magyarországi nettó vándorlásra vonatkozóan alapvetően más képet kaptunk, mint ami a hivatalos statisztika alapján kibontakozik: már a 2000-es évek elején is volt egy rövid időszak, amikor az ország vándorlási veszteséggel számolhatott, 2009 óta pedig egyértelműen ez a helyzet áll fenn, és ez a veszteség évről évre növekedést mutat.

Ez volt tehát a vándorlási hipotézisek megfogalmazásának kiindulópontja, és ennek alapján három vándorlási hipotézist fogalmaztunk meg: a *részleges modellváltó*, vagy másképpen alaphipotézisben azt feltételeztük, hogy a jelenlegi vándorlási veszteség az előreszámítási időszak egy részében már vándorlási nyereséggé alakul. A *teljes modellváltás* hipotézise (alacsony hipotézis) esetén folyamatos vándorlási veszteséggel számoltunk. A *magas hipotézis* hasonló a részleges modellváltás hipotéziséhez, de nagyobb mértékű vándorlási nyere-

séget feltételez. A vándorlási hipotézisek, valamint a termékenységre és halandóságra vonatkozó feltételezések felhasználásával három népesség-előreszámítási modellt alakítottunk ki.

Az eredmények alapján további jelentős népességveszteségre számíthatunk a forgatókönyvek megvalósulása esetén: a „reális migrációs” változat 1 millió 900 ezer fős népességveszteséget jelez, míg a „migrációs modellváltás” forgatókönyve már 3 millió 100 ezer fős csökkenést prognosztizál, de még az optimista magas változat esetén is 1 millió 100 ezer fővel lesz kevesebb a népesség 2060-ra. A népesség korszerkezetében a leglényegesebb változás a munkaképes korúak (15–64 évesek) létszámának és arányának csökkenése (a jelenlegi kétharmados arányról 53–54%-ra) és az idősek (65 évesek és idősebbek) létszámának és arányának növekedése (18%-ról 33%-ra). A korszerkezet mindhárom előreszámítási változatban hasonlóan alakul, de eltérő létszámok mellett. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy mindezen változások bekövetkezését úgy prognosztizáltuk, hogy növekvő termékenységgel és emelkedő élettartammal számoltunk a születésekre és halálozásokra vonatkozó hipotéziseknél.

Az elvégzett számítások és azok eredményei jól mutatják a migrációs folyamatok jelentőségét a népesség változásában, és egyúttal azt is, hogy mennyire fontos ezek körültekintő számbavétele, a múltbeli és a jelenbeli tendenciák megfelelő megközelítése. Természetesen itt egy becslési eljárásról van szó: pontosan nem tudjuk, hogy az elmúlt évtizedben hogyan alakult a nemzetközi vándorlás Magyarországon – ezt a statisztikák sem mutatják –, de úgy gondoljuk, hogy az itt bemutatott becslési eljárás alkalmas arra, hogy a valósághoz közelebbi képet adjon a vándorlási folyamatokról, mint a szokásos statisztikai adatok. Ugyanakkor ennek az eljárásnak az alkalmazása során is csak részben tudtuk figyelembe venni a vándorlási folyamatok összetettségét, amely elsősorban az el- és visszavándorlások változó időtartamú váltakozásából adódik.

A jövőre vonatkozóan valószínűleg számolnunk kell a vándorlási folyamatok megélénkülésének tartósságával, azzal, hogy a fiatalok terveiben egyre inkább reális lehetőségként szerepel a rövidebb-hosszabb ideig tartó külföldi tanulás és munkavállalás.

Mindezek alapján az országot érintő nemzetközi vándorlási folyamatok figyelemmel kísérése, több szempontú elemzése és a megfelelő következtetések levonása kiemelkedő fontosságú feladata a demográfiának.

IRODALOM

- Bleha, Branislav – Földházi, Erzsébet – Šprocha, Branislav – Vaňo, Boris 2014: *Population projections for Hungary and Slovakia at national, regional and local levels*. Population projections developed within the project ‘SEEMIG Managing Migration and Its Effects – Transnational Actions Towards Evidence Based Strategies’.
<http://www.seemig.eu/downloads/outputs/SEEMIGPopulationProjectionsHUSK.pdf>
- Földházi Erzsébet 2011: Az osztrák és a német munkaerőpiac megnyitásának várható hatása Magyarország népességének alakulására 2011–2030 között. *Demográfia*, 54(4), 213–235.
- ENSZ 2013: *Trends in international migrant stock: Migrants by destination and origin*. United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013. United Nations, Department of Economic and Social Affairs.
- Földházi Erzsébet 2015: A népesség szerkezete és jövője. In Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 213–226.
- Gödri Irén – Feleky Gábor Attila 2013: Elvándorló fiatalok? Migrációs tervek a magyarországi 18–40 évesek körében. *Korfa Népesedési Hírlevél*, 2013/5.
- Gödri Irén 2012: Nemzetközi vándorlás. In Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 137–154.
- Gödri, Irén – Soltész, Béla – Bodacz-Nagy, Boróka 2013: *Dynamic historical analysis of longer term migratory, labour market and human capital processes in Hungary*. A country report developed within the project ‘SEEMIG Managing Migration and Its Effects – Transnational Actions towards Evidence Based Strategies’.
<http://www.seemig.eu/downloads/outputs/SEEMIGHistoricalAnalysisHungary.pdf>
- KSH 2015: Népmozgalom, 2014. *Statisztikai tükrök*, 23, 2015. márc. 27.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmoz14.pdf>

**THE PROJECTED POPULATION DEVELOPMENT OF HUNGARY
UNTIL 2060 – WITH SPECIAL ATTENTION TO INTERNATIONAL
MIGRATION**

Abstract

Population change in a given country is determined by live births, deaths and migration. The migration data are less precise than the data on fertility or mortality, and migration processes are the most unstable factor in population projection. In this study a new method using several data sources is presented to estimate the international migration in Hungary. This estimation is the starting point of migration hypotheses applied in the population projection, taking into account the long-term migration trends and ideas on future migration processes. The results of the projection show significant decrease of Hungarian population during the next almost fifty years. The most important factor in this decrease is low fertility, but international migration has also a relevant role. The age structure of population will also change in a great extent: the rate of children and especially the rate of working-age population will be lower, while the rate of older people will be higher.

KIVÁNDORLÁS MAGYARORSZÁGRÓL: SZELEKCIÓ ÉS CÉLORSZÁG-VÁLASZTÁS AZ „ÚJ MIGRÁNSOK” KÖRÉBEN

BLASKÓ ZSUZSA¹ – GÖDRI IRÉN²

Összefoglaló

Tanulmányunkban a Magyarországról kivándorló népesség demográfiai és társadalmi sajátosságait vizsgáljuk egy speciális adatállomány felhasználásával, amely a 2013 első negyedévében életvitelszerűen külföldön tartózkodó magyar népességre terjed ki. A kérdés jelentőségét ma Magyarországon a migráció 2007 óta folyamatosan növekvő trendje adja. A tükörstatisztikák szerint az évente külföldre költözők száma 2012 óta évről évre 100 ezer fő feletti, így megkerülhetetlen annak vizsgálata, hogy ez a számottevő népességvesztés (amelyet a visszavándorlás csak részben képes ellensúlyozni) milyen társadalmi és gazdasági következményekkel jár Magyarország számára. Ezeket a következményeket pedig nagyban meghatározza az elvándorló népesség társadalmi és demográfiai összetétele. Elemzésünk, amely a 20–59 éves korosztályra terjed ki és logisztikus, illetve multinomiális regressziós modellekre épül, egyértelműen megmutatja, hogy a vizsgált időszakban külföldön élő magyar népesség nem csupán lényegesen fiatalabb az itthon maradónál, hanem a hazai népességhez viszonyítva szignifikánsan több körében a magasan iskolázott, különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkező személy is. Eredményeink tehát azt igazolják, hogy az utóbbi évek felgyorsuló migrációs folyamatai jelentős agyelszívást jelentenek az ország számára. A nem és a családi státusz közötti interakciós hatásokat tartalmazó modelljeinkből pedig az is kiderül, hogy a családot hátrahagyó migráció sem ismeretlen jelenség Magyarországon, és elsősorban a férfiak azok, akik házastársukat itthon hagyva vállalnak külföldön munkát. A célország-választást vizsgáló elemzéseinkből látható, hogy a különböző migrációs célterületek eltérő összetételű népességet vonzanak. Az Egyesült Királyság különösen az egyedülálló fiatalok, illetve a diplomások számára vonzó célország, míg Németországba kiemelkedő számban vándorolnak férfiak és szakmunkás végzettséggel rendelkezők.

Tárgyszavak: nemzetközi migráció, kivándorlás, migránsok szelekciója, célország-választás

¹ KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, email: blasko@demografia.hu.

² KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, email: godri@demografia.hu.

*Bevezetés*³

A 2004-es EU-bővítés és a régi tagországok munkaerő-piacainak fokozatos megnyitása az újonnan csatlakozott országokból Nyugat-Európába irányuló migráció jelentős növekedését eredményezte. A munkaerő-mobilitást elsősorban a régi és az új tagországok közötti gazdasági és munkaerő-piaci (foglalkoztatottsági, jövedelmi) egyenlőtlenségek ösztönözték, mértéke azonban meglehetősen változó volt az egyes fogadó, illetve kibocsátó országokat tekintve. Az áramlások nagyságát és irányát elsősorban a potenciális célországok munkaerő-kereslete és munkapiacaik hozzáférhetősége (az átmeneti korlátozások fokozatos feloldása) határozta meg, ugyanakkor számos egyéb tényező – mint például a nyelv, a földrajzi közelség, a korábbi migrációs kapcsolat – is befolyásolta.

Eltérően a legtöbb régióbeli országtól, Magyarországon a kivándorlás viszonylag későn, a kétezres évek második felében, több évvel a csatlakozás után kezdett számottevő mértékben növekedni. 2007-től a tükörstatisztikák és a hazai munkaerő-felmérés adatai egyaránt a kivándorlás, illetve a külföldi munkavállalás lassú növekedését, majd 2011-től – a német és az osztrák munkaerő-piaci korlátozások felszámolását követően – e növekedés felgyorsulását mutatják (Gödri et al. 2014, Hárs 2012). Ebben a célországok munkaerő-kereslete mellett a hazai gazdasági növekedés elmaradásának és a gazdasági kilátások romlásának is szerepe volt. 2012-re a tükörstatisztikák szerint az európai országokba bevándorló magyar állampolgárok száma megközelítette az évi 80 ezer, majd 2013-ra meghaladta az évi 85 ezer főt – az Egyesült Királyság adatai nélkül. Figyelembe véve, hogy ebben az időszakban a szigetországban is évi 24–25 ezer magyar állampolgár igényelt adó- és társadalombiztosítási számot, elmondható, hogy 2012-től már legalább évi százezer fő távozott Magyarországról csak az európai célországokba.⁴

A munkaerő EU-n belüli szabad áramlásának a lehetősége azonban nemcsak a migráció növekedését, hanem a különböző munkavállalási célú migrációs formák pluralizálódását is elősegítette, gyakoribbá váltak az ideiglenes, a hosszabb-rövidebb időszakokból álló cirkuláris, illetve ingázó elmozdulások (Castro-Martín – Cortina 2015, Galgóczi et al. 2012). Minderről Magyarország esetében kevés adattal rendelkezünk (lásd Hárs 2009, Koltai – Sik 2012), a fogadó országok hivatalos bevándorlási statisztikáiban ugyanis ezek a migránsok többnyire nem jelennek meg. A hazai munkaerő-felmérés azonban – amely feltehe-

³ A tanulmány korábbi változatához fűzött értékes megjegyzéseikért köszönettel tartozunk a Népeségtudományi Kutatóintézetben dolgozó kollegáinknak, valamint a Demográfia folyóirat külső lektorainak. Külön köszönet Kovács Marcellnek és Szabó Laurának a népszámlálási adatokért, illetve az azokon számunkra végzett számításokért.

⁴ Mindemellett jelentős visszavándorlás is zajlik: Németország esetében például az említett években bevándorlóként regisztrált magyar állampolgárok 52–57%-át, Ausztria esetében pedig 43–49%-át tették ki a „kiregisztráltak”.

tően nagyobb arányban ragadja meg az ilyen jellegű elmozdulásokat, mint a hosszú távú migrációt – jól mutatja a növekedést: míg 2010-ben éves átlagban 51,4 ezer, 2013-ban már 98 ezer külföldön dolgozó (és az itthoni háztartását nem felszámoló) személyt regisztrált (KSH 2014).

A migráns népesség nagysága és összetétele a kibocsátó és a fogadó országok számára is fontos kérdés, amelynek különböző gazdasági, demográfiai, társadalmi következményei vannak. A fogadó országokban elsősorban a bevándorlásnak, illetve a külföldi munkaerőnek a gazdasági növekedésre, a bérekre, a munkanélküliségre, a társadalombiztosítási rendszerre gyakorolt hatásait vizsgálják. A kibocsátó országokban ezzel szemben a fiatal és képzett munkaerő elvesztése, az emberi tőke veszteség negatív hatásai, az agyelszívás jelensége és nem utolsósorban a demográfiai hatások kerülnek előtérbe. A migránsok szelekciója mindkét esetben fontos tényező a következmények szempontjából. Az erre vonatkozó kutatások azonban többnyire a fogadó országokban lévő bevándorlók, vagy a kibocsátó országokban a migrációt csupán tervezők csoportjainak összetételét vizsgálják. Az egy adott területről (országból) adott időszakban ténylegesen kivándorlók összességére vonatkozó adatok – amelyek alapján a kibocsátó népességhez képest zajló szelekció feltárható lenne – általában hiányzanak.

A kivándorlás mérése és a kivándorlók összetételének szisztematikus megismerése alapvető módszertani nehézségekbe ütközik, ami a kivándorlás alulbecslését – és így a migrációs egyenleg felülbecslését – eredményezi általában az európai, de különösen a volt szocialista országokban (Fassmann et al. 2009). Ebből kiindulva készült 2013 elején a SEEMIG nemzetközi projekt⁵ keretében a *Magyarok külföldön* kutatás, amely kísérleti jellegű adatfelvételként arra törekedett, hogy az elvándorlókról egy viszonylag nagy reprezentatív mintán gyűjtson adatokat, és ezáltal realisabb képet nyújtson az elvándorlás mértékéről és összetételéről. Az alábbiakban ez alapján vizsgáljuk, hogy milyen jellemzőkkel írható le a Magyarországról elvándorlók csoportja, milyen szelekció zajlott a 2000-es évek végén kibontakozó legújabb elvándorlási hullámban, és milyen eltérések vannak a különböző célországokat választók között. Adataink az elvándorlók egyéni jellemzőire vonatkoznak, és a szelekció szempontjából fontos, alapvető társadalmi-demográfiai ismérveket tartalmaznak.

Tanulmányunk első részében a migrációs döntésre vonatkozó elméleti megközelítéseket és ezek alapján a migrációs döntést mikroszinten meghatározó társadalmi és demográfiai tényezőket, valamint ezek lehetséges hatásait vesszük sorra, illetve röviden kitérünk a célországok közötti választást elemző szakirodalom releváns aspektusaira. A második részben egyéb adatforrások –

⁵ A SEEMIG – *Managing Migration and its Effects in SEE – Transnational Actions towards Evidence-based Strategies* a South East Europe Programme SEE/C/0006/4.I/X. számú stratégiai projektje, amely az Európai Unió és a Magyar Köztársaság társfinanszírozásával valósult meg. Lásd bővebben: www.seemig.eu.

elsősorban a tükörstatisztikák és a népszámlálás – alapján tekintjük át a külföldön élő magyarok számát és összetételét, valamint ezek célországok szerinti eltéréseit. Az elemzéshez felhasznált adatainkat a harmadik részben mutatjuk be, elemzéseink eredményeit pedig a negyedik és ötödik rész tartalmazza. A negyedik részben a 2013 elején külföldön élő magyar népesség összetételét, illetve magát a szelekciót meghatározó egyéni jellemzőket és azok többváltozós modelljeit tárgyaljuk, majd az ötödik részben a főbb célországokban élők összetételét és a célországok közötti választást meghatározó egyéni jellemzők modelljeit mutatjuk be. Ebben a részben a migráns lét néhány egyéb jellemzőjét – így a hazalátogatások gyakoriságát, a pénzhazaküldési szokásokat, valamint a hazatérési tervek alakulását – is bemutatjuk a főbb célországokban élők esetében. Végül a hatodik részben összegezzük és értelmezzük a kapott eredményeket.

A migrációs döntést és a migránsok szelekcióját befolyásoló tényezők

A migrációs döntést – noha általában egyének vagy családok hozzák – számos mikro-, mezo- és makroszinten ható tényező együttese befolyásolja. Egyéni szinten az egyéni célok, preferenciák, valamint az észlelt külső lehetőségek és korlátok összegződéseként alakul ki a migrációs szándék, megvalósítására azonban az egyéni erőforrások és „költség-haszon számítások” mellett a családi megfontolások, a kapcsolathálók, a gazdasági, társadalmi és politikai körülmények, illetve a munkaerő-piaci lehetőségek is hatással vannak. E tényezők többsége a hagyományos taszítás-vonzás (push and pull) modell (Lee 1966) alapján nemcsak a kibocsátó ország elhagyásának szándékát, hanem a célország kiválasztását is befolyásolja.

A migrációs döntés és a célország-választás egyéni szintű meghatározóinak vizsgálatához a nemzetközi migráció mikroszintű elméleti megközelítéseit érdemes számba venni, így a neoklasszikus közgazdaságtan emberi tőke elméletét, az új közgazdaságtan háztartásokra fókuszáló megközelítését, valamint a hálózatelmélet mikroszintre (az egyéni kapcsolati tőkére) vonatkozó megfontolásait (lásd Bauer – Zimmermann 1999, Fassmann – Musil 2013, Massey et al. 2001). Ezek közül a továbbiakban elsősorban az emberi tőke elméletre támaszkodunk,⁶ illetve ahol ez nem szolgál megfelelő értelmezési keretül a migrációs döntések megértéséhez – figyelembe véve a migráció összetett mozgatórugóit – , más elméleti megközelítéseket is segítségül hívunk.

⁶ A migráció új közgazdaságtana, amely a migráció alanyának nem az egyént, hanem a családot vagy a háztartást tekinti, ennél jóval kidolgozottabb modelleket kínál a háztartások migrációs döntéseinek magyarázatára, ezek ellenőrzéséhez azonban az érintett háztartások mindegyikének tulajdonságait ismernünk kellene (lásd Cooke 2008).

A migráció emberi tőke elmélete Sjaastad (1962) nevéhez kötődik, és abból indul ki, hogy a döntéshozó (tudatosan vagy implicit módon) összeveti a humán tőkéjének a kibocsátó országban, illetve a potenciális célországokban elérhető várható megtérüléseit és a migráció költségeit. Migrációra akkor kerül sor, ha az elmozdulás esetén várható haszon nagyobb, mint a migráció várható költsége. Ez utóbbi a költözéssel járó anyagi költségek mellett az új helyen való álláskereséssel és letelepedéssel járó kiadásokat, valamint az otthontól való elszakadással és a beilleszkedéssel együtt járó pszichológiai költségeket is magába foglalja. A költségeket ugyanakkor csökkentheti a célországban elérhető kapcsolatháló, amelynek tagjai – de akár egyetlen személy is – támaszt, információt, gyakorlati vagy egyéb segítséget nyújthatnak az áttelepülés, az álláskeresés, a beilleszkedés során, ezáltal növelve a migráció nettó hozamát (Boyd 1989, Gödri 2010, Massey 1999).

A migráció emberi tőke elmélete a megtérülés oldalon a gazdasági tényezők közül nem csupán a várható jövedelemmel számol, hanem tekintetbe veszi a megfelelő állások megszerzésének valószínűségét is. Ennek alapján nem csupán a (szakmaspecifikus) várható jövedelem, hanem az adott szegmensben jellemző foglalkoztatási ráta is latba esik. A nem jövedelem típusú hasznok közé tartozhat a célországbeli szociális ellátórendszer színvonala, de akár a vonzó természeti környezet is.

Azt, hogy a költségek és a megtérülések egymáshoz viszonyított aránya hogyan alakul az egyes esetekben, számos egyéni tényező befolyásolhatja. Ennek megfelelően mikroszinten a migrációs döntés fontos meghatározói közé tartozhat az életkor, az iskolai végzettség és szakképzettség, a nem, a családi állapot, valamint a korábbi migrációs tapasztalat. Egyéni szinten tehát a migránsok önszelekciója – amely már a migrációs szándék kialakulásával elkezdődik – abból adódik, hogy a migráció várható költségei és megtérülései (azaz haszna) eltérőek a különböző társadalmi-demográfiai csoportoknál. De nemcsak magát a migrációs döntést, hanem a célország-választást is befolyásolja az, hogy milyen bér- és foglalkoztatási különbségek vannak az adott kibocsátó és célország között, és az adott egyéni jellemzőkkel (humántőkével) rendelkező egyén milyen jövedelmi és egyéb megtérülésre, illetve költségekre számíthat az egyes célországokban.

A fentiek alapján az várható, hogy az iskolázottak – elsősorban a piacképes diplomával, szakmával rendelkezők – másoknál nagyobb valószínűséggel döntenek a kivándorlás mellett. A humántőke elmélet szerint ugyanis a munkaerőpiacon eladható tudás mellett ők rendelkeznek leginkább a kivándorlás kockázatát és ezzel költségeit csökkentő egyéb erőforrásokkal is, úgy mint a nyelvtudás és az idegen helyről való információgyűjtéshez, a lehetőségek felismeréséhez szükséges képességek (lásd Bauer – Zimmermann 1999). Az iskolai végzettség tehát egyszerre több – a migrációs hajlandóságot potenciálisan befolyásoló – ismérv proxyja. Bár az emberi tőke elmélet azzal számol, hogy a na-

gyobb emberi tőkével (magasabb végzettséggel) rendelkezők nagyobb valószínűséggel döntenek a kivándorlás mellett, ezt az összefüggést a potenciális célország(ok) munkaerő-kereslete is befolyásolhatja – erősítheti, vagy éppen gyengítheti. A képzettek szelekcióját erősíti, ha a fogadó országban nagyobb az iskolai végzettség megtérülése, mint a küldő országban (Grogger – Hanson 2011), és ha ez a megtérülés a bevándorlók számára nem (jelentősen) kisebb mértékben realizálható, mint a helybéliek számára (Massey et al. 2001). A szakképzett fizikai munkaerő iránti kereslet a befogadó országokban viszont éppen a formálisan alacsonyabb végzettséggel rendelkező szakmunkások kivándorlását erősítheti. Szintén az alacsonyabb végzettségűek fokozott mobilitását mutatták ki az elemzések olyan esetekben, amikor a célországban a bevándorlókat nagy tömegben képzetséget nem igénylő állásokban alkalmazták (Bauer – Zimmermann 1999). A sokat hivatkozott Roy-modell szerint (Roy 1951) a migránsok önszelekcióját az egyéni szintű komparatív előnyök határozzák meg, ezért az alacsonyabb végzettségűek kivándorlását erősíti az is, ha a kibocsátó országban nagyobbak a jövedelmi egyenlőtlenségek, mint a célországban (Borjas 1987).

Az iskolai végzettség hatását további tényezők is befolyásolják, így például az iskolázottabb migránsok szelekciója figyelhető meg, ha a migráció költségei és akadályai nagyok (Brücker – Defoort 2009), vagy ha a migránshálózatok gyérek az adott kibocsátó közösségben (McKenzie – Rapoport 2010). Ezekben az esetekben ugyanis nagyobb szerepe van az emberi tőkének a költségek csökkentésében. Ez a hálózatalmélet iskolai végzettség szerinti szelekcióra vonatkozó következtetése is, amely szerint adott kibocsátó és befogadó ország viszonylatában a migráns hálózatok kialakulásával mérséklődik a kivándorlók társadalmi-gazdasági – és ezen belül iskolázottság szerinti – szelekciója. Ahogy növekszik ugyanis az a kapcsolatháló, amelyre az újonnan bevándorló a fogadó országban támaszkodni tud, úgy csökkennek a migrációval járó költségek és kockázatok, és úgy tudnak a kevésbé iskolázottak is egyre nagyobb arányban bekapcsolódni a vándorlásba (Massey et al. 2001).

Az emberi tőke elmélet szerint az életkor növekedésével csökken a kivándorlás valószínűsége, hiszen egyre csökken az az idő, amelyen keresztül a megtérülés realizálódni tud. Viszont a (felnőtt) életpálya minél korábbi szakaszában van valaki, annál hosszabb aktív életszakaszra, és ezáltal a migráció költségeinek megtérülésére számíthat a fogadó országban (Bauer – Zimmermann 1999, Fassmann – Musil 2013).

A családi állapot az emberi tőke elmélet megközelítésében elsősorban a kivándorlás költség-tényezőit befolyásolja: együttélő kapcsolatban, házasságban a teljes család kivándorlása esetén nagyobbak a hazai státusz felszámolásának költségei, illetve több személy letelepedését, jellemzően két felnőtt ember munkavállalását kell tudniuk biztosítani az új helyen. Ennek megfelelően a legtöbb kutatás azt találja, hogy a házasságban élőknél kisebb

valószínűséggel választják a külföldre költözést (Kley 2011). A gyermek, de különösen a több gyermek jelenléte a családban az eredmények szerint szintén csökkenti a nagy távolságra költözés valószínűségét (Kulu 2008, White et al. 1995).

A nők és férfiak migrációban való részvételi arányát természetesen a teljes családok migrációja nem befolyásolja érdemben. A nemek részaránya közötti – sokszor kibocsátó országokként és célországokként is – jelentős eltérések az egyedülálló (többségében fiatal) felnőttek migrációjának és a családot hátrahagyó munkavállalási célú migrációnak nemenként eltérő mintázataiból származhatnak. Ezek a különbségek időszakonként és országokként eltérő méreteket öltenek, melyek magyarázatára azonban a témával foglalkozó szerzők többnyire elégtelennek találják az emberi tőke elméletet, és összetett – történelmi, társadalmi és kulturális – hatásokat mutatnak ki (lásd Oishi 2002). A hatvanas évektől a nők egyre nagyobb számban és arányban, illetve független döntéshozóként kezdtek megjelenni a nemzetközi vándorlási folyamatokban (lásd Bagi 2014, Gödri 2005). A jelenség háttérében álló okok sokfélék: a kibocsátó országok oldaláról ide tartozik a nők iskolai végzettségének emelkedése és növekvő munkaerő-piaci részvétele; ezektől nem függetlenül a nemi szerepek átalakulása; egyes országokban a szegénység feminizációja, a családfenntartó nők számának növekedése. A befogadó országokban elsősorban az olyan gazdaságszerkezeti változások szerepe jelentős, amelyek az (olcsó!) női munkaerőt igénylő ágazatok térnyeréséhez vezetnek. Ilyen a szolgáltatások súlyának növekedése és az ezzel összefüggésben kialakuló ún. *care chain*, amely révén a fejlettebb országokban a munkába álló nőket ápolási tevékenységükben helyettesítő bevándorló női munkaerő számára nyílnak meg munkalehetőségek (Hochschild 2000) – ún. gondoskodás-elszívást (*care-drain*) okozva a kibocsátó országokban. Ezen folyamatok a jelenkori Európán belüli migrációnak is fontos mozgatórugói.

Amíg a migrációs döntés háttérében álló egyéni tényezőket széleskörűen tárgyalja a szakirodalom, addig a célországok közötti választás egyéni szintű meghatározói kevésbé kutatott területet jelentenek. A kapcsolódó kutatások elsősorban arra koncentrálnak, hogy a potenciális célországok jövedelmi viszonyai és strukturális sajátosságai hogyan befolyásolják az országok közötti választást (lásd Geis et al. 2008, Palmer – Pytliková 2015). Az eredmények összhangban vannak az emberi tőke elmélet kiindulópontjával, miszerint a mozgást a jövedelmi különbségek, valamint a foglalkoztatás valószínűségének különbségei váltják ki – vagyis több potenciális célország közül azt fogja a döntéshozó választani, amelyik számára a várható jövedelem és munkanélküliségi kockázat legjobb kombinációját adja. A vizsgálati eredmények a network-elmélet azon állítását is megerősítik, hogy a célországban fellelhető nagyobb kapcsolatháló megnöveli az adott ország választásának valószínűségét. Geis és társai (2008) ezek mellett egyéb strukturális tényezők (munkanélküli segély, szociális ellátá-

sok, egészségügyi és oktatási rendszer) hatását is kimutatták, Palmer és szerzőtársa (2015) pedig a munkapiaci szabályozások fontosságára hívják fel a figyelmet. Az említett szerzők (és mások) azonban a célállomások közötti választást befolyásoló egyéni jellemzőkkel nem foglalkoznak, vagyis nem elemzik azt a kérdést, hogy egy adott kibocsátó országból származó, de eltérő egyéni jellemzőkkel rendelkező migránsok vajon eltérő valószínűséggel választják-e a különböző lehetséges célországokat.⁷

A célország kiválasztásában a fentiek mellett fontos szerepe van a nyelvnek (hiszen a nyelvi akadályok magasabb jövedelmi szint esetén is gátolhatják egy adott célországba a migrációt), valamint a történelmi folyamatoknak és kapcsolatoknak is (Melegh 2012, Palmer – Pytliková 2015). A hosszú ideje fennálló migrációs kapcsolat két ország között növeli – részben a network-hatás, részben az intézményesült kapcsolatok révén – az adott ország választásának valószínűségét, valamint befolyásolhatja azt is, hogy mely csoportok számára lesz vonzóbb. Kiemelkedő szerepe van továbbá az egyes országok bevándorlás-politikájának, illetve munkaerő-piaci szabályozásának, ami – megkönnyítve vagy éppen jelentősen megnehezítve a bevándorlók letelepedését és munkavállalását – alapvetően meghatározhatja a migrációs trendek irányát. Az EU-n belüli migrációs lehetőségek kiszélesedésével új célországok is felértékelődtek, és számos migrációs döntésben a munkaerő-piaci kereslet felülírta a történelmi trendeket.

A külföldön élő magyarok száma és néhány jellemzője különböző adatforrások alapján

A Magyarországról elvándorlók száma és összetétele az utóbbi években – az elvándorlás, illetve a külföldi munkavállalás fokozódásával – került a vizsgálatok fókuszába. A különböző adatforrások azonban a migráns népesség más-más csoportjait fedik le, ennek következtében mind a létszámukra, mind az összetételükre vonatkozóan eltérő adatokkal szolgálnak. Saját kutatási eredményeink bemutatása előtt az alábbiakban röviden áttekintjük a különböző adatforrásokból – tükröstatistikákból, surveyekből, népszámlálásból – kirajzolódó mozaik-szerű képet.

A hazai hivatalos elvándorlási statisztikák sokat emlegetett hiányosságai miatt a külföldön élő magyarok számáról és jellemzőiről pontosabb képet nyújtanak a befogadó országok bevándorlási statisztikái. Ezekben az ún. *tükröstatistikákban* az egyes fogadó országokban bevándorlóként regisztrált (azaz huzamosabb ideig ott tartózkodó) népesség jelenik meg állampolgárság, illetve születési ország szerint. Ez alapján a külföldön tartózkodó magyarok száma

⁷ Ilyen típusú vizsgálatot (ismereteink szerint) Constant és D'Agosto készített (2008), ők azonban egy igen speciális csoport tagjainak, olasz kutatóknak és tudósoknak a lehetséges külföldi célállomások közötti döntését elemezték.

évről évre nő: 2013 elején mintegy 293 ezer, 2014-ben pedig már 330 ezer magyar állampolgár szerepelt bevándorlóként az Európai Gazdasági Térség (EGT) országaiban.⁸

Az állampolgárság helyett a születési országot tekintve mérvadónak a migráns népesség meghatározásában – és az Európán kívüli célországokat is figyelembe véve – 2013 elején 528 ezer magyarországi születésű személy élt szerte a világban (a születési országán kívül) az ENSZ adatai szerint (United Nations 2013), illetve 570 ezer a World Bank adatai szerint (World Bank 2013).⁹ Ezek a számok azonban a több évtizeddel ezelőtt kivándorolt (és még életben lévő) migránsokat is tartalmazzák.

A napjainkban zajló elvándorlás mértékéről többet árulnak el – meglévő korlátaik ellenére is – a kibocsátó népesség körében a közelmúltban készült surveyeken alapuló becslések. A Népeségtudományi Kutatóintézet *Életünk fordulópontjai* kutatási eredményeire támaszkodó becslés szerint 2012 és 2013 fordulóján az állandó magyarországi lakcímmel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok 7,4%-a – azaz mintegy 335 ezer fő – tartósan külföldön élt (Kapitány – Rohr 2014). A *Magyarok külföldön* kutatás (amelyre e tanulmány elemzései is épülnek), valamint az előbbi survey és a tükörstatisztikák adatainak együttes felhasználásával készült becslés szerint 2013 elején mintegy 350 ezer olyan magyar állampolgár élt külföldön (korcsoportos behatárolás nélkül), aki 1989 után és legalább egy évvel a felmérés előtt hagyta el Magyarországot (KSH–SEEMIG 2014).¹⁰

A reprezentatív mintán alapuló surveyek mellett a 2011. évi népszámlálás is gyűjtött adatot a külföldön tartózkodó népességről: mintegy 213 ezer külföldön élő személyt számoltak össze, közülük *143 ezer fő tartósan* (egy évnél hosszabb ideje), míg *70 ezer fő átmenetileg* (egy évnél rövidebb ideje) élt külföldön. Fontos kiemelni, hogy mindkét csoport esetében ezek minimum létszámok, ugyanis „azokról az esetekről, amikor a teljes háztartás külföldön élt, és magyarországi lakásuk üresen állt, vagy bérlők lakták, a népszámlálás nem minden esetben szerzett tudomást” (KSH 2013). Tehát míg a tükörstatisztikákban a teljes háztartásukkal külföldön lévők is megjelennek, a népszámlálás adataiban – és részben a surveyekben is – arányuk elmarad a ténylegeshez képest (és az eltérés pontos mértéke nem ismert).

⁸ Az Eurostat adatbázisából származó adatokat – amelyekben elvileg a szokásos lakóhelyüket legalább 12 hónapra megváltoztató személyek szerepelnek – az adathiányos országok esetében a 2011-es Census Hub adataival (Franciaország, Lengyelország, Luxemburg, Görögország, Ciprus és Málta), vagy az adott ország saját adataival (Egyesült Királyság, Ausztria) egészítettük ki.

⁹ Az eltérés abból adódik, hogy mindkét adat különböző forrásokon alapuló becslés.

¹⁰ Ha azokat is figyelembe vesszük, akik kevesebb, mint egy éve hagyták el az országot, akkor ugyanezen becslés alapján 2013 elején mintegy 424 ezer 1989 után távozott magyar élt külföldön – szerte a világban (mintegy 80%-uk Európán belül).

A külföldön élő magyarok számára a *fő célországok* valamennyi adatforrás szerint: Németország, az Egyesült Királyság és Ausztria.¹¹ Németország már a 90-es években is a kivándorló magyarok elsődleges célterülete volt (lásd Melegh 2001), messze megelőzve a többi célországot. Bár 2011 óta jelentősen nőtt az itt tartózkodók száma (2013. január 1-jén az Eurostat (2014) adatai szerint elérte a 114 ezer főt), a célországok 2004 utáni diverzifikálódásának köszönhetően az EGT-országokban élő magyar állampolgárok kisebb hányada élt Németországban 2013-ban, mint egy évtizeddel korábban. Az *Egyesült Királyság* a 2004-es EU-csatlakozás utáni években kezdett egyre vonzóbbá válni a magyar munkavállalási célú migránsok számára. A munkaerő-piacát azonnal megnyitó országban 2004 májusa és 2011 áprilisa között (amíg érvényben volt a regisztrációs rendszer az EU8-ból érkező munkavállalók számára) több mint 55 ezer magyar állampolgárságú munkavállalót regisztráltak.¹² Ennél azonban lényegesen többen kaptak adó- és társadalombiztosítási számot (NINo): 2004 és 2011 között mintegy 80 ezer, majd azóta 2014 márciusáig további 66 ezer magyar (DWP 2014). Bár a visszavándorlás is számottevő (az EU-csatlakozás után regisztrált magyarok mindössze fele jelent meg a 2011-es brit népszámlálásban), az országban tartózkodó magyar állampolgárok számát 2014 áprilisában mintegy 86 ezerre becsülik (lásd Moreh tanulmányát ugyanebben a lapszámban: Moreh 2014b). *Ausztria* – bár az ott élő magyarok számát tekintve jelenleg az európai országok közt csak a harmadik helyen áll – jelentős számú magyar munkavállalót is fogad: 2013-ban mintegy 36 ezer volt a bevándorlóként ott élő magyarok száma (Eurostat 2014), viszont éves átlagban 58 ezer magyar állampolgárságú munkavállalót regisztráltak (Hauptverband der Österreichischen Sozialversicherungsträger 2014).¹³ Az osztrák munkaerő-piacon megjelenő magyarok száma a csatlakozás óta folyamatosan nő, ám ez a trend is 2011-től gyorsult fel. Ausztria közelsége miatt gyakori a cirkuláris migráció, valamint az ingázás is. Főként az ország nyugati régióiban élőkre jellemző az ingázás, míg az ausztriai lakhellyel rendelkezők többnyire Magyarország távolabbi régióiból származnak (Hárs 2009).

A külföldön élő magyar népesség demográfiai összetételéről valamennyi említett adatforrás alapján hasonló tendenciák rajzolódnak ki: az elvándorlók a kibocsátó népességhez képest átlagosan fiatalabbak és képzettebbek, többségé-

¹¹ Ha a magyarországi születésű külföldön élő népességet nézzük, az Amerikai Egyesült Államok és Kanada is fontos helyen szerepel, ám az itt élők zöme korábbi migrációs hullámok során érkezett.

¹² Ez azonban az adott időszakban az EU8-ból érkező munkavállalók alig 5%-át adja, miközben a lengyelek (62%) mellett a litvánok (11%), a szlovákok (10%) és a lettek (7%) is sokkal többen érkeztek.

¹³ Ebből adódik, hogy a munkaerő-felmérésben (amely a külföldön dolgozók különböző csoportjait ragadja meg, beleértve az ingázókat is) Ausztria első helyen szerepel a célországok sorában.

ben hajadonok/nőtlenek, és általában több közöttük a férfi, mint a nő. Célországok szerint azonban jelentős eltérések figyelhetők meg.

Az Eurostat tükörstatisztikáinak *nemek szerinti* megoszlásait tekintve 2013-ban az európai célországokban élő magyarok 55%-a volt férfi és 45%-a nő. Az adatbázisban nem szereplő Egyesült Királyság esetében az Annual Population Survey alapján készült becslés hasonló arányokat mutat (54% férfi, 46% nő), míg a Németországban élő magyar állampolgároknál hangsúlyos (62%-os) férfitöbbség, az Ausztriában élők esetében enyhe (53%-os) női többség látható. A népszámlálás csak az egy évnél rövidebb ideje külföldön élő (ezáltal a hazai állandó népesség részének tekintett) személyekről gyűjtött személyi adatokat, és e csoport kétharmada volt férfi, egyharmada nő. A 18–49 évesek körében az *Életünk fordulópontjai* vizsgálat nemek szerint kiegyenlített képet mutatott a külföldön élőkéről (51% férfi, 49% nő) (Kapitány – Rohr 2014).

A tükörstatisztikák *korcsoportos* megoszlásai alapján 2013-ban az európai célországokban tartózkodó magyar állampolgárok közel kétharmada 40 év alatti volt, háromnegyede pedig 45 év alatti. Összességében 53%-uk a 20-as, illetve a 30-as éveiben járt, miközben a magyarországi népesség 28%-a tartozott ide. Különösen magas volt a fiatal (20–39 éves) korcsoport aránya az „új” célországokban (Hollandiában, Írországból és Dániában) élők körében, míg a hagyományos célországnak számító Németországban, Ausztriában és Svédországban kissé átlag alatti. Az Egyesült Királyságban szintén nagyon fiatal migráns népesség képe rajzolódik ki: a 2002 óta adó- és társadalombiztosítási számot igénylők 80%-a 18 és 35 év közötti volt (Moreh 2014a). A népszámlálás alapján a kevesebb, mint egy éve külföldön lévők 63%-a volt 20 és 39 év közötti. Az *Életünk fordulópontjai* vizsgálat alapján pedig a 18–49 éves korosztályon belül a külföldön tartózkodók 60%-a került ki a 18–34 éves korcsoportból (Kapitány – Rohr 2014).

A migráns népesség iskolai végzettségéről sem a tükörstatisztika, sem az *Életünk fordulópontjai* alapján készült becslés nem nyújt információt. A népszámlálás szerint a kevesebb, mint egy éve külföldön lévő 15 és 74 év közötti népesség 24%-a diplomás és 35%-a szakmunkás végzettségű volt (miközben az itthoni népesség azonos korcsoportjában ezek az arányok 18%, illetve 23%). Még jelentősebb volt a felsőfokú végzettségűek aránya a teljes háztartásukkal külföldön lévők körében: 34,9% (15,6%-uk főiskolai, 19,3%-uk egyetemi végzettségű), és különösen magas volt mind a főiskolai, mind az egyetemi diplomával rendelkezőké a Budapesten regisztrált migránsok esetében (21%, illetve 31%).

Arra vonatkozóan, hogy az elvándorlók Magyarország mely régióiból, illetve milyen típusú településekről távoznak nagyobb arányban, a tükörstatisztikák nem, csak a népszámlálás és a reprezentatív surveyek nyújthatnak információt. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy mivel az elvándorlás többnyire sajátos területi koncentrációt mutat (akár egy-egy régió belül is), ez utóbbiak – a min-

tavételből adódóan – könnyen torzíthatnak.¹⁴ A népszámlálásnak és az *Életünk fordulópontjai* kutatásnak mindenesetre egybecsengő eredménye, hogy a főváros – és ezzel összefüggésben a közép-magyarországi régió – a lakossági arány felett bocsát ki migránsokat, továbbá jelentősebb kibocsátási arány figyelhető meg a dél-dunántúli régióban is.

Felhasznált adatok

Elemzésünk a SEEMIG projekt keretében végzett *Magyarok külföldön* kutatásra épül, amely a Munkaerő-felméréshez (MEF) kapcsolódva 2013 első negyedévében gyűjtött adatokat olyan külföldön élő személyekről, akik „idejük nagyobb részét (nem üdülési céllal) egy másik országban töltik”.¹⁵ A MEF a magyarországi magánháztartások reprezentatív mintáján negyedévente készülő adatfelvétel, amely a mintába került háztartások tagjainak alapvető társadalmi-demográfiai jellemzői mellett munkaerő-piaci helyzetükről tartalmaz információkat. A *Magyarok külföldön* című kiegészítő kérdőívvel a háztartások külföldön élő jelenlegi és volt tagjairól, valamint a háztartástagok külföldön élő testvéreiről gyűjtöttünk adatokat. Elemzésünknek tárgya minden olyan személy, aki a vizsgálat idején életvitelszerűen külföldön élt, ide értve azokat is, akik úgy ingáztak, hogy összességében több időt töltöttek külföldön, mint Magyarországon. Mivel a vizsgálat során a mintába került háztartásokból külföldre költözött személyek mellett az itthon élő háztartástagok külföldön élő testvéreiről is gyűjtöttünk adatokat, mintánkba – kisebb részben – teljes háztartásukkal együtt külföldre költözők is bekerültek. A kutatás jellegéből adódóan adataink nem közvetlenül a migráns személyektől, hanem azok Magyarországon élő családtagjaitól/rokonaitól származnak. Bár a mintának része minden Magyarországon élő személy (születési helytől és állampolgárságtól függetlenül), jelen elemzésünk a magyar állampolgárságú személyekre terjed ki

Összesen 1400 kivándorolt magyar állampolgárt azonosítottunk ilyen módon. Elemzésünkben ebből a mintából először arra az 1198 főre koncentrálnak, akik 1989 után hagyták el az országot és életkoruk 2013 első negyedévében 20 és 59 év közé esett.¹⁶ A következő lépésben tovább szűkítjük vizsgálati csoport-

¹⁴ Ezért a survey-eredményeknek a népszámlálás adataival való összevetése ez esetben mintegy kontroll szerepet tölt be.

¹⁵ A kutatás módszertanáról, sajátosságairól és korlátairól máshol részletesen írtunk (Blaskó 2015), itt az adatok elemzésére koncentrálnak.

¹⁶ A teljes kivándorló-mintában 30 nem magyar állampolgárságú személy szerepelt, ők a minta 2%-át tették ki. Az elemzésből való kihagyásukat egyrészt a minta homogenizálásának igénye, másrészt pedig az indokolta, hogy a referenciaként szolgáló legfontosabb adatforrásokban, a tükröstatistikákban is az állampolgárság szerinti szelekciót vettük alapul. Ugyancsak homogenizálási szándék indokolta az életkori szűkítést a kivándorlásban leginkább érintett korosztályra. Az elemzett mintából összesen 204 fő (16%) tekinthető teljes kivándo-

tunkat a 2009 után kivándoroltakra (számuk a mintában 618 fő) annak érdekében, hogy az elvándorlás legújabb hullámának sajátosságait, az ún. „új migránsok” összetételét és egyéb jellemzőit feltárjuk.

Bár a *Magyarok külföldön* kutatásban is csupán a migráció szempontjából fontos ismérvek egy szűk köre áll rendelkezésre, átfogó elemzésük mégis előrelépést jelent a magyarországi elvándorlás vizsgálatában. A témában eddig megjelent kisszámú többváltozós elemzés (Blaskó et al. 2014, Hárs – Simon 2015) a kivándorlóknak az itt vizsgálttól eltérő, szűkebb és Magyarországhoz jobban kötődő csoportjaira koncentrált.¹⁷ Tudomásunk szerint jelen elemzés az első, amely reprezentatív mintából kiindulva a kivándorlók széles körét egyszerre több ismérv szerint teszi vizsgálat tárgyává.

A külföldön élő magyarok összetétele és a szelekciót befolyásoló tényezők

A Magyarországról 1989 utáni kivándoroltak – és 2013 elején is külföldön élők – összetételéről nem, életkor (a kivándorlás idején és a vizsgálat időpontjában), iskolai végzettség, családi állapot, születési hely, valamint a kivándorlás előtti lakóhelyük településtípusa és régiója szerint a Függelék *F1. táblázata* nyújt áttekintést. A teljes külföldön élő népesség mellett külön szerepel a 2009 után elköltözötték összetétele, valamint az 1990 és 2009 között külföldre vándorlóké, referenciaképpen pedig a 2013-ban magyarországi háztartásokban élő lakosság¹⁸ azonos dimenziók szerinti struktúrája is. Az adatok – ahogyan az elemzés egésze is – a kivándorlásban leginkább érintett 20–59 éves korosztályra vonatkoznak.

Az 1989 után kivándoroltak összetételét a 2013. évi hazai lakosságával összehasonlítva természetesen nem beszélhetünk egyértelműen „kiválasztódásról”, hiszen az egy-két évtizede elköltözöttek a jelenlegitől jelentősen eltérő struktúrájú népességből vándoroltak ki.¹⁹ Ráadásul minél messzebb megyünk vissza az időben, mintánk annál kevésbé reprezentálja az adott évben kivándorlók csoportját, ugyanis a hazatelepülések és az elhalálozások egyaránt számottevő hatást gyakorolhattak a csoport összetételére. Emellett a hazai háztartá-

---

rolt háztartás tagjának: 98 fő a kivándorlást megelőzően Magyarországon egyszemélyes háztartásban élt, 106-an pedig többi háztartástagukkal együtt hagyták el az országot.

¹⁷ Blaskó és szerzőtársai (2014) a magyarországi háztartásokban a vizsgálat idején háztartástagként számon tartott külföldön élőket vizsgálták a Népszámlálás, valamint a SEEMIG-adatok alapján. Hárs és Simon (2015) pedig a Munkaerő-felmérés adatainak felhasználásával a szintén háztartástagként nyilvántartott, külföldön dolgozó személyekre végezték el elemzéseiket.

¹⁸ A teljes népességre vonatkozó adatok szintén a Munkaerő-felmérés 2013. I. negyedévéből származnak.

¹⁹ Az időszak során alapvető változások zajlottak a lakosság demográfiai és társadalmi összetételében: nőtt a lakosság iskolázottsága, és folyamatosan zajlott az előregedése is.

sokkal való kapcsolat lazulása, valamint az emlékek torzulása is azt eredményezheti, hogy kisebb valószínűséggel kerültek bele a mintánkba a hosszabb ideje külföldön élők. A 2013. évi hazai népesség és az 1989 után külföldre települtek (és még 2013-ban is ott élők) csoportjának összevetése tehát egyszerűen két azonos időbeli állomány – az itthon élők és a külföldön élők – struktúrájának összehasonlítását jelenti.

Ahhoz, hogy a migránsok szelekcióját, illetve a kivándorlási döntéseiket befolyásoló tényezőket vizsgálni tudjuk, elemzéseinket (részletesebben) elvégezzük a 2009 után külföldre költözöttek csoportjára is. Abból indulunk ki, hogy az adatfelvétel előtti utolsó három év demográfiai és társadalmi átalakulásai nem voltak olyan mérvűek, hogy ezekre az évekre a 2013. évitől eltérő lakossági összetétel-adatokkal kellene számolnunk. Emellett azzal a feltételezéssel is élünk, hogy a 2010 és 2012 között kivándorló 20–59 éveseket a halandóság nem érintette olyan mértékben, hogy az az eredményeinket érdemben befolyásolná.²⁰

Az alapmegoszlásokból látható (lásd Függelék *F1. táblázat*), hogy a külföldön élő népesség a magyarországinál jelentősen iskolázottabb: mintegy harmadannyi 8 általánost végzett, viszont bő másfélszer annyi diplomás van közöttük. Életkorukat tekintve egyértelmű a kivándoroltak fiatalabb korösszetétele, elsősorban a 20–39 évesek felülreprezentáltsága. Ettől nyilván nem független, hogy a külföldön élők között kevesebb a házas és több az egyedülálló személy, mint az itthon maradottak között. Megállapíthatjuk azt is, hogy kismértékű férfitöbblet mutatkozik a külföldön élők körében, és valamelyest magasabb közöttük a külföldön születettek aránya is. A fenti tendenciák a 2009 után elvándoroltakra is jellemzőek, sőt részben hangsúlyosabban jelennek meg: még magasabb körökben a férfiak, a legfiatalabb (20–29 éves) korcsoportba tartozók és az egyedülállók, valamint a külföldön születettek aránya.

A migránsok összetételében bekövetkezett változás vizsgálatához érdemes összehasonlítani az 1990 és 2009 között elvándorlók összetételét a 2009 után távozókéval. Eredményeink szerint – noha az adatfelvételkor az előbbi csoport korösszetétele volt idősebb – az „új migránsok” életkora átlagosan magasabb volt az elvándorlás idején, viszont kevésbé iskolázottak, mint a korábban elköltözők. Ez utóbbi arra utal, hogy a migráció terjedésével, intenzitásának növekedésével a felsőfokú végzettségűek szelekciója kissé mérséklődött. Meglepő eredmény a nők felülreprezentáltsága a 2010 előtt elvándorlók között, míg a házasok túlsúlya ebben a körben az életkori hatások következményének tudható be.

A területi (régiók szerinti) megoszlás adataink alapján közel azonos képet mutat az 1990 és 2009 között, illetve az „új hullámban”, 2009 után távozott migránsok esetében. A településtípus szerinti megoszlásokból viszont az látható, hogy a kisebb városok és a községek is egyre inkább „bekapcsolódtak” az

²⁰ Nem számolunk ugyanakkor a visszatérő migrációval sem (holott elvileg ez újabb – a kifelé irányulótól akár eltérő – szelekcióval is járhat).

elvándorlásba: a 2009 utáni migránsok közt már nagyobb az innen távozók aránya. Fontos azonban kiemelni, hogy – amint ez korábbi elemzésekből is kiderül (lásd Blaskó 2015, Ligeti – Sik 2014) – a *Magyarok külföldön* vizsgálat migráns mintájának területi összetétele a népszámlálás, valamint az *Életünk fordulópontjai* vizsgálat adataival való összevetése alapján nem tekinthető reprezentatívnak. Az összehasonlítások azt mutatják, hogy Budapest és a nagyobb városok alulreprezentáltak, a községek viszont felülreprezentáltak a SEEMIG vizsgálat révén elért migráns népesség körében – bár a 20–59 éves népesség esetében ezek a különbségek csupán a 2009 után távozókra nézve állnak fent.²¹ A területi adatok érvényességi problémái miatt a továbbiakban a kivándorlás előtti utolsó lakóhely településtípusa és régiója csak kontroll-változóként szerepel a többváltozós elemzéseinkben.²² A minta ilyen jellegű torzításának az eredményekre gyakorolt feltételezett hatásait az elemzés során tárgyalni fogjuk.

A többváltozós elemzés (logisztikus regresszió) eredményeit az *1. táblázat* tartalmazza. Az I. modell az 1989 után külföldre költözött és még 2013-ban is ott élők csoportját hasonlítja össze 2013 azonos időszakának hazai népességével, és azt vizsgálja, hogy milyen tényezők befolyásolják a külföldön élés esélyét (részben a szelekciót). Látható, hogy legerősebb önálló hatása az iskolázottságnak van, a legfeljebb 8 általánost végzettekhez képest minden iskolázottsági csoport nagyobb arányban képviselteti magát a külföldön élők között: a szakmunkások és az érettségizettek bő két és félszeres szorzóval, a főiskolások több mint négy és félszeres, az egyetemet végzettek pedig ötnél nagyobb szorzóval jelennek meg a modellben. Szintén jelentősek az életkor szerinti különbségek: a legfiatalabb (huszonéves) korcsoporthoz képest a harmincasok szignifikánsan nagyobb, a negyvenes-ötvenesek viszont szignifikánsan kisebb valószínűséggel tartoznak a kivándoroltak közé. Családi állapot szerint látható, hogy mind a házasok, mind az elváltak a nőtleneknél és hajadonoknál kisebb valószínűséggel élnek külföldön. Különbséget találunk (noha gyengébb szignifikanciával) nemek szerint is: a külföldön élők között mintegy 17 százalékponttal több a férfi, mint a nő. Egyértelmű végül az is, hogy a külföldön született magyar állampolgárok közel háromszor nagyobb valószínűséggel hagyták el az országot, mint a hazai születésűek, ami egyfelől a korábbi migrációs tapasztalatnak az újabb migráció esélyét növelő szerepére utalhat, másfelől a külföldi születésű népesség nagyobb migrációs hajlandóságára, illetve Magyarországhoz való gyengébb kötődésére.

²¹ Ehhez további adalékot a Függelék tartalmaz.

²² A rájuk vonatkozó eredményeket itt nem közöljük, azok kérésre a szerzőktől megkaphatók.

*1. A külföldön élés esélyét befolyásoló tényezők a 20–59 évesek körében
(logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)
The effect of various factors on the likelihood of living abroad in the population
aged 20–59 (odds ratios of logistic regression models)*

Magyarázó változók	1989 után kivándorolt	2009 után kivándorolt	
	I. modell Exp(B)	II. modell Exp(B)	III. modell Exp(B)
<i>Nem (ref. nő)</i>			
Férfi	1,17**	1,23**	1,58
<i>Életkor (ref. 20–29 év)</i>			
30–39	1,27***	0,72	0,97
40–49	0,77**	0,46***	0,46***
50–59	0,34***	0,23***	0,21***
<i>Iskolai végzettség (ref. 8 általános)</i>			
Szakmunkás	2,70***	2,70***	1,91***
Érettségi	2,69***	2,35***	2,30***
Főiskola	4,77***	3,72***	3,48***
Egyetem	5,13***	3,59***	3,37***
<i>Családi állapot (ref. nőtlen/hajadon)</i>			
Házass	0,70***	0,53***	0,51***
Özvegy	0,74	0,00	0,00
Elvált	0,76**	0,85	0,89
<i>Születési hely (ref. Magyarország)</i>			
Nem Magyarország	2,02***	2,66***	2,80***
<i>Nem * életkor</i>			
Férfi * 30–39			1,87***
Férfi * 40–49			1,28
Férfi * 50–59			1,92
Férfi * válaszhány			
<i>Nem * iskolai végzettség</i>			
Férfi * szakmunkás			2,95***
Férfi * érettségi			1,06
Férfi * főiskola			0,73
Férfi * egyetem			0,65
Férfi * válaszhány			
<i>Nem * családi állapot</i>			
Férfi * házass			2,27***
Férfi * özvegy			0,58
Férfi * elvált			2,20***
Férfi * válaszhány			7,92

Magyarázó változók	1989 után kivándorolt	2009 után kivándorolt	
	I. modell Exp(B)	II. modell Exp(B)	III. modell Exp(B)
-2 log likelihood	9702,90	6020,17	5936,60
Cox & Snell R ²	0,036	0,022	0,024
Nagelkerke R ²	0,144	0,131	0,144

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013, saját számítás.

Megjegyzés: Kontrollálva a kivándorlás előtti utolsó lakóhely régiójára és településtípusára. Szignifikanciaszintek: ***0,01; **0,05; *0,10.

Napjaink elvándorlásának sajátosságaira fókuszálva, azaz a 2009 után elköltözött „új migránsokat” vizsgálva (II. modell) ezekhez nagyon hasonló tendenciák fedezhetők fel, kisebb – az összefüggések irányát többnyire nem, hanem inkább ennek mértékét érintő – eltérésekkel. Elsődleges szerepe az életkornak van, ám a húszas és a harmincas éveikben lévők migrációs esélye között itt már nem találunk számottevő különbséget, 40 éves kor felett viszont erőteljesen csökkenni kezd a kivándorlás valószínűsége. Az iskolai végzettségre vonatkozó esélyhányadosok szerint az alapfokú végzettségűekhez képest a szakmunkások és az érettségizettek két és félszeres, a diplomások viszont (a teljes kivándorolt modellhez képest mérsékeltebb) három és félszeres eséllyel váltak migránssá. Figyelembe véve, hogy a mintánkban alulreprezentált Budapestről az átlagosnál több diplomás kivándorló származik, igen valószínű, hogy a magas iskolai végzettségűek szelekciója az általunk mértnél még jelentősebb is lehet. A házas családi állapot erőteljesen, csaknem 50%-kal csökkenti a kivándorlás esélyét. Ebben az összevetésben is megjelenik végül a kivándorlók körében mérhető férfitöbblet, valamint látható az is, hogy a külföldön születettek a magyarországiaknál nagyobb valószínűséggel hagyják el az országot.

A férfi-nő különbségek árnyaltabb vizsgálatát teszi lehetővé a III. modell, amely a nem és a kor, a nem és az iskolai végzettség, valamint a nem és a családi állapot közötti interakciókat is tartalmazza az eddigi hatások mellett. A modell igen lényeges összefüggésekre hívja fel a figyelmet: a kivándorlóknak nem minden csoportját jellemzi férfitöbblet, hanem csak bizonyos jól meghatározott alcsoportokban jellemző a férfiak nagyobb migrációs esélye. Így a férfiak a nőknél nagyobb valószínűséggel költöznek külföldre a harmincas éveikben járók, a szakmunkásképzőt végzetek, valamint a házas és az elvált családi állapotúak körében. A szakmunkások között a férfiak mintegy háromszoros valószínűséggel döntenek a kivándorlás mellett, bő kétszeres férfitöbblet jelentkezik a házasoknál, ennél valamelyest mérsékeltebb az elváltaknál, és 86%-os a 30–39 évesek körében. E csoportokon belül tehát általában is, de különösen ezen csoportok közös halmazában (tehát például a házas harmincasok, de még inkább a házas harmincas szakmunkások között) a férfiak számottevően

nagyobb valószínűséggel választották a kivándorlást a vizsgált időszakban, mint ahogyan a nők tették. Különösen figyelemre méltó a házások körében mért nemek közötti különbség, amely arra utal, hogy Magyarországon sem ismeretlen jelenség a házastársat (potenciálisan a családot) hátrahagyó migráció, és ez a fajta elmozdulás elsősorban a férfiakra jellemző.

A főbb célországokban élő magyarok összetétele és a célország-választást befolyásoló tényezők

Az előzőekben a tükröstatistikák alapján már láthattuk, hogy – az általános tendenciák mellett – eltérések is vannak a különböző európai célországokban élő magyar népesség összetételében (noha ez az adatforrás mindössze a nem és életkor szerinti összetétel vizsgálatát teszi lehetővé). Az alábbiakban a SEEMIG vizsgálat részletesebb adatai alapján is megvizsgáljuk a főbb célországokban élő kivándorlók összetételét, illetve a célország-választást meghatározó egyéni jellemzőket. A célországok közötti szelekciót természetesen egyéb tényezők – így az adott ország munkaerő-piaci sajátosságai és migrációs politikája – is befolyásolják, elemzésünk azonban az egyéni jellemzők által leírható önszelekció vizsgálatára korlátozódik. Hipotézisünk szerint a migrációs döntéseket, és így a célországok közötti választást is meghatározó várható költségek és hasznok mértéke összefügg a (potenciális) migráns egyéni jellemzőivel.

A magyarországi kivándorlás fő célországai Európán belül – mint az előzőekben bemutatuk – valamennyi adatforrás szerint Németország, Ausztria és az Egyesült Királyság. Ezt a térbeli szerkezetet a saját adataink is jól tükrözik. A három fő célország „vonzása” azonban időben változó: míg Németország és Ausztria a magyarok hagyományos célországai, az Egyesült Királyság 2004 után vált egyre népszerűbbé. A 2. táblázatban összehasonlítjuk a 2013-ban külföldön élő migráns népesség különböző – részben a migráció ideje szerint lehatárolt – csoportjainak európai célországok szerinti megoszlását. Európán belül a három fő célországban élt a magyarok mintegy 72%-a 2013 elején (mind a tükröstatistikák, mind a SEEMIG vizsgálat adatai szerint), és ennél is nagyobb (79%) ez az arány a 2009 után kivándoroltak körében. Ez abból adódhat, hogy 2011-től felgyorsult a Németországba irányuló migráció, míg Ausztria esetében a növekedés folyamatos volt.²³ Adatfelvételünk Ausztria esetében feltehetően a bevándorlóként nem regisztrált, ám munkájuk révén idejük nagyobb részét ott töltő migránsok csoportját is megragadta. Az Egyesült Királyságban élőknek a tükröstatistikákhoz képest nagyobb aránya a mintánkban arra utal, hogy az EU-csatlakozás utáni migrációnak ezt a növekvő hullámát

²³ A 2004-ben csatlakozott országok bizonyos magasan képzett, illetve speciális szaktudással rendelkező munkavállalói számára már a 2011-es munkaerő-piaci nyitás előtt is viszonylag magas kvóták biztosították a munkavállalást.

adatfelvételünk jobban lefedte, mint ahogyan az a becsléseken alapuló brit adatokban megjelenik. 2011-től – a Németországba irányuló migráció növekedésével – az Egyesült Királyságba távozók aránya visszaesett (noha számuk a 2008-as válság utáni megtorpanást követően tovább nőtt). A „más európai országok” közt nagyon sok, ám egyenként nem jelentős arányt képviselő célország szerepel.²⁴

2. Az európai országokban élő magyar állampolgárok megoszlása célországok szerint 2013-ban (%)

Distribution of Hungarian citizens living in Europe by destination country in 2013 (%)

Európai célországok	SEEMIG – Magyarok külföldön c. kutatás alapján				Tükörstatisztikák alapján*
	Összes kivándorolt	1989 után kivándorolt	1990 és 2009 között kivándorolt	2009 után kivándorolt	
Németország	27	28	19	36	39
Egyesült Királyság	31	31	36	28	21
Ausztria	14	14	11	15	12
Hollandia	5	5	6	5	3
Más európai ország	22	22	29	16	24
Összesen (%)	100	100	100	100	100
N	1 067	987	416	571	293 294

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013; *Eurostat 2014, Census Hub 2011, UK Annual Population Survey 2013.

A továbbiakban a főbb célországokra – Németországra, az Egyesült Királyságra és Ausztriára – fókuszálva egyfelől az egyes célországokban élő migráns népesség összetételét, másfelől az adott célország választását meghatározó egyéni jellemzőket vizsgáljuk. Elemzéseinket a 2009 után elköltözött „új migránsokra” korlátozzuk.

Migrációs szempontból a három fő célország egymáshoz képest számos tekintetben eltérő lehetőségeket kínál, eltérő költségekért cserébe. Ausztria kiemelkedik a három ország közül térbeli közelségével, amely különösen kedvez a (kutatásunkban csak részlegesen megjelenő) ingázó jellegű munkavállalásnak, de előnyt jelent letelepedési szándék esetén is (Hárs 2009). Ugyanakkor hazánk mind Németországgal, mind pedig Ausztriával hosszú idő óta, történelmileg megalapozott migrációs kapcsolatban áll, ami a növekvő diaszpóra következtében feltehetően meghatározó network-hatást is jelent. Tovább erősíti

²⁴ Az Európán kívüli országokban élők aránya az utóbbi években kivándorolt csoport esetében kisebb, mint a teljes migráns népességben, ami azt jelzi, hogy az Európán belüli mobilitási lehetőségek növekedésével a távolabbi célterületek választása visszaszorult.

a két ország vonzerejét a (szintén történelmi okokkal magyarázható) nyelvi kapcsolat is, ami – az idegennyelv-tudásban egyébként igencsak rosszul teljesítő – Magyarországon a német nyelvet máig a második leggyakrabban beszélt nyelvvé teszi (Eurobarometer 2012). Ugyanakkor a fiatalabb generációk körében egyre gyakoribb az angol nyelv ismerete és erős az angolszász kultúra vonzereje, amelyek viszont az Egyesült Királyságot teszik számukra egyre kedveltebb célországgá. Ráadásul a fapados légitársaságok elterjedése a viszonylag nagy földrajzi távolság ellenére gyors és megfizethető elérhetőséget biztosít. Az Egyesült Királyság relatív vonzerejét növelhette végül az is, hogy munkaerő-piac az itt vizsgált időszak egészében (már a 2004-es EU-csatlakozás óta) nyitva állt Magyarország állampolgárai előtt, miközben Ausztria és Németország csak 2011-ben tette meg ezt a lépést (noha mindkét ország esetében bizonyos szakképzett-séggel rendelkező csoportok már előtte is mentességet élveztek a korlátozások alól).

A leíró statisztikákból (lásd a Függelék *F2. táblázatát*) markáns migráns-profilok rajzolódnak ki a különböző célországok esetében. A legnagyobb, Németországban élő csoportban kiemelkedő a szakmunkások aránya (37%), miközben viszonylag alacsony (21%-os) a diplomásoké. Az ide vándorlók között jelentős férfitöbblet mutatkozik: eredményeink szerint a 2009 és 2013 között Németországba költözők kétharmada férfi volt.²⁵ Viszonylag magas a házások aránya is, ami feltehetően összefügg az ide költözők átlagosan magasabb életkorával. A többi célországhoz képest ugyanis nemcsak kevesebb huszonéves, és több ötvenes években járó (2009 óta kivándorolt) magyar migráns élt Németországban a vizsgált időszakban, hanem kivándorláskori életkorukat tekintve is magasabb volt körükben az idősebb – 40, illetve 50 év feletti – korcsoportok aránya.

A második legnagyobb almintát jelentő, az Egyesült Királyságban élő (2009 után kivándorolt) csoport ettől jelentősen eltérő sajátosságokkal írható le. Ebben a körben az érettségizettek és a főiskolát végzettek aránya kiemelkedő, miközben viszonylag kevés a szakmunkás. Jellemző rájuk a fiatal életkor: mintegy 50%-uk nem töltötte be a 30. életévét, ebből adódóan túlnyomó részük (81%) nőtlen vagy hajadon. A kivándorláskori életkorukból is látható, hogy kifejezetten a fiatalok preferálják ezt a célországot: közel kétharmaduk még 30 éves kora előtt érkezett. A nemek aránya viszonylag kiegyenlített, az 52%-os férfiarány megfelel a tükörstatisztikában szereplő aránynak (54%).

Az Ausztriában élő magyarok között viszonylag alacsony (19%) a diplomások aránya, miközben az átlagot kissé meghaladja a szakmunkásoké és az érettségizetteké. Az életkor szerinti megoszlást tekintve az Ausztriában élők a Németországban és az Egyesült Királyságban élők között helyezkednek el, és

²⁵ Szintén magas, közel 70%-os, férfiarányt mutat a tükörstatisztika is a 2009 után Németországba érkező magyarok esetében.

lényegében a teljes kivándorlócsoport átlagának megfelelő megoszlásokat mutatják.²⁶

A többi európai célországot nagy arányban választják az egyetemi diplomával rendelkezők. Erős nőbőbblet és viszonylag fiatal korösszetétel figyelhető meg ebben az (igencsak heterogén) ország-csoportban: 46%-uk 30 év alatti, miközben alig találunk közöttük 50 év felettieket. Ennek fényében nem meglepő, hogy magasnak mondható az egyedülállók és alacsonynak a házások aránya. Viszonylag magas (8%) továbbá a nem Magyarországon született magyar állampolgárok részaránya is körükben, ami arra utal, hogy a magyarországi bevándorlók közül többen is – a magyar állampolgárság megszerzése ellenére – továbbvándorolnak más európai országokba.

A 3. táblázatban bemutatott multinomiális regresszió alapján az látható, hogy mekkora az esélye annak, hogy valaki az egyes célországokat választja migrációs célpontul – feltéve, hogy már a migráció mellett döntött. Öt célterületet különböztetünk meg: Németországot, az Egyesült Királyságot, Ausztriát, valamint az „egyéb európai országok”, illetve az Európán kívüli országok csoportját. Referenciacsoportként a Németországot választó migránsok szerepelnek a modellben. Az egyes célterületeknél szereplő esélyhányadosok azt mutatják meg, hogy a vizsgált magyarázó változó egyes kategóriába tartozás milyen módon befolyásolja az adott célterület választását Németország választásához képest egyéb körülmények azonossága esetén. Csakúgy, mint a korábbi modelleknél, kontrollváltozóként itt is szerepeltettük a kivándorlás előtti lakóhely régióját, valamint településtípusát. Továbbá bevontuk a modellbe a kivándorlás évét is.²⁷ Leírásunkban a statisztikailag szignifikáns összefüggéseket mutatjuk be.

²⁶ Az iskolai végzettség szerinti megoszlásokat tekintve nagyon hasonló eredményeket mutattak ki a 2004 utáni lengyel migrációban is: a Németországba és Ausztriába vándorlók körében kiemelkedő volt a szakmunkások, míg az Egyesült Királyságot választók közt a felsőfokú végzettségűek aránya (Fihel – Kaczmarczyk 2009).

²⁷ Nem szerepel viszont a modellben a születési ország a magyarázó változók között, mivel bevonásával a modell alap-tulajdonságai sérültek (a Hesse mátrix váratlan szingularitásokat mutatott).

3. A 2009 után kivándorolt 20–59 éves népesség célország-választását meghatározó tényezők (multinomiális regresszió esélyhányadosai, a referencia Németország)

The effect of various factors on the choice of destination among 20–59 aged emigrants from Hungary after 2009 (odds ratios of multinomial regression analysis, reference: Germany)

Magyarázó változók	Egyesült Királyság	Ausztria	Egyéb európai ország	Egyéb Európán kívüli ország
<i>Nem (ref. nő)</i>				
Férfi	0,93	0,61	0,41***	0,93
<i>Iskolai végzettség (ref. 8 általános)</i>				
Szaktanácsképző	0,32**	1,26	1,71	0,36
Érettségi	1,02	1,54	2,00	0,99
Főiskola	1,11	1,06	1,26	6,38**
Egyetem	0,45	–	2,71	3,09
<i>Családi állapot (ref. nőtlen/hajadon)</i>				
Házasság	0,43**	0,6	0,56	2,44
Egyéb	0,71	1,5	0,97	1,37
<i>Külföldre költözés éve (ref. 2010)</i>				
2011	1,37	0,64	0,88	0,61
2012–2013	1,07	0,86	0,90	1,25
<i>Életkor a kivándorlás idején (ref. 20–29 év)</i>				
<20 év	0,04**	0,40	0,30	1,37
30–39	0,45**	0,94	0,51**	0,54
40–49	0,53	0,95	0,75	0,69
50–59	0,23**	0,58	0,05**	0,29
Cox and Snell R ²			0,40	
Nagelkerke R ²			0,42	
McFadden			0,17	

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013, saját számítás.

Megjegyzés: Kontrollálva a kivándorlás előtti utolsó lakóhely régiójára és településtípusára. Szignifikanciaszintek: ***0,01; **0,05; *0,10.

Várakozásainknak megfelelően a három fő célországot választók között több tekintetben is szignifikáns eltérések mutatkoznak. Egyéb tényezők azonosága mellett Németországhoz képest jelentősen kisebb az Egyesült Királyság választásának esélye a szaktanácsképzőt végzettek, valamint a házasság körében. A kivándorláskori életkort tekintve láthatóvá válik, hogy Németországhoz képest kisebb valószínűséggel indulnak el az Egyesült Királyságba a 20 év

alattiak (akiknek egy része vélhetőleg még szülőikkel költözik) és az összes 30 év feletti korcsoport tagjai is. Egyértelmű tehát a 20–29 éves korosztály dominanciája az Egyesült Királyságot választók körében. Bár nem szignifikáns együtthatókkal, de látható még az Egyesült Királyság esetében a korai munkaerő-piaci nyitás hatása is – valószínűleg ezzel van ugyanis összefüggésben a 2011-es kivándorlási évhez tartozó egynél nagyobb értékű együttható. Az osztrák és a német munkaerő-piac 2011. május 1-jei nyitásáig ugyanis az Egyesült Királyság fokozott relatív vonzerővel bírt a migrációt tervezők körében. Ezekből az eredményekből (közvetve) adódik az is, hogy a Németországba vándorlókra jellemző a szakmunkások és az idősebb korosztályok fokozott jelenléte – miközben az Egyesült Királyságot éppen ezen csoportok alulreprezentáltsága jellemzi. Egyéb tényezőkre kontrollálva ugyanakkor nem találtunk jelet férfitöbbletre Németországban, valamint a felsőfokú végzettségük kiemelt jelenlétére az Egyesült Királyságban.

Ausztria választásának esélyét Németországgal szemben a modellek szerint kizárólag földrajzi tényező, a lakóhely régiója határozza meg²⁸ – az általunk itt elemzett tényezőknek nincsen szignifikáns hatása –; Németországgal szemben „egyéb” európai országot (eltekintve itt Ausztriától és az Egyesült Királyságtól) határozottan kevésbé választanak a férfiak, az ötven év felettiak, és (kisebb mértékben) a 30–39 éves korosztály tagjai is. Az Európán kívülre vándorlók körében a főiskolát végzettek aránya mutat pozitív irányú eltérést a Németországot választókhoz képest.

A különböző célországokat választók nem csupán társadalmi-demográfiai profiljukat tekintve mutatnak jellegzetes mintázatokat, hanem – ettől vélhetően nem függetlenül – némiképp eltérnek egymástól a migrációs stratégiáik szempontjából is. Legalábbis ezt sejteti a migrációs élethelyzet azon néhány jellemzője, amelyről adatokkal rendelkezünk: ilyenek a hazalátogatás gyakorisága, a pénzhazaküldési szokások, valamint a hazatérési szándékok (4. táblázat). Az adatok értelmezésénél tekintettel kell lenni arra, hogy az adatfelvétel indirekt módon zajlott – az itthon maradt hozzátartozók révén gyűjtöttük az információkat –, ami csökkentheti ezeknek az adatoknak a megbízhatóságát.

Amint az a táblázatban is látható, kevésbé meglepő módon az Ausztriában élők járnak haza a leggyakrabban: 42%-uk legalább négyszer járt Magyarországon a kutatást megelőző egy év alatt. Ezen belül is 19% legalább havi rendszerességgel volt itthon – ők valószínűleg ingázónak tekinthetők. Ugyanakkor az Ausztriánál távolabbra költözőknek is viszonylag rendszeres a kapcsolatuk az anyaországgal: többségük legalább egyszer hazatért a kérdezést megelőző egy év folyamán. Ez az arány érthető okokból az Európán kívül élők körében a legalacsonyabb (56%), míg kimondottan magas (90%) a Németországban élőkénél. Közvetve következtethetünk a kivándorlás céljaira abból, hogy a külföldön

²⁸ Itt nem közölt adatok. Ehhez hasonló eredményre jutott a magyarországi háztartásokhoz erősebben kötődő migráns csoportot vizsgálva Blaskó és szerzőtársai (2014) is.

élő személy anyagilag támogat-e rendszeresen egy magyarországi háztartást. A teljes vizsgált népesség 32%-ára jellemző a rendszeres hazautalás. Szignifikánsan magasabb az arány a Németországban élők körében (40%), míg a legalacsonyabb az Európán kívüli országba vándoroltak esetében (17%).

4. A különböző célországokban élő 20–59 éves magyarok migrációs stratégiái (%)
Migration strategies of Hungarian emigrants aged 20–59 in the main destination countries (%)

		Németország	Egyesült Királyság	Ausztria	Egyéb európai ország	Európán kívüli ország	Együtt
Hányszor látogatott Magyarországra az elmúlt évben?	egyszer sem	10	22	15	29	44	20
	egyszer	17	32	11	22	33	22
	kétszer	14	20	13	19	7	16
	háromszor	13	12	16	13	2	12
	4–11 alkalommal	33	11	23	8	9	19
	legalább 12-szer	8	0	19	6	0	7
	nem tudja	5	3	4	2	5	4
	<i>N</i>	207	161	86	126	43	623
Támogatja-e rendszeresen anyagilag a háztartás itthon élő tagjait?	igen	40	26	36	28	17	32
	nem	57	75	62	72	76	67
	nem tudja	3	0	2	0	7	2
	<i>N</i>	207	161	86	126	43	623
Meddig/milyen hosszan szándékozik külföldön maradni?*	határozott időpont	15	15	7	23	18	15
	nem kíván visszatérni	9	18	6	9	0	10
	a külföldön élő személy sem tudja	58	51	54	41	27	51
	a válaszadó nem tudja	18	18	33	27	55	24
	<i>N</i>	161	103	70	78	22	434

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013, saját számítás.

Megjegyzés: * A hazatérési szándékról a megkérdezettek csak a háztartásból kivándorolt személy(ek) esetében nyújtottak információt, a háztartástagok külföldön élő testvérei esetében nem.

Végezetül kísérletet tettünk arra is, hogy ha közvetett módon is, de képet kapjunk a külföldön élő magyarok hazatérési szándékairól. Bár az itthon élő megkérdezettek egynegyede azt mondta, hogy nem ismeri a kint élő családtag szándékait, a kapott válaszok mégis adnak egyfajta képet a visszatérési tervek-ről – illetve azok hiányáról. Adataink szerint ugyanis az elmúlt években kül-

földre vándorolt magyarok felének nincsenek határozott elképzelései a jövőt illetően, a körülmények alakulásától teszik függővé, hogy maradnak (esetleg tovább vándorolnak) vagy hazatérnek. Határozott hazatérési terve 15%-uknak van, míg 10%-ról az itthon élő hozzátartozói úgy tudják, nem akarnak hazatérni. A visszatérési tervek bizonytalansága különösen jellemző a Németországban és az Ausztriában élőkre (58, illetve 54%).

Következtetések

Tanulmányunkban a Magyarországról kivándorolt és az adatfelvételünk idején (2013 első negyedévében) is külföldön élő népesség összetételét vizsgáltuk, a migránsok szelekcióját a „kínálati” oldalról meghatározó tényezőket, valamint azt, hogy a közelmúltban (2009 után) távozók esetében milyen egyéni jellemzők befolyásolták az egyes célországok választását. Eredményeink alátámasztják a migráció humántőke elméletének feltevéseit és egybecsengenek a vonatkozó szakirodalom főbb megállapításaival. A Magyarországról való kivándorlást meghatározó alapvető szelekciós tényezőnek bizonyult a magas iskolázottság – elsősorban a főiskolai vagy egyetemi diploma megléte –, a fiatal életkor és a nem házas családi állapot. Ezen kívül azt találtuk, hogy a férfiak kissé nagyobb eséllyel válnak migránssá, mint a nők, bár ez az összefüggés jelentősebb mértékben igaz az egyes részcsoportokra, mint a kivándorlók összességére.

A magyarországi kivándorlás fő célországai az elmúlt évtizedben Németország, az Egyesült Királyság és Ausztria voltak. A három ország eltérő összetételű népességet vonz, ám ezeknek az eltéréseknek jelentős része eredményeink szerint néhány markáns meghatározó jegyre vezethető vissza. Az Ausztriába vándorlók társadalmi összetételének sajátosságait teljes egészében a kivándorlás előtti lakóhelyük régiójának társadalmi jellemzői határozzák meg. Az Egyesült Királyságot választók körében a nőtlen/hajadon fiatalok túlsúlya, valamint a szakmunkások alulreprezentáltsága a meghatározó. A Németországba vándorlók esetében (akik modellünkben a kontroll szerepét töltötték be) viszont éppen a szakmunkások, továbbá az idősebb korosztályokba tartozók és a házások relatív túlsúlya a jellemző.

A migránsok szelekciójára vonatkozó eredményeink közül fontos kiemelni, hogy a külföldre költözők nem csupán azért iskolázottabbak az itthon maradt lakosságnál, mert a fiatalabb (és ezáltal iskolázottabb) korcsoportokból kerülnek ki, hanem életkortól függetlenül is nagyobb valószínűséggel vándorolnak el a magasabb iskolai végzettségű személyek. Különösen a diplomások szelekciója erőteljes – ráadásul adataink sajátosságai (a budapesti migránsok alulreprezentáltsága) miatt az sem zárható ki, hogy ez a szelekció még jelentősebb, mint ahogyan modelljeinkben megjelenik.

Eredményeink korábbi vizsgálatokkal (Blaskó et al. 2014, illetve Hárs – Simon 2015) összevetve jól rávilágítanak a Magyarországhoz szorosabban kötődő (munka)migráció és az általunk megragadott (részben az itthoni háztartásokat is felszámoló) kivándorlás természete közötti különbségekre. Az említett elemzések a magyarországi háztartásokhoz, illetve a magyar munkaerőpiachoz erőteljesebben kötődő migráncsoportokban a szakmunkások túlsúlyát mutatták ki, saját eredményeink ezzel szemben arra utalnak, hogy a feltehetően nagyobb fokú „elszakadással” járó (hazai háztartástagot nem feltétlenül hátrahagyó) migráció a felsőfokú végzettségűek körében kiemelkedő mértékű. Az EU-bővítéseket követően a régi tagországokba érkező kelet-közép-európai migránsok között a különböző vizsgálatok szintén a magasabb iskolai végzettségűek felülreprezentáltságát mutatták ki (Fassmann et al. 2014, Fihel – Kaczmarczyk 2009, Fóti 2009), sőt a legfrissebb eredmények szerint a korábbi hullámokhoz képest is nőtt az EU10-ből újonnan érkezők képzettségi szintje (Galgóczi et al. 2012).

A kibocsátó országban az iskolázott, szakképzett népesség elvesztésének – az ún. agyelszívásnak – számos negatív következménye van. Az oktatásba és képzésbe fektetett közösségi erőforrások hozama más országokban jelentkezik: a magasabb iskolázottsággal általában együtt járó magasabb jövedelméből a kivándorló személy külföldön adózik, és felhalmozott humán erőforrását is máshol kamatoztatja. A fiatal, képzett munkaerő elvándorlása – a demográfiai veszteség mellett – többnyire negatívan hat a kibocsátó országok gazdasági fejlődésére is, noha más vélekedések szerint az emberi tőke beruházások ösztönzése révén akár pozitív hatása is lehet a képzett munkaerő elvándorlásának (Brücker – Defoort 2009). A potenciális előnyök közös jellemzője azonban, hogy csak megfelelő körülmények mellett számíthatunk a bekövetkezésükre. Arra, hogy a szélesedő (diplomás) kivándorlási lehetőségek növelik az iskolázás iránti keresletet, és így a lakosság iskolai végzettségének növekedéséhez járulnak hozzá a kibocsátó országban, csak akkor lehet számítani, ha a kivándorlás reményében továbbtanulók nem mindegyike hagyja el végül az országot, amit pedig az segíthet elő, ha megfelelő munkavállalási lehetőségek állnak rendelkezésükre a kibocsátó országban. További pozitív következménye lehet a képzettek migrációjának a pénz-hazautalások jövedelemnövelő hatása, ami ideális esetben beruházás-növeléssel is jár. Végül pedig egyértelműen pozitív hatásokra lehet számítani a képzettek elvándorlása következtében akkor, ha az elvándorlást visszatérés (*return migration*) követi. A migránsok hazatéréseivel a külföldi munka révén felhalmozott humán erőforrások, képességek és tudások, valamint az ott kialakított kapcsolatrendszer a kibocsátó ország munkaerőpiacán kamatoztatva nagyban hozzájárulhatnak a gazdasági növekedéshez. Mindez rámutat a hazatérést támogató migrációs politikák fontosságára, sőt kikerülhetetlenségére.

Elemzéseinkkel egy kicsiny, de fontos lépést tettünk a magyarországi családi migrációs stratégiák, illetve a migráció nemi egyenlőtlenségeinek megismerése irányába is. Kimutattuk, hogy egyéb tényezők azonossága mellett az egyedülálló nők és férfiak azonos valószínűséggel költöznek külföldre, miközben a házasoknál (és kevésbé hangsúlyosan az elváltaknál) szignifikáns eltérés tapasztalható a két nem között. A házas férfiak ugyanis a nőkhöz képest két és félszeres valószínűséggel vándorolnak külföldre – vélhetően pénzkereseti céllal. Amennyiben a házaspárok minden esetben együtt mennének külföldre, értelemszerűen nem találnánk különbséget házas nők és férfiak kivándorlási aktivitása között. Az eltérés tehát azt jelzi, hogy a házastársat – akár családot – hátrahagyó migráció is jelen van Magyarországon, és ez sokkal inkább a férfiakra, mint a nőkre jellemző. Az eredmény jelentőségét az így kialakuló úgynevezett transznacionális családformák megjelenése, és az ezek „működéséből” eredő kockázatok adják. A szakirodalom felveti például annak lehetőségét, hogy a migrációból eredő tartós különélés a párkapcsolatok instabilitásához vezet. Ennél megalapozottabb – empirikusan is alátámasztott – tudás áll rendelkezésünkre azokkal az esetekkel kapcsolatban, amikor a külföldre költöző házas- vagy élettárs gyerekeket is hagy otthon. Kelet-Európában is egyre gyakoribb jelenség, hogy valamelyik szülő – vagy akár mindkettő – külföldön vállal munkát, miközben a család többi része (köztük kiskorú gyermekek is) otthon marad. A vizsgálati eredmények azt bizonyítják, hogy a család számára hazautalt pénzből fakadó előnyök nem feltétlenül – vagy csak részben – képesek ellensúlyozni a szülő hiányából fakadóan a gyermekre háruló pszichés hátrányokat (lásd Mazzucato – Schans 2011).

A hátrahagyott gyermekek problémája különösen jelentős méreteket öltött Romániában és Lengyelországban, de nem elhanyagolható Bulgáriában, Lettországon és Litvániában sem (Bélorgey et al. 2012). A témával kapcsolatban magyar vizsgálatok egyelőre nem ismertek, ezért is fontos az a következtetésünk, hogy Magyarországon a házas nők a férfiaknál – és a nem házas nőknél is – jóval kisebb arányban mennek külföldre. Erre utal egyébként közvetve az eredményünk is, hogy a férfiak a nőknél szignifikánsan nagyobb arányban juttatnak pénzt rendszeresen a Magyarországon élő hozzátartozóiknak. Természetesen a jelenség pontos megértéséhez szükség lenne annak ismeretére is, hogy a gyermekek jelenléte hogyan befolyásolja a migrációs döntést, és fontos lenne különbséget tenni az egyedülállók és a házasság nélkül, de partnerrel élők között is. Ezeknek a hatásoknak a megértése, valamint a családot – házas- vagy élettársat, gyermeket, idős szülőket – hátrahagyó migráció jelentőségének, dinamikájának és társadalmi következményeinek a feltárása további vizsgálatokat igényel.

IRODALOM

- Bagi Judit 2014: A nemzetközi migráció gender aspektusai. Nemi szerepek változása, a migráció feminizációja. In Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): *Migrációs tendenciák napjainkban*. Publikon, Pécs, 85–101.
- Bauer, Thomas K. – Zimmermann, Klaus F. 1999: *Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe*. IZA Research Report No. 3. IZA, Bonn.
- Bélorgey, Nathalie – Garbe-Emden, Birgit – Horstmann, Sabine – Kuhn, Andrea – Vogel, Dita – Stubbs, Paul 2012: *Social impact of emigration and rural-urban migration in Central and Eastern Europe (VT/2010/001)*. *Synthesis Report*. GVG, Köln. http://www.childrenleftbehind.eu/wp-content/uploads/2013/04/Synthesis-report_EN1.pdf
- Blaskó, Zsuzsa 2015: *Studying emigration by extending a large-scale household survey. Methodology, evaluation and descriptive findings*. Working Papers on Population, Family and Welfare No. 21. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.
- Blaskó Zsuzsa – Ligeti Anna Sára – Sik Endre 2014: Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2014*. TÁRKI, Budapest, 351–372.
- Borjas, George J. 1987: Self-selection and the earnings of immigrants. *American Economic Review*, 77(4), 531–553.
- Boyd, Monica 1989: Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *International Migration Review*, 23(3), 638–670.
- Brücker, Herbert – Defoort, Cécily 2009: Inequality and the self-selection of international migrants: theory and new evidence. *International Journal of Manpower*, 30(7), 742–764.
- Castro-Martín, Teresa – Cortina, Clara 2015: Demographic Issues of Intra-European Migration: Destinations, Family and Settlement. *European Journal of Population*, 31(2), 109–125.
- Constant, Amelie F. – D’Agosto, Elena 2008: *Where do the brainy Italians go?* IZA Discussion Paper No. 3325. IZA, Bonn.
- Cooke, Thomas J. 2008: Migration in a family way. *Population, Space and Place*, 14(4), 255–265.
- DWP (Department for Work and Pensions) 2014: *National Insurance number allocations to adult overseas nationals entering the UK to March 2014*. <https://www.gov.uk/government/statistics/national-insurance-number-allocations-to-adult-overseas-nationals-entering-the-uk-to-march-2014>.
- Eurobarometer 2012: *Europeans and their languages*. Special Eurobarometer 386. European Commission, Brussels. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf.

- Eurostat 2014: Immigration by five year age group, sex and citizenship (migr_imm1ctz). http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/MIGR_IMM1CTZ (frissítve 2015. május 25-én).
- Fassmann, Heinz – Kohlbacher, Josef – Reeger, Ursula 2014: The re-emergence of European East–West migration: The Austrian example. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2), 39–59.
- Fassmann, Heinz – Musil, Elisabeth 2013: *Conceptual Framework for modelling longer term migratory, labour market and human capital processes*. SEEMIG Working Paper No. 1. <http://www.seemig.eu/downloads/outputs/SEEMIGWorkingPapers1.pdf>.
- Fassmann, Heinz – Reeger, Ursula – Sievers, Wiebke (eds.) 2009: *Statistics and reality. Concepts and measurements of migration in Europe*. IMISCOE Reports. Amsterdam University Press.
- Fihel, Agnieszka – Kaczmarczyk, Pavel 2009: Migration: a threat or a chance? Recent migration of Poles and its impact on the Polish labour market. In Burrell, Kate (ed.): *Polish migration to the UK in the 'new' European Union: After 2004*. Ashgate, Aldershot, 23–48.
- Fóti, Klára 2009: Free circulation of labour: Trends and reasons for East-European labour migration to Ireland and the UK in the first years of enlargement. *Revista de Economia Mundial*, 22, 27–50.
- Galgóczi, Béla – Leschke, Janine – Watt, Andrew 2012: EU labour migration and labour markets in troubled times. In Galgóczi, Béla – Leschke, Janine – Watt, Andrew (eds.): *EU labour migration in troubled times. Skill mismatch, return and policy responses*. Ashgate, Aldershot, 1–45.
- Geis, Wido – Uebelmesser, Silke – Werding, Martin 2008: *How do migrants choose their destination country?* CESifo Working Paper No. 2506. https://www.wiwi.uni-due.de/fileadmin/fileupload/WIWI/VWL-Kolloquium/GeisUebelmesserWerding_CESifoWP2506-1.pdf
- Gödri Irén 2005: Nők és férfiak a migrációs folyamat különböző szakaszaiban. A magyarországi bevándorlás a nemek perspektívájából. In Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a férfiak és a nők helyzetéről 2005*. TÁRKI, Budapest, 149–164.
- Gödri Irén 2010: *Migráció a kapcsolatok hálójában. A kapcsolati tőke és a kapcsolathálók jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban*. Kutatási Jelentések 89. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Gödri, Irén – Soltész, Béla – Bodacz-Nagy, Boróka 2014: *Immigration or emigration country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: A longer-term historical perspective*. Working Papers on Population, Family and Welfare No. 19. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.

- Grogger, Jeffrey – Hanson, Gordon H. 2011: Income maximization and the selection and sorting of international migrants. *Journal of Development Economics*, 95(1), 42–57.
- Hauptverband der Österreichischen Sozialversicherungsträger 2014: <http://www.hauptverband.at/portal27/portal/hvbportal/content/contentWindow?action=2&viewmode=content&contentid=10007.693676>
- Hárs Ágnes 2009: *Magyarok az osztrák munkaerőpiacon. Ingázók, bevándorlók, munkaerő-migránsok? Kutatási zárójelentés.* OFA, Budapest.
- Hárs Ágnes 2012: Munkapiaci válságok, változások, válaszok. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2012.* TÁRKI, Budapest, 159–189.
- Hárs Ágnes – Simon Dávid 2015: *A munkarő-migráció változása a kétezres években Magyarországon. Vizsgálat a munkaerő-felmérés adatai alapján.* Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP – 2015/2. MTA KRTK KTI, Budapest.
- Hochschild, Arlie, R. 2000: Global care chains and emotional surplus value. In Hutton, Will – Giddens, Anthony (eds.): *On the edge: Living with global capitalism.* Jonathan Cape, London, 130–146.
- Kapitány Balázs – Rohr Adél 2014: Kivándorlás Magyarországról – egy új becslési eljárás eredményei. In Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére.* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 67–85.
- Kley, Stefanie 2011: Explaining the stages of migration within a life-course framework. *European Sociological Review*, 27(4), 469–486.
- Koltai Júlia – Sik Endre 2012: Határokon átnyúló munkaerő-piaci és jövedelemszerző mozgások a „végeken”. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2012,* TÁRKI, Budapest, 209–226.
- KSH 2013: *2011. évi népszámlálás. Országos adatok.* KSH, Budapest.
- KSH 2014: Munkaerő-piaci folyamatok, 2013. *Statisztikai Tükör*, 2014/19. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1312.pdf>.
- KSH–SEEMIG 2014: *A SEEMIG – Managing Migration in South East Europe transznacionális együttműködési projekt „Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról” című sajtótájékoztatójának sajtóanyaga.* <http://www.seemig.eu/downloads/pressroom/SEEMIGpressmaterialBudapest15October2014.pdf>.
- Kulu, Hill 2008: Fertility and spatial mobility in the life course: evidence from Austria. *Environment and Planning A*, 40(3), 632–652.
- Lee, Everett S. 1966: A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Ligeti, Anna Sára – Sik, Endre 2014: *A Treatise to create a context for the comparative analysis of the SEEMIG results.* Manuscript.
- Massey, Douglas S. 1999: Why does immigration occur? A theoretical synthesis. In Hirschman, Charles – Kasinitz, Philip – DeWind, Josh (eds.):

- The handbook of international migration: the American experience.* Russell Sage Foundation, New York, 34–52.
- Massey, Douglas S. – Arango, Joaquin – Hugo, Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino, Adela – Taylor, J. Edward 2001: A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In Sik Endre (szerk.): *A migráció szociológiája.* Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 9–40.
- Mazzucato, Valentina – Schans, Djamila 2011: Transnational families and the well-being of children: conceptual and methodological challenges. *Journal of Marriage and Family*, 73(4), 704–712.
- McKenzie, David – Rapoport, Hillel 2010: Self-selection patterns in Mexico-U.S. migration: the role of migration networks. *The Review of Economics and Statistics*, 92(4), 811–821.
- Melegh, Attila 2001: International migration and Hungary in the 1990s. Problems and perspectives. In *Demographic and cultural specificity and integration of migrants.* BIB, Wiesbaden, 213–224.
- Melegh, Attila 2012: Net migration and historical development in Southeastern Europe since 1950. *Hungarian Historical Review*, 1(3–4), 144–182.
- Moreh, Chris 2014a: A decade of membership: Hungarian post-accession mobility to the United Kingdom. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2), 79–104.
- Moreh, Christian 2014b: Magyar bevándorlók az Egyesült Királyságban: demográfiai, földrajzi és szociológiai körkép. *Demográfia*, 57(4), 309–343.
- Oishi, Nana 2002: *Gender and migration: an integrative approach.* Working Paper No. 49. CCIS The Center for Comparative Immigration Studies. <http://escholarship.org/uc/item/0s04g29f>. Letöltve: 2015. január 27.
- Palmer, John R. B. – Pytliková, Mariola 2015: Labor market laws and intra-European migration: the role of the state in shaping destination choices. *European Journal of Population*, 31(2), 127–153.
- Sjaastad, Larry A. 1962: The costs and returns of human migration. *The Journal of Political Economy*, 70(5), 80–93.
- Roy, Andrew D. 1951: Some thoughts on the distribution of earnings. *Oxford Economic Papers*, 3(2), 135–146.
- United Nations 2013: *Trends in international migrant stock: migrants by destination and origin.* (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/ Rev.2013), United Nations, December 2013. <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/migration/migrant-stock-age-2013.shtml>.
- White, Michael J. – Moreno, Lorenzo – Guo, Shenyang 1995: The interrelationship of fertility and geographic mobility in Peru: a hazard model analysis. *International Migration Review*, 29(2), 492–515.
- World Bank 2013: Bilateral migration and remittances. <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:22803131~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html>

**EMIGRATION FROM HUNGARY: SELECTION AND CHOICE OF
DESTINATION AMONG “NEW MIGRANTS”***Abstract*

Utilizing a unique dataset of emigrants, this study looks at the social and demographic selectivity of emigration from Hungary after 2009. As Hungary has experienced a massive and increasing outflow of migrants since 2007 (with over 100 000 emigrants per year since 2012), social and economic impact of population loss has become a major issue. Consequences of emigration on the home country are strongly interrelated with the social and demographic composition of the emigrant population. Our findings based on loglinear regression models show that emigrants from Hungary are not only significantly younger than the resident population but they are also more highly educated, with higher education graduates being markedly overrepresented among them. This finding clearly points at the presence of brain drain from Hungary. Interaction effects between gender and family status also provide some insights on the migration strategies of families, suggesting that there is a tendency of married men moving abroad leaving their wives (and possibly children) behind. Concerning the choice of destination, our analyses has confirmed that different destination countries attract different types of migrants, with the United Kingdom being especially popular among the unmarried youngsters and Germany attracting more men and emigrants with vocational education than the average.

FÜGGELÉK

F1. A kivándorolt és a Magyarországon élő 20–59 éves népesség megoszlása néhány társadalmi-demográfiai jellemző szerint (%)
Distribution of emigrants from Hungary by various socio-demographic factors compared to the resident population of Hungary, age group 25 to 59 (%)

<i>Társadalmi–demográfiai jellemzők</i>	<i>Magyarországon élő 20–59 éves magyar állampolgárok</i>	<i>1989 után kivándorolt 20–59 éves magyar állampolgárok</i>	<i>1990 és 2009 között kivándorolt 20–59 éves magyar állampolgárok</i>	<i>2009 után kivándorolt 20–59 éves magyar állampolgárok</i>
<i>Nem</i>				
Férfi	49	51	48	54
Nő	51	49	52	46
<i>Életkor</i>				
20–29	22	29	15	41
30–39	28	42	46	38
40–49	23	19	25	14
50–59	27	10	14	7
<i>Életkor a kivándorláskor</i>				
20 év alatt	–	4	7	2
20–29	–	51	55	48
30–39	–	29	27	31
40–49	–	11	9	14
50–59	–	4	2	6
<i>Iskolai végzettség</i>				
Max 8 általános	17	6	5	8
Szakmunkás	27	23	22	25
Erettségi	35	34	31	38
Főiskola	12	20	22	18
Egyetem	8	13	17	11
Adathiány	–	2	4	1
<i>Családi állapot</i>				
Nőtlen/hajadon	40	54	40	67
Házas	48	37	50	25
Özvegy	2	1	2	0
Elvált	10	7	7	7
Adathiány	–	1	2	1
<i>Születési hely</i>				
Magyarország	98	97	98	96
Nem Magyarország	2	3	2	4

<i>Társadalmi– demográfiai jellemzők</i>	<i>Magyarorszá- gon élő 20–59 éves magyar állampolgárok</i>	<i>1989 után kivándorolt 20–59 éves magyar állam- polgárok</i>	<i>1990 és 2009 között kivándo- rolt 20–59 éves magyar állam- polgárok</i>	<i>2009 után kivándorolt 20–59 éves magyar állampol- gárok</i>
<i>Településtípus (kivándorlás előtt)</i>				
Budapest	18	16	17	14
Megyei jogú város	19	20	24	15
Többi város	29	27	22	32
Község	34	31	29	34
Adathiány		7	8	5
<i>Régió (kivándorlás előtt)</i>				
Közép–magyarország	31	25	27	23
Nyugat-Dunántúl	10	7	7	7
Közép-Ddunántúl	11	9	7	11
Dél-Dunántúl	9	14	13	14
Dél-Alföld	13	15	14	15
Észak-Alföld	15	12	12	13
Észak-Magyarország	12	12	11	12
Adathiány		7	8	5
<i>Összesen (%)</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>37 075</i>	<i>1 198</i>	<i>580</i>	<i>618</i>

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013, saját számítás.

F2. A 2009 után kivándorolt 20–59 éves népesség társadalmi-demográfiai jellemzői a főbb célországok szerint (%)
Socio-demographic characteristics of emigrants from Hungary after 2009 by main destination countries, age group 25 to 59 (%)

Társadalmi-demográfiai jellemzők	Célország					Összesen
	Németország	Egyesült Királyság	Ausztria	Egyéb európai ország	Egyéb nem európai ország	
<i>Nem</i>						
Férfi	67	53	53	40	41	54
Nő	33	48	47	60	60	46
<i>Életkor</i>						
20–29	33	51	41	47	29	41
30–39	39	35	35	40	45	38
40–49	16	10	17	13	24	14
50–59	13	4	7	1	2	7
<i>Életkor a kivándorláskor</i>						
20 év alatt	3	1	2	2	2	2
20–29	35	63	45	56	35	48
30–39	35	25	33	29	37	31
40–49	16	9	14	12	23	14
50–59	11	3	6	1	2	6
<i>Iskolai végzettség</i>						
Max 8 általános	9	9	11	5	7	8
Szakmunkás	38	13	28	21	7	24
Érettségi	32	47	43	39	21	38
Főiskola	12	24	14	14	49	18
Egyetem	9	8	5	18	16	10
Nincs adat	1	1	0	3	0	1
<i>Családi állapot</i>						
Nőtlen/hajadon	55	81	65	76	55	67
Házass	36	14	23	18	41	25
Özvegy	0	1	1	0	0	0
Elvált	8	4	9	5	5	7
Nincs adat	1	0	1	2	0	1
<i>Születési hely</i>						
Magyarország	96	98	100	92	98	96
Nem Magyarország	4	3	0	8	2	4
<i>Külföldre költözés éve</i>						
2010	18	16	23	19	24	19
2011	23	27	16	24	17	23
2012	51	50	49	44	52	49
2013	8	7	12	12	7	9
Összesen (%)	100	100	100	100	100	100
<i>N</i>	205	160	86	125	42	618

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013, saját számítás.

A kivándorlók megoszlása kivándorlás előtti lakóhelyük régiója és településtípusa szerint

A népszámlálás adataival összevetve a *SEEMIG – Magyarok külföldön* vizsgálat által elért migráns népesség területi megoszlása eltérő képet mutat (Blaskó et al. 2014). A pontosabb összehasonlítás végett érdemes a népszámlálásban szereplő külföldi népességet jobban lehatárolni. Amennyiben a népszámlálás „átmenetileg” (kevesebb, mint egy éve) külföldön lévő népességéből a nem teljes háztartással külföldön lévők csoportját leválogatjuk,²⁹ és ezt hasonlítjuk össze a SEEMIG kutatás azon migránsaival, akik szintén nem a teljes háztartással vannak külföldön, a területi jellemzők eltérése csökken, noha továbbra is számottevő (lásd *F3. táblázat*). Ugyancsak kevésbé kiugróak az eltérések, ha a SEEMIG kutatás összes (nemcsak háztartástag) migránsának területi jellemzőit a népszámlálás teljes – tartósan és átmenetileg külföldön lévő – migráns csoportjának hasonló jellemzőivel vetjük össze. Mindennek két magyarázata is lehet. Mivel a budapestiek a népszámlálás szerint jóval nagyobb arányt képviselnek a teljes háztartással külföldön lévők körében – mind az „átmenetileg”, mind a tartósan külföldön lévő csoportban – (43%, illetve 27%), mint azok esetében, akiknek vannak itthon maradt háztartástagjaik (26%, illetve 12%), feltételezhető, hogy a SEEMIG kutatás a teljes háztartással külföldön lévőket még kevésbé érte el, mint a népszámlálás, és így a budapesti migránsok nagyobb eséllyel maradtak ki a mintából. Ez azonban nem ad magyarázatot arra, hogy a migráns háztartástagok között is nagyon alacsony (mindössze 5%) a budapestiek aránya. Ez inkább abból adódhat, hogy a budapesti (és részben a nagyvárosi) megkérdezettek kevésbé számoltak be a külföldön lévő családtagjaikról, mint a községek lakói. Ezzel összefüggésben Közép-Magyarország is alulreprezentált a SEEMIG kutatás által elért migráns népesség körében, a többi régió esetében azonban kisebbek és kevésbé egyértelműek az eltérések. A teljes migráns népesség megoszlását a kibocsátó népességével összevetve azonban megállapítható, hogy a főváros még az „alulmérés” ellenére is a lakossági arány felett bocsát ki migránsokat, míg a közép-magyarországi régióra csak a népszámlálás szerint, a Dél-Dunántúlra pedig mindkét adatforrás szerint igaz ez.

²⁹ A népszámlálás során összeírt külföldön tartózkodók körében – mind az átmenetileg, mind a tartósan külföldön élőkénél – 21% volt a teljes háztartással kint lévők aránya.

F3. A külföldön tartózkodó népesség különböző csoportjainak megoszlása településtípus és régió szerint (%)

Distribution of the various emigrant populations by type of settlement and region (%)

<i>Településtípus és régió</i>	<i>Népszámlálás: átmenetileg és nem a teljes háztartással külföldön tartózkodók (15–74 éves)</i>	<i>SEEMIG kutatás: Migráns háztartástagok (15–74 éves)</i>	<i>Népszámlálás: tartósan külföldön tartózkodók és átmenetileg külföldön tartózkodó 15–74 évesek együtt</i>	<i>SEEMIG kutatás: Összes migráns (15–74 éves)</i>
<i>Településtípus</i>				
Budapest	12	5	25	20
Megyeszékhely, megyei jogú város	20	16	23	19
Többi város	34	36	29	30
Nagyközség, község	34	43	23	31
<i>Régió</i>				
Közép-Magyarország	20	15	35	29
Közép-Dunántúl	13	17	11	9
Nyugat-Dunántúl	11	9	9	9
Dél-Dunántúl	15	20	11	14
Észak-Magyarország	15	15	11	15
Észak-Alföld	14	10	10	14
Dél-Alföld	13	14	13	11
<i>Összesen (%)</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>52 742</i>	<i>435</i>	<i>209 992</i>	<i>1 430</i>

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013, Népszámlálás 2011.

MAGYAR BEVÁNDORLÓK AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN: DEMOGRÁFIAI, FÖLDRAJZI ÉS SZOCIOLÓGIAI KÖRKÉP¹

MOREH CHRISTIAN²

Összefoglaló

Jelen tanulmány a magyarok EU-csatlakozást követő egyesült királysági irányultságú migrációját elemzi. A magyarok vándorlási hajlandósága aránylag alacsony volt mind az uniós csatlakozás előtt, mind pedig az uniós tagság első pár évében, ugyanakkor ez a trend változásnak indult az elmúlt évek során. A tanulmány első része az egyesült királysági magyar bevándorlás demográfiáját és társadalomföldrajzát elemzi a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján. A szerző saját becslési módszer alapján 86 000 fő körülire becsüli a jelenleg Nagy-Britanniában élő első generációs magyar munkavállalók számát, akik több mint egyharmada Londonban él. A magyar migránsok ugyanakkor többnyire fiatalok, nemi összetételük kiegyensúlyozott, és „mozgékonyak”. Az adó- és társadalombiztosítási nyilvántartásba vételüket kérelmezők több mint fele két évnél rövidebb ideig marad a célországban.

A tanulmány második része – a magyarok migrációja emberi tényezőinek megragadása érdekében – egy 2013-ban lezajlott terepmunkából származó kvalitatív interjúanyagot elemez, amely kiemeli a gazdasági hanyatlás, bizonyos közpolitikai döntések, illetve a nyelvismeret és az online migrációs ipar hatását a migrációs hajlandóságra és a migránsok beilleszkedésére. Az elemzett adatok továbbá azt sugallják, hogy az egyesült királysági irányultságú elvándorlás előreláthatólag fokozódni fog a következő évek során, és az uniós állampolgárság által biztosított jogoknak és szabadságnak köszönhetően a vándorlás egyre összetettebb mintázatokat követ majd, kérdésessé téve az ideiglenesség és a letelepedés lehetőségeinek kizárólagosságát és ellentétességét.

Tárgyszavak: kivándorlás, nemzetközi migráció, mobilitás, Egyesült Királyság

¹ Jelen tanulmány egy angol nyelven már megjelent dolgozat (Moreh 2014) magyarra fordított és átdolgozott változata.

² PhD-hallgató, Northumbria University, Newcastle upon Tyne, Egyesült Királyság, email: cristian.moreh@northumbria.ac.uk.

Bevezetés

Az Európai Unió (EU) 2004-es bővítése új fejezetet nyitott az Európán belüli migráció történetében, mind a vándorlások mértékét, mind formáit illetően (Black 2010, Favell 2008). Az „újfajta” mozgások állítólagos újszerűségüket a globalizálódó világgazdaságban lezajló termelési-fogyasztási folyamatok egymásba fonódásával a háttérben létrejött, az EU-tagság által biztosított feltételrendszernek köszönhetik (Sassen 1988). Ugyanakkor az európai uniós tagság feltételei és következményei eltérő módon jelentkeznek a különböző tagállamokban, és e különbségek és fejlődési pályáik időnkénti újraértékelése egy elhanyagolhatatlan feladat. Jelenleg az Európán belüli kelet-nyugati irányú migrációról készült beszámolók egy a szabad mozgás eszménye és különféle gazdasági és faji jellegű megkülönböztetések tapasztalatai közé ékelődő folyamatról szólnak (Favell – Nebe 2009, Fox et al. 2012, McDowell 2008).

A felmérések tanúsága szerint az EU-állampolgárok számára a „szabad mozgás” joga jelképezi az Európai Unió lényegét és legfőbb érdemét (European Commission 2013a, 2013b). Ugyanakkor a „rég” (EU15) tagállamokban ehhez az általános értékeléshez meglehetősen félelmek társulnak az Unió keleti bővítéseinek a bevándorlásra gyakorolt előrelátható hatásaival kapcsolatban. Ilyetén félelmek következtében a 2004-es EU-bővítés alkalmával mindössze három „rég” tagállam – Írország, Svédország és az Egyesült Királyság – döntött úgy, hogy nem él a legfeljebb hétéves időszakra kiszabható átmeneti munkaerő-piaci korlátozások bevezetésével az újonnan csatlakozott országok – köztük Magyarország – állampolgáraival szemben. Minthogy a többi tagállamban a szabad munkaerő-áramlás átmeneti korlátozása bevezetésre került, a hármak döntése által előidézett helyzet – Miloslav Bahna szavaival élve – „egy az Európai migráció történetében példanélküli kísérlettel ér fel” (Bahna 2008: 845).

Jelen tanulmány ezen „kísérlet” kimenetelét szemrevételezi a magyarok EU-csatlakozást követő egyesült királysági irányultságú mobilitásának a példáján keresztül. Minthogy a magyar állampolgárok vándorlási rátája alacsonynak mondható a szomszédos országok polgáraiéhoz képest – amely trend azonban az utóbbi években változásnak indult (ahogy tanulmányunk is rámutat erre a későbbiekben) –, írásunk hasznos esettanulmányként járul hozzá az „új európai migrációs rendszer” (Favell 2008) összetettségének megértéséhez, főleg a különféle nemzetállami szintű közpolitikai döntések migrációra gyakorolt hatásait illetően. Először is, a magyarok vándorlását a tágabb kelet-közép-európai mobilitás kontextusában mutatjuk be, körvonalazva a mozgások mintázataiban észrevehető hasonlóságokat és eltéréseket, és bemutatva a gazdasági világválság által kihangsúlyozott legmeghatározóbb gazdasági taszító tényezőket. Másodszorban, az elérhető statisztikai adatok tükrében tárgyaljuk a magyar migráció földrajzi és demográfiai dimenzióit az Egyesült Királyságban. Harmadszorban, a

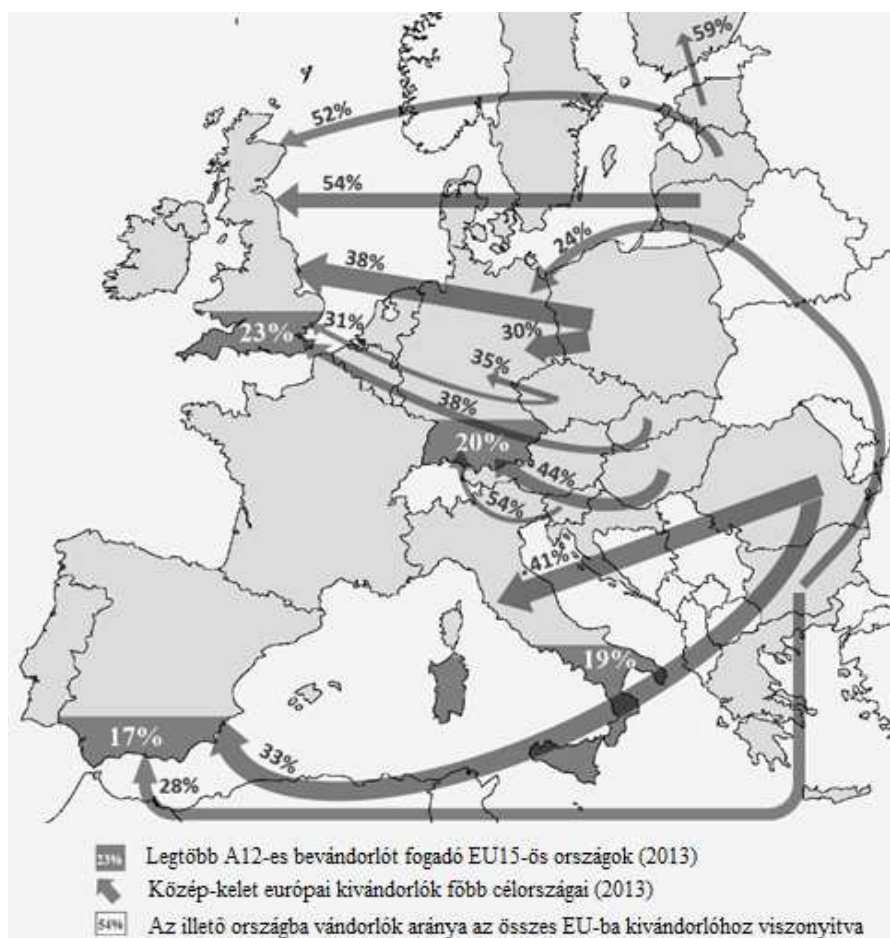
körvonalazódó trendek emberi arcának a megragadására törekedve felvezetünk egy kvalitatív elemzést, egy 2013 nyarán Londonban végzett kutatás interjú jellegű adataira építve. Jelen tanulmány céljainak megfelelően e kvalitatív leírás elsősorban néhány fő téma illusztrálására lesz alkalmas, semmint egy átfogó és kimerítő elemzésre.

EU-csatlakozás, gazdasági pályáívek és migráció Kelet-Közép-Európában

Egy évtized távlatából a fentebb említett szelektív munkaerő-piaci nyitás következményeiről nyerhetünk elsődleges benyomást az EU tagállamaiban élő új tagországbeli migránsok (A12) eloszlását bemutató térképre pillantva (lásd *1. térkép*). Amint az *1. térképből* kiolvashatjuk, az A12 országokból származó migránsok majdnem 80%-a négy EU15 tagállamban tömörül, 23%-uk az Egyesült Királyságban.³ E kép igencsak eltér az egy évtizeddel korábbitól, amikor Németország fogadta az ugyanazon származási országbeli összes migráns 43%-át, az Egyesült Királyság pedig az ennél sokkal csekélyebb 8%-át. Jelenleg a 2004-ben csatlakozott tagállamok mintegy feléből érkező migránsok több mint egyharmada számára az Egyesült Királyság a kedvenc migrációs célország, Németország pedig egyedül Magyarország, a Cseh Köztársaság és Szlovénia esetében őrizte meg a vezető célországi pozícióját, legalábbis a migránsállomány tekintetében.⁴ Magyarország esetében a korábbi migrációs hálózatok fontossága nyilvánvaló, minthogy már az uniós csatlakozást megelőző év végén 54 714 magyar állampolgár élt Németországban, míg az Egyesült Királyságban csupán 6021 magyar állampolgárságú bevándorlót tartottak számon a hivatalos statisztikai források (Eurostat 2015).

³ Jelen tanulmányban a következő taxonómiai csoportosításokat és elnevezéseket használjuk. Az EU15 alatt a tizenöt „régí” tagállamot értjük (Ausztria, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország). Az A12 azon új tagállamok összességére vonatkozik, amelyek 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakoztak az Unióhoz. Az A10 csupán a 2004-ben csatlakozottakat tartalmazza (Ciprus, Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia, Szlovénia). Az A8 az A10-ek közép-európai és balti államaira korlátozódik (azaz Ciprus és Málta nélkül). Az A2 a 2007-ben csatlakozott két tagállamra utal (Bulgária és Románia). A „közép-kelet-európai” alatt pedig az A8 és A2 együttesét értjük.

⁴ A be- és kiáramlások feltehetően ennél árnyaltabb képet mutatnának, ehhez azonban nem állnak rendelkezésünkre megbízható összehasonlító adatok.

Megjegyzés: A térkép a célországok bevándorlási adatai alapján készült. A nyilak vastagsága a migránsok abszolút számát tükrözi. Ahol a két fő célországba irányuló migránsok számaránya közötti különbség 15%-nál alacsonyabb, mind a két célország fel van tüntetve.

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat (2015) adatai alapján. A hiányzó értékeket a legközelebbi elérhető Eurostat értékkel pótoltuk, vagy állami adatbázisok alapján: Office for National Statistics (2013a, 2014a), Census Office for Northern Ireland (2011), National Records of Scotland (2013), INSEE (2008, 2011), El.Stat (2011).

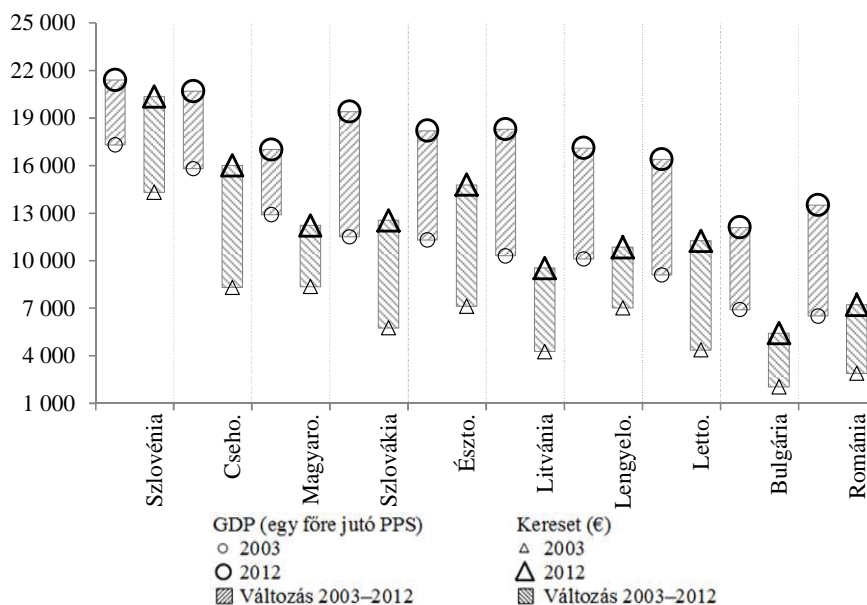
1. térkép: A 12 újonnan csatlakozó országból származó migránsok eloszlása az EU tagállamaiban (2013)

Map 1: Distribution of migrants from the 12 accession countries in EU states (2013)

A magyar, cseh és szlovén emigránsállomány németországi dominanciájának fenntartása többnyire annak köszönhető, hogy a három országból viszonylag alacsony maradt az EU-csatlakozás utáni elvándorlás. Az illető országok 2003-as lakosságát alapul véve Szlovénia esetében 0,48%-os, a Cseh Köztársaságban 0,57%-os, Magyarország vonatkozásában pedig 1,63%-os volt az EU15-be irányuló migráció, nagyjából tükrözve a korábbi ökonometriai becslések által valószínűsített alacsony migrációs hajlandóságot (lásd Bauer – Zimmermann 1999). A többi régióbeli országból való elvándorlási arány ezeknél az értékeknél jóval magasabb volt. Szlovákia esetében az EU15-be irányuló migráció ugyanebben az időszakban 2,39% volt, Észtországé 3,37%, Lengyelországé 3,59%, Lettországé 5,33%, Litvániáé 6,77%, Romániáé pedig egy kicsivel magasabb 9,07%.⁵

Az új tagállamok 2004–2006 közötti migrációs magatartását elemezve Bahna (2008) megállapította, hogy erős korreláció fedezhető fel a megvalósult migráció aránya és a küldő ország bruttó hazai terméke (GDP) között, mintegy igazolandó a neoklasszikus migrációelméletek bizonyítóerejét az EU-n belüli mobilitásra nézve. Ez a megállapítás azonban pontosításra szorul, ha vizsgálatunkat kiterjesztjük a jelenig, és a mobilitás és gazdasági fejlődés kapcsolatának *folymatára* vagyunk kíváncsiak, ugyanis az uniós csatlakozást követően a régió országai eltérő gazdasági pályáíveket jártak be, részben a 2008-as világgazdasági válság egyenlőtlen hatásának köszönhetően (Åslund 2010). Amint az *I. ábrán* látható, míg 2003-ban Magyarország vásárlóerő-standardban (PPS) kifejezett egy főre jutó GDP-je a harmadik legmagasabb volt a régióban – Szlovénia és Csehország mögött –, 2012-re Észtország, Litvánia, Lengyelország és Szlovákia gazdasága mind lekörözte. Ha a keresetek euróban számított nominálértékét vesszük figyelembe, akkor Magyarország 2003-ban a még előkelőbb második helyen állt Szlovéniát követve, azonban 2012-re a csehországi, az észtországi és a szlovákiai nominálbérek már magasabbak voltak a magyarországinál. Ez utóbbi szempont fontos szerepet játszhat a nemzetközi migráció racionális választáselmélet alapú magyarázatában, amennyiben a migrációs döntések feltehetően a megkereshető összegek nominálértéken történő összehasonlítására tudnak többnyire építeni.

⁵ A szerző saját számításai az Eurostat adatai alapján (Eurostat 2015). Lásd továbbá a *II. ábrát*.

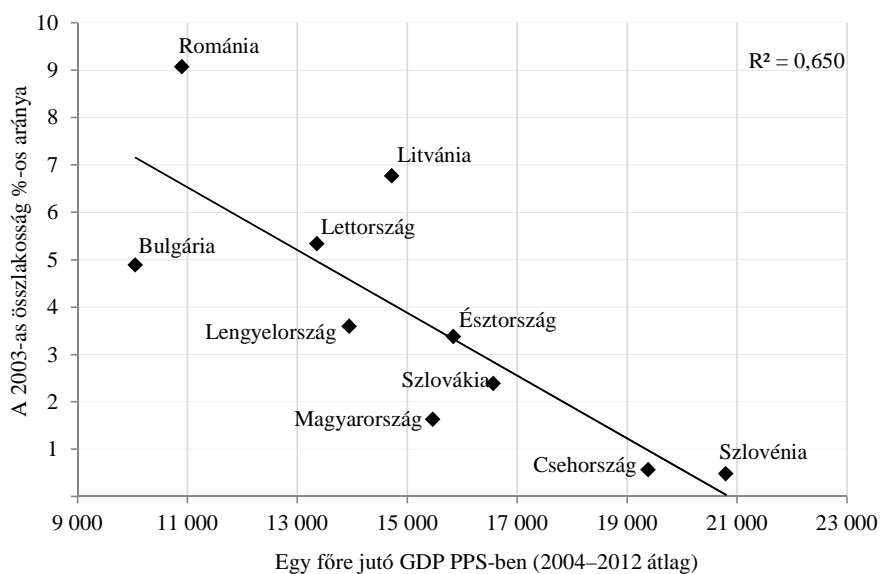
Forrás: Saját szerkesztés Eurostat adatok alapján.

*I. A GDP és a nominálbérek alakulása Kelet-Közép-Európában
2003–2012 között
Change in GDP and net annual earnings in Central and Eastern Europe,
2003–2012*

Ha a fentieket figyelembe véve az EU-csatlakozást követő migrációs rátákat a 2004–2012 közötti GDP átlagának függvényében vizsgáljuk – amely a kilenc év alatt végbemenő változásokat valamivel pontosabban ragadja meg –, akkor egy gyengébb korrelációt tapasztalhatunk, és Magyarország kitűnik a gazdasági fejlődésének mértékéhez viszonyított, a vártnál alacsonyabb migrációs rátájával (*II. ábra*).⁶ Ez a „relatív immobilitás” már a poszt-szocialista időszak kezdeti éveiben is jellemezte a magyarországi lakosságot. Akkoriban a növekvő munkanélküliség és a gyökeres gazdasági átalakulás közepette – mellyel egyidejűleg a nyugati országok több évtizedes kihagyás után mindenki előtt megnyíltak – a magyarokat inkább egy „kivárássra, migrációs döntéseik elhalasztására való hajlandóság” jellemezte (Szoke 1992: 318). Hasonló hajlandóságot vélhetünk felfedezni a magyar lakosság migrációhoz viszonyuló attitűdjében a 2008–2009-es világválság esetében is, ugyanakkor négy évvel a válság után

⁶ A 2004-es GDP-hez mérten a determinációs együttható (r^2) értéke 0,718.

már ezen évtizedes trend visszafordítása is tetten érhető a növekvő migrációs arányokban. Mára az elvándorlás egy aktuális témává vált mind a sajtóban, mind pedig a politikai diskurzusban, a migrációs hajlandóság pedig főként a fiatal generáció körében mutat kimagasló értékeket (Gödri – Feleky 2013, Kapitány – Rohr 2013). Friss felmérések 350 000 fő körülirek ítélik azon 1989 után kivándorolt magyarok számát, akik 2013 elején legalább egy éve tartózkodtak külföldön. Közülük 280 000-re becsülhető azok száma, akik célországa az EU- vagy egyéb EFTA-tagállam (SEEMIG 2014). Ugyanakkor a két fő EU-célország – Németország és az Egyesült Királyság – tükörstatisztikái alapján az is kimutatható, hogy a magyar állampolgárok bevándorlása 2013 folyamán magasabb volt, mint bármelyik korábbi évben az uniós csatlakozás óta (Department for Work and Pensions 2015, Statistisches Bundesamt 2014).

Forrás: Saját szerkesztés Eurostat adatok alapján.

II. A kelet-közép-európai országok Uniós csatlakozást követő migrációs rátája a GDP függvényében

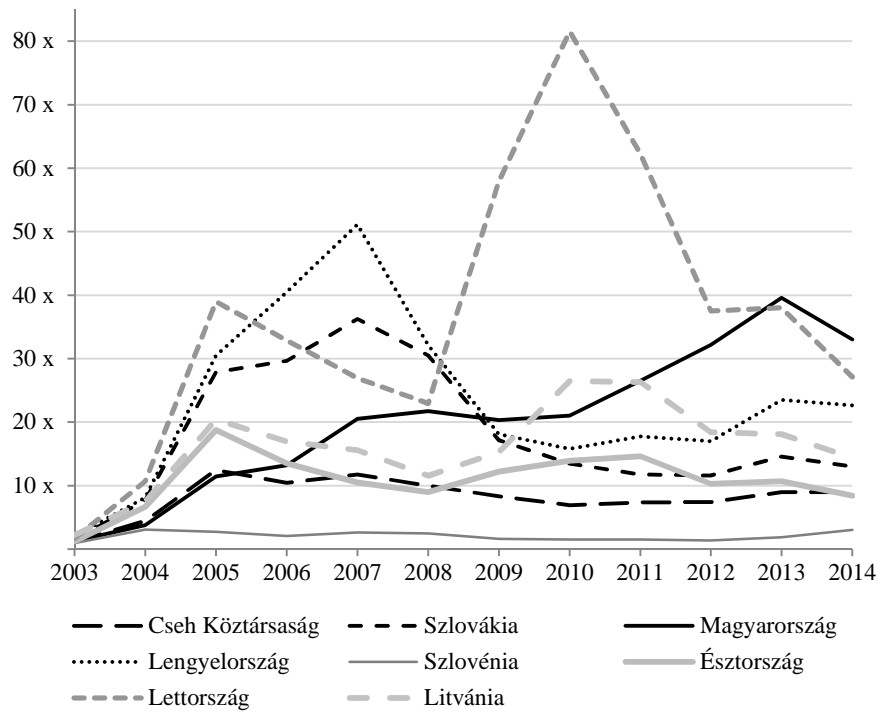
Post-accession Central Eastern European emigration rates and GDP

Az egyesült királysági magyar bevándorlás demográfiája és társadalomföldrajza

A migráns áramlás abszolút értékétől eltekintve különféle mintázatok mutatkoznak meg a kelet-közép-európai munkavállalók Egyesült Királyságba irányuló migrációjában, ami a küldő országokban ható eltérő taszító tényezőkkel magyarázható. Amint a *III. ábrán* látható, két domináns minta bontakozik ki: a balti országok „kétpúpú” és a közép-európai migránsok „egypúpú” pályagömbéje, amely utóbbtól a magyarok migrációja 2008 folyamán kezdett eltérni. Az adott évben – míg a többi országból származó migráció aránya csökkenésnek indult – a magyar munkavállalók migrációja évi 14 000 fős szinten stabilizálódott (ami az EU-csatlakozás előtti éves áramlás hússzorosát teszi ki), majd észrevehető növekedésnek indult. Mint láthatjuk, 2006-ig a magyar állampolgárok bevándorlása igencsak mérsékelt volt, a cseh állampolgárok szintjét sem érve el, és 2010-ben alig haladta meg a szlovák állampolgárok csökkenő bevándorlásának mind az abszolút, mind az aránylagos szintjét. A 2011 utáni növekedéshez kétségkívül hozzájárult a kedvezményes honosítás bevezetésének migrációs hatása is, azonban Kapitány és Rohr azon állítása, miszerint „a megjelenő növekmény jelentős része (...) olyan magyar állampolgárokat takar, akik sohasem éltek Magyarországon területén” (Kapitány – Rohr 2013: 1), empirikusan még bizonyításra szorul.

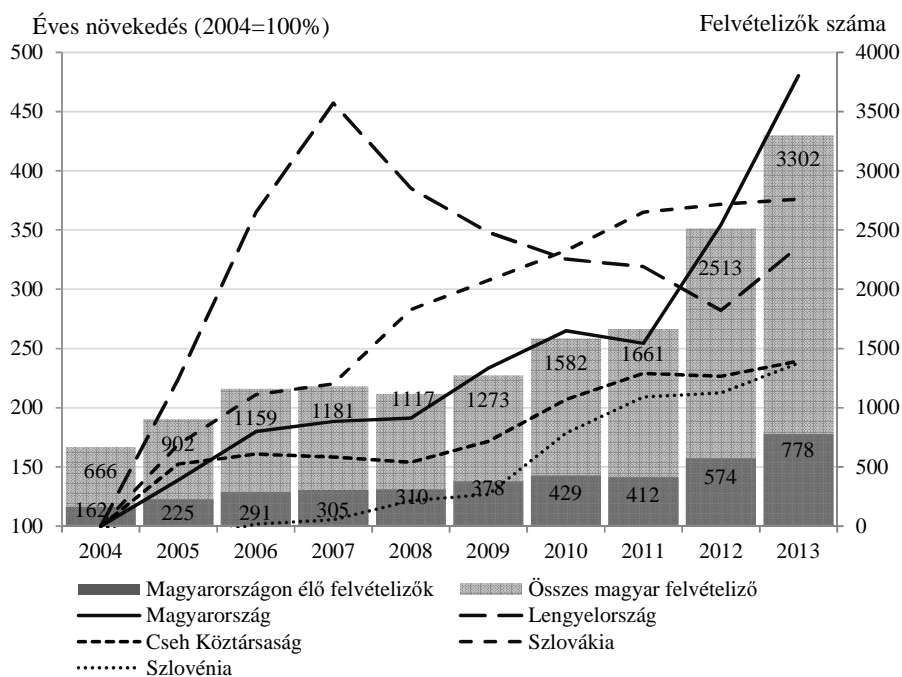
Valamelyest hasonló trend bontakozik ki a diákmigrációt illetően is. Amint a *IV. ábrán* látható, a brit felsőoktatási intézményekbe felvételiző magyarok száma 2012–2013-ban ugrott meg, a más régióbeli országokból származók arányához képest is (vö. Makó – Tóth 2014). Mint láthatjuk, nemcsak a már az Egyesült Királyságban tartózkodó felvételizők száma nőtt jelentősen ezekben az években, hanem a Magyarországról felvételizőké is. Ezek a mintázatok mind olyan taszító okok létezésére utalnak, amelyek sajátosak a magyarokra nézve, és amelyekre a következő részben próbálunk meg rávilágítani kvalitatív adatok alapján.

Éves növekedési arány (2002=100%)

Forrás: Saját szerkesztés a Department for Work and Pensions (2015) adatai alapján.

III. A kelet-közép-európai migráció mintázata az Egyesült Királyságban
Patterns of Central Eastern European migration to the United Kingdom

Forrás: Saját szerkesztés az UK Universities and Colleges Admissions Service (UCAS) adatai alapján.

IV. Brit felsőoktatási intézményekbe felvételiző magyarok és egyéb kelet-közép-európaiak számának alakulása 2004–2013 között
Change in Hungarian and other Central Eastern European applications to UK universities in 2004–2013

Az egyesült királysági bevándorlás főbb statisztikai forrásai

Mielőtt rátérnénk a magyar migráció részletesebb elemzésére, érdemes bemutatni a migráció felméréséhez rendelkezésre álló statisztikai forrásokat. Az Egyesült Királyságban élő magyar állampolgárok számának felméréséhez jelenleg három forrás szolgál adatokkal: a 2011-es lakossági népszámlálás, az Éves Lakosságfelmérés (Annual Population Survey, APS) becslése, illetve a negyedévente megjelenő új adó- és társadalombiztosítási (NI) nyilvántartás. Egyik forrás sem nyújt azonban pontos, megbízható és aktuális képet. A 2011-es népszámlálás adatai épp megelőzik a magyarok bevándorlásának növekedési időszakát, és minthogy a magyar állampolgárok egy statisztikailag alulreprezentált csoportot képeztek a többi migráns csoporthoz képest, a legrészletesebb

publikusan elérhető adatsorok nem tüntetik fel a magyar állampolgárokat külön kategóriaként, csupán az új uniós tagországok különféle csoportosításának részeként. Az APS – amely a Munkaerő-felmérést (Labour Force Survey, LFS) veszi alapul – adatai pedig némi késéssel jelennek meg, és meglehetősen hibahatáron belül mozognak, jóllehet megbízhatóságuk a népességállomány növekedésével arányos. Az NI nyilvántartásba vételek száma ugyanakkor friss adatokkal szolgál, azonban nem nyújt információt a kérelmezők pontos érkezési idejéről, tartózkodásuk időtartamáról, egyéb hozzátartozókról, valamint kimaradnak belőle azok is, akik nem munkavállalási céllal érkeznek – például a tanulók –, és emiatt nem kérelmezik az NI számot. Az Egyesült Királyság migrációs statisztikáiról pedig általánosan elmondható, hogy nem rendelkeznek megfelelő eszközökkel a migrációs áramlások méréséhez (a létező adatforrások átfogóbb összevetéséhez lásd Boden – Rees 2010, Drinkwater – Garapich 2011).

A fenti három forrásból a következők tudhatók meg a magyar migránsok számáról: 2011 márciusában összesen 52 250 *magyarországi születésű* személy élt *tartósan* az Egyesült Királyság négy részországában, közülük 48 308-an Angliában és Walesben. Ez utóbbiak közül 41 479-en nem rendelkeztek brit útlevelemmel. Az APS legfrissebb becslése 2013. december végére vonatkozólag 72 000 (+/- 12 000) magyar állampolgárságú bevándorlót rögzít. Az NI nyilvántartás alapján pedig 2002. január és 2015. március között összesen 174 228 magyar állampolgár szerzett adó- és társadalombiztosítási számot az Egyesült Királyságban. A legtöbb nyilvántartásba vétel éves szinten 2013-ban történt (26 722 új magyar állampolgárságú munkavállaló regisztrált), negyedéves bontásban pedig – egy számottevő hirtelen csökkenés után – 2014. július–szeptember között osztották ki a legtöbb NI számot magyaroknak (7696) (lásd *V. ábra*).

A magyar migránsszám becslése és a migránsok „mozgékonyági aránya”

A szerző által alkalmazott becslési módszer – a fenti adatok pontosítása szándékával – a népszámlálás egy kifejezetten hasznos adatsorának az NI adatokkal való összevetése extrapolálásán alapul. A népszámlálási adatsorok közül azt vettük alapul, amely a tulajdonolt útleveletípusok számát tünteti fel az Egyesült Királyságba való érkezés éve és a születési ország függvényében (Office for National Statistics 2013a), a számításból azonban kihagytuk azokat, akik rendelkeztek brit útlevelemmel (lásd *I. táblázat*). Az adatsor csak az Angliában és Walesben tartózkodókra terjed ki, így az országos reprezentativitás érdekében kiegészítettük az Észak-Írországra (Census Office for Northern Ireland 2011) és Skóciára (National Records of Scotland 2013) vonatkozó párhuzamosan, ám különállóan gyűjtött népszámlálási adatokkal, amelyek azonban csak a születési országról tanúskodnak, így az NI adatokkal való összevetésből kihagytuk. Ez némileg ront a becslési eljárás pontosságán, mivel azonban az Észak-Írországból és Skóciából élő magyar születésűek száma meglehetősen ala-

csony volt – mindössze 3942 személy –, a torzulás jelentéktelennek mondható, a végső becslés pedig az Egyesült Királyság egészére kiterjeszhetőnek tekinthető. A nem magyarországi születésűek ugyancsak kimaradtak (ide értve az Egyesült Királyságban születetteket is), így a becslés csakis az „első generációs” magyarokra vonatkozik. Továbbá, minthogy a népszámlálás azokat számolta, akik *legalább tizenkét hónapja tartózkodtak vagy terveztek ennyi ideig tartózkodni az Egyesült Királyságban*, az általunk alkalmazott becslés is a „szokásosan ott tartózkodókra” avagy „tartós vándorlókra” vonatkozik.

Második lépésben a népszámlálásban szereplő érkezési évekre vonatkozó adatokat összevetettük az ugyanazon időszakban megvalósult angliai és walesi NI nyilvántartásba vételek számával. Amint az 1. táblázatban láthatjuk, a művelet kimutatta például, hogy a 2011-es népszámlálás idején 11 065 olyan magyarországi születésű, brit útlevéllel nem rendelkező szokásosan ott tartózkodó személy élt Angliában és Walesben, aki 2004. január és 2007. január között érkezett az Egyesült Királyságba. Ugyanakkor 2004 és 2007 között 17 560 magyar állampolgár szerzett NI számot Anglia és Wales területén. A kettőt összevetve pedig az tűnik ki, hogy az NI kérelmezők 63%-a volt jelen Angliában és Walesben 2011-ben, vagy megfordítva, 37%-uk már nem tartózkodott ott. Ezt az értéket nevezhetjük akár „továbbvándorlási” vagy „mozgékonyági” aránynak.

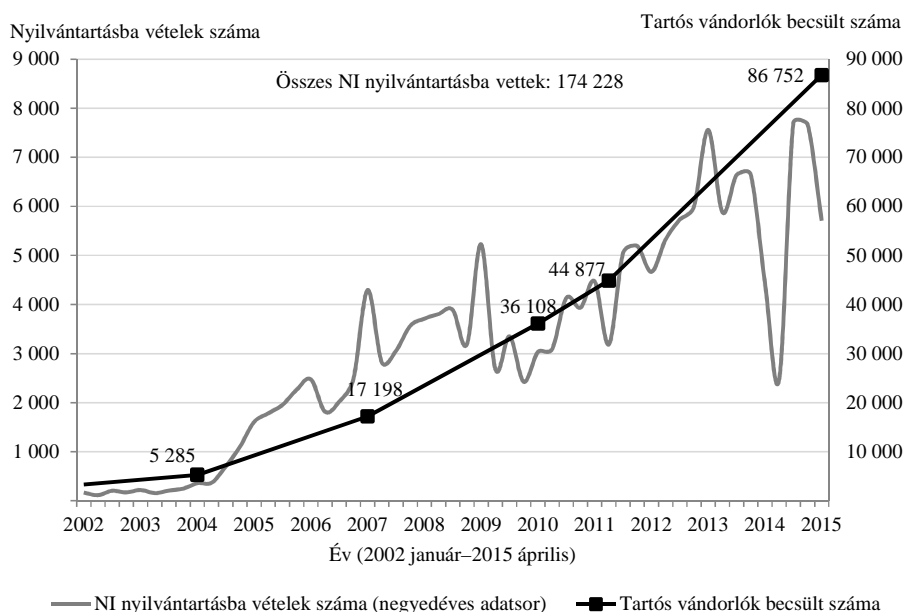
1. Magyarok Angliában és Walesben (2011)
Hungarians in England and Wales (2011)

Magyarországi születésűek Érkezési év alapján	Útlevél alapján			NI szám regisztrációk	„Mozgékonyági” arány (%)
	Összes	Brit	Nem brit		
2004 előtt	11 503	6 374	5 129	–	–
2004–2006	11 249	184	11 065	17 560	37
2007–2009	17 310	156	17 154	38 004	55
2010–2011 (március)	8 246	115	8 131	17 279	53
2011 (április)–2015 (április)	–	–	–	88 078	54
<i>Összesen, 2004–2011 (március)</i>	<i>36 805</i>	<i>455</i>	<i>36 350</i>	<i>72 843</i>	<i>50</i>

Megjegyzés: A fenti adatok csak Angliára és Walesre vonatkoznak (azaz Skócia és Észak-Írország nem szerepel).

Forrás: Saját számítás az Office for National Statistics (2013) és a Department for Work and Pensions (2015) adatai alapján.

Továbbgörgetve a számítást azt látjuk, hogy a 2007–2010 között, illetve a 2010 után érkezettek „mozgékonyági” aránya már jóval magasabb a korábbi-nál. Az ide vonatkozó lehetséges okokra a későbbiekben visszatérünk, a fentiek tükrében azonban úgy látjuk megfelelőnek, ha a népszámlálás napja óta eltelt négy évre kiterjesztett becsléshez az azt megelőző négy év „mozgékonyági” arányának átlagával számolunk, ami alapján feltételezhető, hogy az azóta NI számot szerzett 88 078 magyar állampolgár 54%-a „jelenleg” már nem tartózkodik Angliában és Walesben. A fentebb említett, a népszámlálási adatok jellemből fakadó korlátok és hiányosságok mellé társulnak azonban az NI adatokkal járók is, minthogy az NI ugyancsak nem méri az Egyesült Királyságban születetteket, illetve a nem munkavállalási célú migránsokat, akik nem tartanak igényt adó- és társadalombiztosítási számra.

Megjegyzés: A 2014. április–júniusi negyedévre vonatkozó adatok nem egy valós számbeli csökkenést tükröznek, hanem a DWP tájékoztatása szerint egy az adatfelvétel módszertanában végbement változtatásnak tudható be. Ez ugyanakkor nem befolyásolja az éves adatokat.

Forrás: A szerző saját számításai különböző nemzeti adatbázisok adatai alapján: Office for National Statistics (2013a, 2014a), Census Office for Northern Ireland (2011), National Records of Scotland (2013), Department for Work and Pensions (2015).

V. A magyarok számának alakulása az Egyesült Királyságban *The number of Hungarians in the United Kingdom*

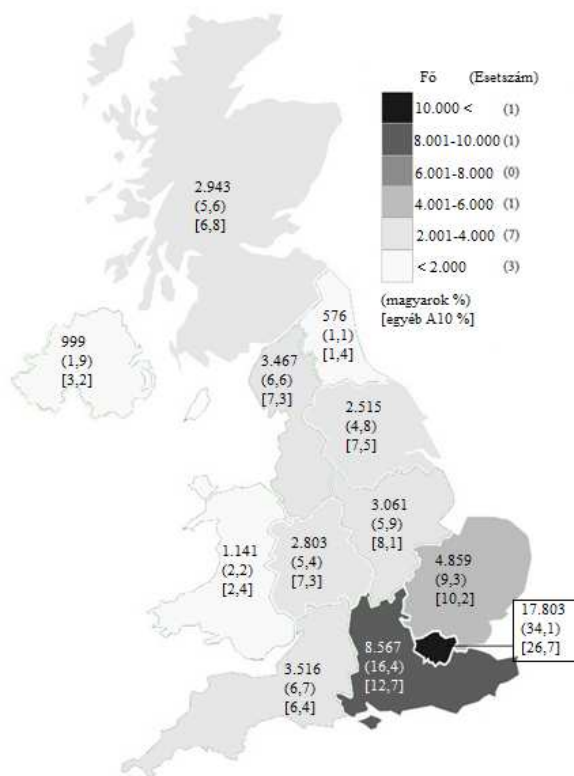
A becslési módszert az Egyesült Királyság egészére kiterjesztve – az említett korlátok figyelembevételével – úgy becsülhető, hogy 2015 áprilisában 86 700 körüli elsőgenerációs magyar állampolgárságú munkavállaló tartózkodott tartósan az Egyesült Királyságban (*V. ábra*). Az *V. ábrán* továbbá végigkövethető az NI regisztrációk számának negyedéves alakulása 2002 óta, illetve a magyar migránsok száma négy korábbi időpontban, a fent leírt becslési módszer visszavetített alkalmazása alapján. Az alkalmazott becslési módszer célja tehát egy az APS-nél aktuálisabb kép megragadása, továbbá ez utóbbi hibahatárának a fentebb említett korlátokon belüli megalapozott pontosítását is lehetővé teheti.⁷

Érdeemes visszatérnünk a „továbbvándorlási arány” kérdéséhez, minthogy – amint már említettük – a 2007 után érkezők magasabb mozgékonyági aránya magyarázatra szorul. Az tűnne ugyanis ésszerűbbnek, ha a később érkezők nagyobb arányban volnának jelen a korábban érkezetteknel. Az ellenkezőjére azonban több magyarázat is elképzelhető, például hogy váltás történt a magyarok mobilitásának formájában, egy tartósabb migrációtípusból átváltva egy „folyékonyabb”, „körkörösőbb” vándorlási típusba, amely egyre inkább jellemzi az EU-n belüli mobilitást (Engbersen et al. 2010, Kupiszewski 2002). Egy további lehetséges magyarázat szerint a 2004–2007 között NI számot kérelmezők körében nagyarányban voltak, akik már régebb óta az Egyesült Királyságban éltek letelepedési szándékkal, azonban mindaddig nem volt jogosultságuk adó- és társadalombiztosítási számot kérelmezni. Ezt a feltevést alátámasztják az olyan empirikus megfigyelések, amelyek (többnyire a lengyelek migrációjával kapcsolatban) az EU-csatlakozás „jogi státus-törvényesítő” hatására hívták fel a figyelmet (Anderson et al. 2006, Portes – French 2005). Ha a lengyelekre – mint az Egyesült Királyságban élő legnagyobb és legrégebbi kelet-közép-európai migráns csoportra – alkalmazzuk a fentebb leírt „mozgékonyági arány” számításának módszerét, azt találjuk, hogy a 2004 és 2007 között érkezettek mintegy 80%-a volt jelen 2011-ben, míg a 2007–2010 között érkezettek csupán 45%-a, a 2010 és a népszámlás napja között érkezetteknek pedig 58%-a (Department for Work and Pensions 2015, Office for National Statistics 2013a). Ennek tükrében állítható, hogy nem egy magyar sajátosságot tapasztalunk a „mozgékonyági arányt” illetően. Ugyanakkor elmondható, hogy a magyarok „mozgékonyabbak” a lengyel migránsoknál, és a 2004 után bevándoroltak nagyjából 50%-a maradt hosszabb távon az Egyesült Királyságban a lengyel migránsok 60%-ával szemben.

⁷ A módszer pontosságának leellenőrzése érdekében hasznos összevetni azt az APS-el. Mint említettük, az APS legfrissebb adata 2013 végére vonatkozik és 72 000 (+/- 12 000) magyar migránst említ (Office for National Statistics 2014a). Az általunk alkalmazott módszer ugyanarra az időpontra 73 878 főt eredményez.

A magyar migránsok földrajzi eloszlása

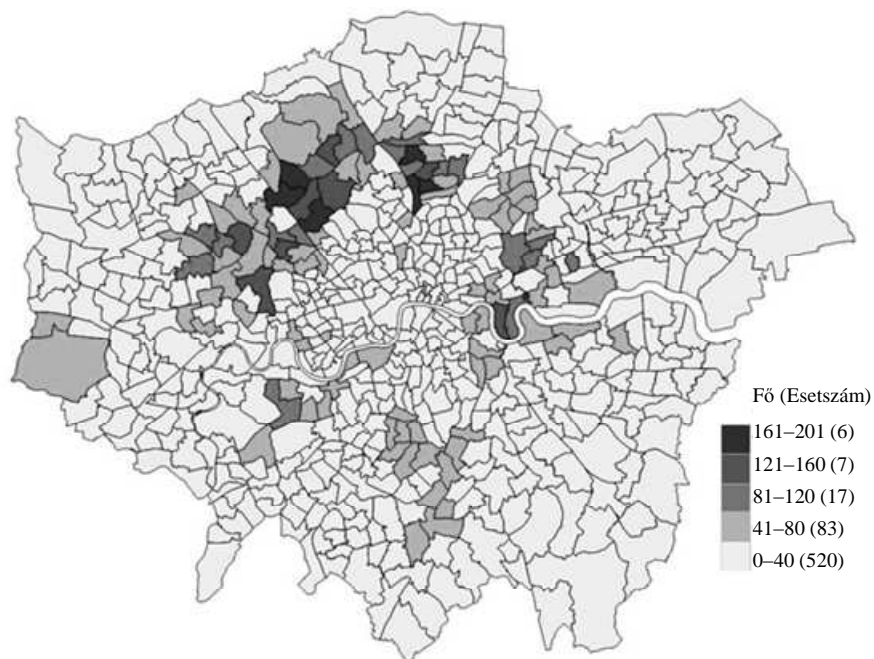
A 2011-es népszámlálás adatai alapján elmondható, hogy a népszámlálás idején a magyarországi születésű bevándorlók több mint egyharmada Londonban élt (17 803), ami valamivel magasabb arány, mint a többi A10 országbeli migráns esetében (lásd 2. térkép) (vö. Bauere et al. 2007). A magyarul beszélők Londonon belül többnyire az északi városrészekben tömörültek. 28%-uk lakott Brentben, Haringey-ben, valamint Barnet déli választókerületeiben, amelyek a londoni lakosság mindössze 10%-ának adnak otthont (3. térkép). Az azóta eltelt időben – az új NI nyilvántartásba vételek alapján – a keleti kerületek irányába való eltolódás figyelhető meg (Department for Work and Pensions 2015).

Forrás: Saját szerkesztés az Office for National Statistics (2014b), Census Office for Northern Ireland (2011) és a National Records of Scotland (2013) adatai alapján.

2. térkép: Magyarországi születésűek földrajzi eloszlása az Egyesült Királyságban (2011)

Map 2: Geographic distribution of Hungarian born population in the United Kingdom (2011)

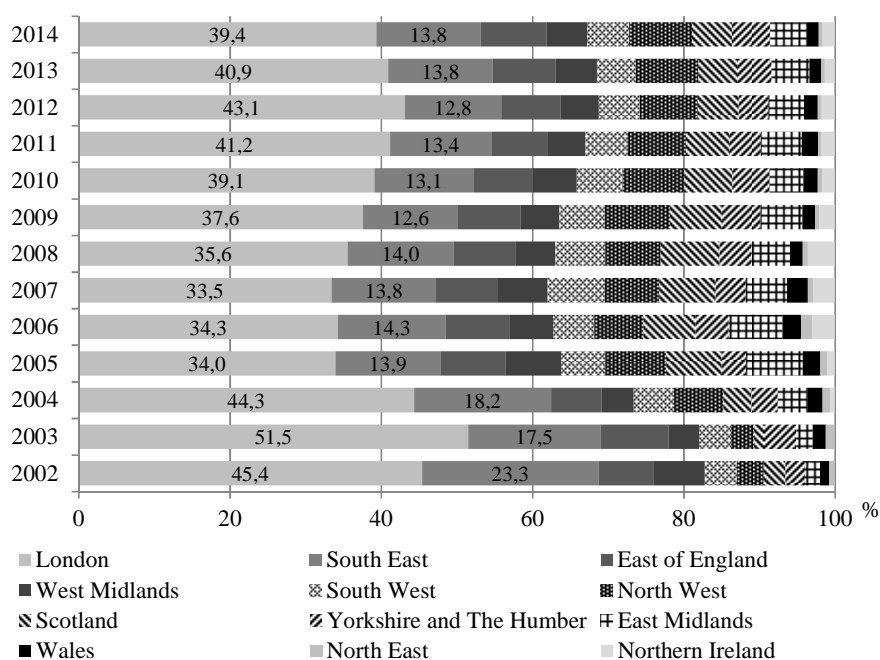

Forrás: Saját szerkesztés az Office for National Statistics (2013b) adatai alapján, a statisztikai hivatal térképkészítő eszközével. © Crown copyright. Minden jog fenntartva GD272183.2014

3. térkép: *Magyarul beszélő lakosok London kerületeiben (2011)*
Map 3: Hungarian speakers in London wards (2011)

A külföldi állampolgárok országon belüli helyváltoztatásáról kevés információval szolgálnak a brit statisztikák, azonban ha megvizsgáljuk az NI nyilvántartásba vételek földrajzi eloszlását, akkor egy általános szétszóródási tendencia érhető tetten (hasonló jelenség állapítható meg egyéb bevándorló csoportokkal kapcsolatban is, más adatforrásokra alapozva; lásd Bauere et al. 2007, Jivraj et al. 2012, Simpson – Finney 2009, Trevena et al. 2013). Amint a VI. ábrán látható, a Londonban regisztráló magyarok aránya erőteljesen csökkent 2003 és 2005 között, majd 2007-ig 34% körüli szinten stabilizálódott; majd 2008 és 2012 között növekedésnek indult, végül 2013 és 2014 folyamán egy újabb csökkenő pályára lépett. Figyelembe véve mindazt, amit a szakirodalomból ismerünk a társadalmi hálók szerepéről a migrációs folyamatokban, feltételezhetjük, hogy a 2005 és 2008 között nem Londonban regisztráltak közül sokan egy olyan ismerősüket követve költöztek Nagy-Britanniába, aki ko-

rábban az országon belül már továbkköltözött és így megismert más településeket is (vö. Trevena et al. 2013). Amennyiben ez igaz, a 2008-at követő növekedés a londoni regisztrációk számarányában egy friss „úttörő” jellegű migrációs hullámra utal, amely kevésbé támaszkodik az ismeretségi háló „erős” kötelékeire (pl. ismerősök által nyújtott lakhatási lehetőségek és munkaközvetítés), sokkal inkább hagyatkozik azon „gyenge” kötelékekre (pl. a migrációs-ipari szereplők közvetítése), amelyek többnyire Londonban összpontosulnak.

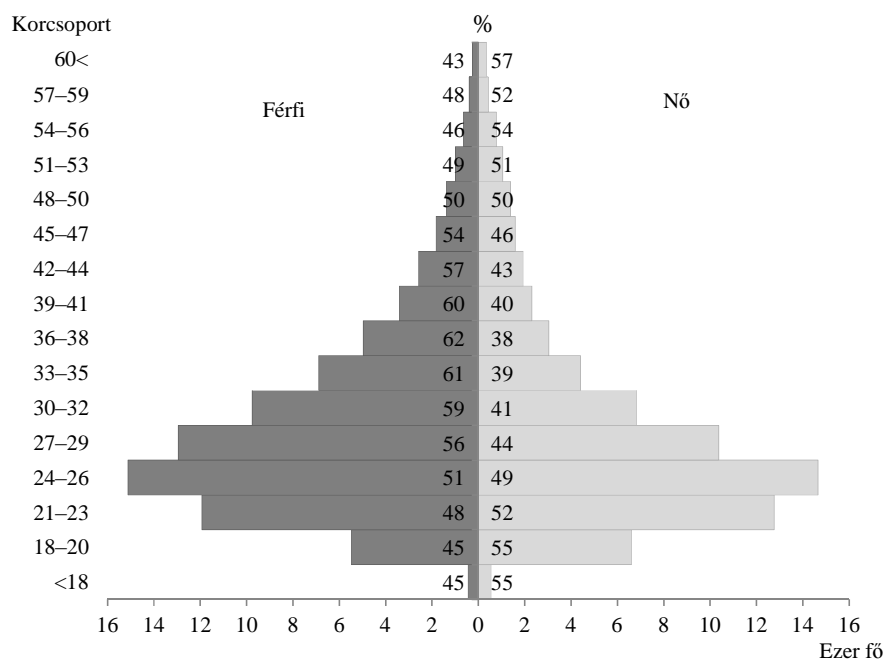

Forrás: Saját szerkesztés a Department for Work and Pensions (2015) adatai alapján.

VI. Magyar migránsok földrajzi eloszlása az NI szám nyilvántartásba vételének helye alapján (2002–2014)
Geographic distribution of Hungarian migrants based on the location of NINo registrations (2002–2014)

A magyar migránsok nemi és korbeli összetétele

Szintén demográfiai jellegzetesség – amely az EU-n belüli mobilitásra általában érvényes – a nemek közötti kiegyensúlyozottabb eloszlás, amit a „klasszikus” munkaerő-migráció szakirodalmából ismerhetünk (Castles – Miller 2009). Ha a 2004 óta NI számot kérelmezőkre vonatkozó adatokat vizsgáljuk meg, azt láthatjuk, hogy az Egyesült Királyságba vándorló magyar munkavállalók 80%-a a 18–35 éves korosztályba tartozott a nyilvántartásba vétele idején; 54%-uk férfi, a nők aránya pedig 46%. Ezen adatokat hároméves korosztályokba csoportosítva és nemekre lebontva láthatjuk a VII. ábrán. Jóllehet a nemek közti eloszlás többnyire kiegyensúlyozottnak tekinthető, a VII. ábrán az is látható, hogy a 30–44 év közötti korosztályban a férfiak erőteljesen felülreprezentáltak, míg a nők túlsúlya a számszerűleg kisebb 24 év alatti és 50 év feletti korcsoportokban mutatkozik.

Forrás: Saját szerkesztés a Department for Work and Pensions (2015) adatai alapján.

VII. Az egyesült királysági magyar munkavállalók nemi és korbeli összetétele *Age and sex of Hungarians in the United Kingdom*

Összefoglalva mindazt, ami a fentiek alapján kirajzolódott az Egyesült Királyságba irányuló magyar migrációról, kijelenthetjük, hogy a kibocsátó és a befogadó ország közötti földrajzi távolság ellenére egy „mozgékony”, „folyékony” vándorlásról van szó, amely során az utóbbi négy évben érkezettek mintegy 56%-a haza vagy tovább utazott. Továbbá, egy frissebb „úttörő” jellegű migrációs hullám feltételezhető a 2008–2012 közötti vándorlások mögött, amelyre a megnövekedett „mozgékonyosság” mellett az új migránsok földrajzi eloszlása utal. Ez utóbbiról pedig az tudható, hogy a magyarok több mint egyharmada Londonban lakik – túlnyomó többségük a város északi és északkeleti negyedeiben –, a fővárost követően pedig Délkelet- és Kelet-Anglia a legvonzóbb régió. A londoni orientáció valamelyest elüt a többi A10-es migráns eloszlásától, amely a magyar vándorlás frissebb jellegével magyarázható, illetve az „úttörő” mozgások azon sajátosságával, hogy a „gyenge” kötelékekre alapozottságuk okán inkább a főváros által kínált lehetőségek irányába vonzódnak. Mint láttuk, mind a munkavállalási, mind a tanulási célból vándorlók többsége az elmúlt 2–3 év folyamán érkezett az Egyesült Királyságba. A következőkben a statisztikák és hipotézisek mögé nézünk, olyan kvalitatív interjúkból származó adatokra építve, amelyek egy 2013 nyarán végzett londoni terepmunkából származnak.

Londoni magyarok: okok, célok, mikéntek

A kvalitatív adatgyűjtés módszertanáról

Az itt elemzett kvalitatív interjúanyag összegyűjtése egy tágabb kutatás részeként zajlott, amely keretében összesen 27 interjú készült magyarul beszélőkkel (magyarországiakkal, illetve határon túli magyarokkal). Míg a tágabb kutatás céljainak megfelelően a kezdeti mintavétel nemzetiségi-állampolgársági kritériumokat követve céltudatosan zajlott, a nemzetiségi-állampolgári mintán belüli almintavétel többnyire véletlenszerűen, csupán nemre és korosztályra nézve, a lehető legnagyobb szórásra törekedve történt (az ehhez hasonló összetett mintavételi módszer a kvalitatív kutatás szakirodalmában „céltudatos véletlen mintavételként” ismeretes, lásd Emmel 2013). Az első interjúalanyok internetes közösségi oldalakon (5 fő), illetve a szálláshelyen, a magyar termékeket forgalmazó üzletekben és egy hétvégi magyar iskolában véletlenszerű ismerkedések során lettek kiválasztva (3 fő), a többiek pedig hólabda-eljárás által (19 fő). A 27 magyarul beszélő közül 17-en (10 nő és 7 férfi) voltak kiutazásukat megelőzően magyarországi állandó lakosok. Ebben a részben az általuk szolgáltatott adatokat használjuk fel. Életkorukat illetően 10-en 40 éven aluliak voltak: 4-en a húszas éveikben és 6-an a harmincas éveikben jártak; továbbá 5-

en negyvenesek voltak, az ötvenes és hatvan feletti korosztályt pedig egy-egy interjúalany képviselte.

A többnyire 75–100 perces interjúk magyarul zajlottak, és három részből álltak: egy gyengén strukturált narratív részből, amikor az interjúalanyok szabadon beszéltek a migrációjuk okairól és annak menetéről; valamint két részben strukturált blokkból, előre meghatározott témákra fókuszálva. Jelen tanulmányhoz túlnyomórészt az interjúk narratív részeit használtuk fel.⁸ A rendelkezésre álló adatok általános következtetések levonására nem alkalmasak, és átfogó képet sem nyújthatnak az egyesült királysági magyar migráció egészéről, azonban kellőképpen rávilágítanak néhány fontos jellegzetességre, mindenneképp a fentebb tárgyalt adatokkal és hipotézisekkel szembeállítva.

Londoni magyarokról, egy online felmérés tükrében

Hogy interjúadatainkat tágabb perspektívába helyezzük, érdemes felidézni egy friss, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) közreműködésével 2014 április–májusában lekérdezett online felmérés eredményeit.⁹ Egy nagy (N=5200), ám nem reprezentatív mintán – melyben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők feltehetően felülreprezentáltak (53,2%) – a válaszolók 77,8%-a munkavállalási szándékkal költözött Nagy-Britanniába (ezek fele már a kiköltözés előtt rendelkezett állásajánlattal); minden tizedik személy élettársát követte, 7,2%-uk továbbtanulás céljából, megközelítőleg 5%-uk pedig „szerencsét próbálni” költözött ki (MTA 2014). A kiköltözés előtt 70%-uk alkalmazott, 16%-uk tanuló/hallgató volt, a maradék 14%-ukat pedig korábbi munkanélküliek, gazdaságilag inaktívak vagy alkalmi munkákat végzők tették ki. Minden ötödik válaszoló tartotta döntését befolyásoló fontos szempontnak a „jobb továbbtanulási lehetőségeket”, kétharmad számára a „magasabb életszínvonal” volt a legfontosabb, a minta felének pedig a „szakmai fejlődési” lehetőségek. Majdnem 20%-nyian nyilatkoztak úgy, hogy egy „otthoni hitel finanszírozása” céljával távoztak, és egytizednyien vállalkozásukat szerették volna finanszírozni.¹⁰

A felmérés egyik legmeglepőbb eredménye – főként a fentebb tárgyalt „mozgékonyági arány” tükrében – a migránsok jövőbeli terveivel kapcsolatban született, ugyanis a válaszolók 38%-a állította, hogy „egyáltalán nem tervezi a visszaköltözést”, és további 35%-uk, hogy „a következő öt évben biztosan

⁸ Az idézett interjúrészeket átdolgozott, az olvasás megkönnyítését elősegítő formában tesszük közzé. Minthogy a tanulmány célja szempontjából a közölt interjúrészek információtartalma bír fontossággal, ez az eljárás nem változtat az adatok pontosságán. Az interjúalanyok nevét álnevekre változtattuk a névtelenség megőrzése céljából.

⁹ A felmérés a *Menjek/Maradjak* dokumentumfilm-projekthez társult, melynek a Londonban élő magyarokról szóló epizódja a projekt honlapján elérhető (www.menjekmaradjak.hu/english). A felmérés előzetes eredményeit a dokumentumfilm budapesti bemutatójával egybekötve, sajtótájékoztató formájában tették közzé (MTA 2014).

¹⁰ Azok aránya, akik az adott tényezőt egy tízes skálán a két legmagasabb értékkel látták el.

nem költözik vissza” (MTA 2014). Mint tudjuk, azonban a vissza- vagy továbbköltözési tervek igencsak változékonyak, és erre nézve a kvalitatív elemzésünk sem fog megbízhatóbb adatokkal szolgálni. Ugyanakkor a továbbiakban tárgyalandó különféle migrációs okok és beilleszkedési stratégiák és nehézségek jobban rávilágíthatnak a „visszaköltözés”, illetve maradás lehetőségeire.

Pénzügyi nehézségek és eladósodás

Az MTA felmérésében rákérdezett migrációs motivációk közül a hitel, illetve a vállalkozás finanszírozása ténylegesebb jellegű, mint a gazdasági helyzetre vagy a szakmai lehetőségekre vonatkozó általános vélekedések, és valójában a migránsok egy jelentősebb hányadának a tapasztalatát írja le, ahogy a különféle egyedi migrációs okok. Az egyéves migrációs tapasztalatával Bence határozottan állította:

Háromféle magyar van itt Londonban: az olyanok, mint én, akik dolgozni vannak itt, mert otthon elvesztették az állásukat vagy vállalkozásukat, és el kell, hogy tartsanak egy családot; vannak azok, akiknek nincs semmi kööttségük otthon, nincs családjuk, és azt csinálhatnak, amit akarnak; és vannak azok, akik felvették a kölcsönöket, amiket aztán nem tudtak fizetni, és elvesztették a házaikat. (Bence, 44, 2013.05.29.)

Ez az értékelés meglehetősen pontosnak bizonyult, és több interjúalanyunk is megemlíttette a vállalkozásuk, illetve jelzálogkölcsönük finanszírozásával kapcsolatos migrációs okokat. Bence szerint – aki Magyarországon több mint tíz évig volt festő vállalkozó – az üzleti környezet már akkor romlásnak indult, amikor 2000-ben elindította vállalkozását, és már azóta fontolgatta a külföldre távozást:

Én azért jöttem el, mert otthon volt egy vállalkozásom, ami becsődölt. Volt egy adósság, ami körbe-körbeforgott, és az (alvállalkozók) mindegyre „elfelejtettek” kifizetni... aztán mindmáig nem fizettek. (...) És ez ilyen állandó volt, de évről évre egyre rosszabb. Most úgy mondjuk, hogy 2000-ben mondjuk – ez így durván – 7–8 munkából egy ilyenbe futottál bele (hogy nem fizetted). Ez aztán 2011–2012-re már oda jutott, hogy alig fedeztem a kiadásaimat. 7–8 munkából, mondjuk fele nem lett kifizetve. (Bence, 44)

Ugyancsak gazdasági nehézségekről számolt be Balázs, aki egy másik iparágban, a médiaiparban dolgozott húsz évig, és a terepmunka idején már majdnem egy éve tartózkodott Londonban. Ő is magánvállalkozóként készített médiaanyagokat többnyire a közszolgálati televízió számára:

Az utolsó szerződésem 2011. decemberben járt le, és akkor már éreztem, hogy nem fogok több megrendeléshez jutni. Korábban még be sem fejeztem egy munkát, és egy másik már ott állt a sorban, és inkább az volt a baj, hogy nem tudtam már fizikailag többet elvállalni. Az utolsó munkám egy kétéves szerződés volt, és egyre kevesebb volt a párhuzamos megrendelés, aztán az utolsó évben nem is volt már más. Ez véget ért december 31-én, és február tájékaán kezdtem rájönni, hogy nincs más választásom, minthogy eljőjek (...), és végül júliusban úgy döntöttem, hogy elmegyek, mert addigra feléltem az összes megtakarításomat. (Balázs, 47, 2013.05.27.)

Bence és Balázs esetében is tetten érhető a korábban vélelmezett „kivárára” és a migrációs tervek halogatására való hajlam, és ugyanez jellemzi azokat is, akik a deviza-eladósodás csapdájába estek:

Nem egy, hanem négy hitelt is felvettünk (...); amíg fizetni tudtuk őket a fizetésünkből, addig nem is volt baj, hanem utána jöttek a gondok, amikor felvettük a svájci frank-alapú hitelt; és hát azzal sem volt gond vagy három évig (...), 2009-ben változtak meg a dolgok, amikor kitört a válság és a kamatok elkezdtek felmenni. Akkor kivettünk egy másik hitelt, hogy ezt fedezzük. (...) Aztán végül úgy döntöttem, hogy eljövök, mert már nem bírtuk fizetni a részleteket. (Luca, 46, 2013.06.06.)

Amellett, hogy a vándorlási hajlandóságot befolyásolhatja, az eladósodottság a migráció életútjára is kihatással lehet. Ádám (50) például „megváltás-ként” írja le az EU-s szabad mozgáshoz való jogát, ugyanakkor elvándorlását „csapdának” érzi. Mint állítja, „számomra nincs visszaút. Felvettem a deviza alapú hitelt, bedől, most meg otthon nem kezdek semmibe, mert az adóhatóság jön, és elveszi az egész jövedelmemet” (Ádám, 50, 2013.05.30.).

Politikai korrupció és közpolitikai kudarcok

Jóllehet a migrációs narratívákból kiemelkedik a világgazdasági válság szerepe az elvándorlási döntéseket befolyásoló pénzügyi nehézségek fokozódásában, többen is a „politikai helyzetet” említik fő tényezőként. A korábban felvezetett MTA kutatásban a válaszadók majdnem fele jelölte meg a „rossz politikai helyzetet” elvándorlásukat befolyásoló fő tényezőként (MTA 2014). A saját interjúalanyaink beszámolóiban ez a meglehetősen általános megállapítás konkrét korrupciós gyakorlatokhoz, illetve közpolitikai döntésekhez kötődött. A Bence által említett „körben-körben forgó” adósság például spirálszerűen felülről lefelé hatott az állami megrendelésű és politikai szereplőkhöz köthető vállalkozások által lebonyolított nagy infrastrukturális projektek keretében, ame-

lyek számos alvállalkozót foglalkoztattak – többek között Bencét –, a kifizetések pedig valahol „útközben” elakadtak. Bence véleménye szerint a fő gond a megbízatások pályáztatási gyakorlatában rejlett:

A pályázatokat kormányzati szinten bírálták el; hiába pályáztál te, mint vállalkozó egy reális költségtervvel, a pályázatot figyelembe sem vették, (...) mert mindig a legalacsonyabb árajánlat nyert, azt meg ők is jól tudták, hogy mik a következmények. (Bence, 44)

Amennyiben a Bence által leírt gyakorlat a valóságnak megfelel, egy a rendszerváltást követő piacosítás gazdasági és politikai kultúrájában mélyen meggyökeresedett jelenségről van szó. Mások olyan változtatásokat említettek, amelyek inkább köthetők a 2010-es választást követő reformkísérletekhez. Balázs, aki – mint említettük – többnyire a közszolgálati televízióknak szállított be, meggyőződését fejezte ki arról, hogy az elapadó megrendelésszám mögött az újonnan megjelenő, pártpolitikai kötődésű gazdasági szereplők álltak.

Egyéb, főleg a közoktatás területén végrehajtott közpolitikai reformok vizsgálatáról szóló beszámolók is megjelentek a migránsnarratívákban. Laura (41) számára – aki tizenöt évig volt tanár – a végső lökést az új közoktatási törvény adta, amely a pénzügyi gondokkal küzdő önkormányzatok számára megkönnyítette az általuk fenntartott iskolák egyházi fenntartás alá helyezését (lásd 2010. évi LI. törvény):

Fenntartóváltás történt az iskolánál, ahol dolgoztam, és a Református egyház vett minket át. (...) Mi hozzá voltunk szokva, hogy hogyan működnek a dolgok egy állami iskolában, többen is 30–35 éve ott dolgoztak, és most behoztak ugye egy teljesen új nézőpontot, egy új rendszert... hát minden megváltozott. (...) Mondták az elején, hogy szeretnének velünk dolgozni, hogy nem gond, ha nem vagyunk reformátusok – én ugye katolikus vagyok –, nem kell azzá válni... de amikor ott volt az ideje, mi mást tapasztaltunk. Sok minden történt, amire azt mondtam, hogy nekem ez így nem felel már meg. (Laura, 41, 2013.05.28.)

Laura ugyanakkor kiemelte, hogy férjével együtt már régebb óta dédelgették az álmat, hogy „megtapasztalják az életet külföldön”, és ami a munkahelyén történt az csupán „úgy jött, mint egy jel”. Ugyanakkor, ilyen és hasonló módon hatnak bizonyos közpolitikai döntések kudarcos kimenetelei a „politikai helyzettel” való általánosabb elégedetlenségre, amely sokakat arra készítt, hogy korábbi gátlásaikat leküzdve éljenek az EU-n belüli mozgásszabadság jogával.

Felsőoktatás-politika és a fiatalok mobilitása

A közoktatás mellett a felsőoktatásban – vagy az avval kapcsolatos politikai diskurzusban – történt változások még szélesebb körben képesek befolyásolni a magyarok vándorlási hajlandóságát, a fiatal generációknak a mobilitáshoz való hozzáállására hatva. A 2011 utáni viták a javasolt intézmény- és szakbezárásokról, illetve az úgynevezett „hallgatói szerződés” tervezetéről – amely a végül elfogadott törvény engedékenyebb mivoltának dacára mindmáig a „röghöz kötés” elnevezéssel él a köztudatban – egy olyan bizonytalansági tényezőt vezettek be, amely a magyarországi felsőoktatást egy kevésbé hozzáférhető és kockázatosabb vállalkozásként érzékelteti. Nem meglepő tehát, hogy amint a IV. ábrán is láthattuk korábban, a brit egyetemekre felvételiző magyarok száma megtöbbszöröződött az elmúlt három évben, annak ellenére, hogy ugyanebben az időszakban az angliai egyetemi képzések költségtérítése a hazai és EU-s hallgatók számára a korábbi háromszorosára emelkedett. Ezzel párhuzamban friss felmérések arról számolnak be, hogy a diákok képezik a 18–40 éves korosztályba tartozók körében a kivándorlásra leginkább hajlamos csoportot; a felnőtt korú diákok 52,8%-a tervez külföldön boldogulni, 23,5%-uk pedig külföldi intézményekben tervezi a továbbtanulást (Gödri – Feleky 2013: 3). Egy másik felmérés szerint, amely a középiskolások terveire próbált fényt vetni, a külföldön továbbtanulni akarók 5,9%-a felvételizett is Magyarországon kívüli intézményekbe, míg a tanulmányaikat folytatni nem tervezők 25,6%-a szeretne külföldön elhelyezkedni (Makó – Tóth 2014: 16–18).

A fenti attitűdöket legjobban megragadó migrációtörténetek egyike Viktóriaé (22). Középiskolai tanulmányai után Viktória egy alkalmazott grafikus OKJ-s képzésben vett részt egy budapesti intézményben, és eközben felvételt nyert a Szegedi Egyetemre, azonban a kivándorlás mellett döntött:

Végiggondoltam, hogy van két vagy három választásom; az első, és ez a legfontosabb, hogy elkezdjem az egyetemet. De ismerem magamat, és tudom, hogy nagyok az elvárásaim, és mivel édesanyám egyedül nevel, nem várhatom el, hogy huszonegy-két évesen is el-tartson, hogy amikor akarok venni egy ruhát vagy valamit, akkor tőle kelljen pénzt kérnem. (...). És hát, el akartam menni, kicsit élni akartam, mert most vagyok fiatal, és arra gondoltam, hogy itt is tanulhatok. (...) Azt terveztem, hogy folytatom a grafikus képzést, ezzel indultam el múlt évben, hogy nem leszek mindörökké felszolgálólány, hanem tanulni fogok... hogy legyen majd egy angol grafikus-tervezői bizonyítványom. (Viktória, 22, 2013.06.21.)

Jóllehet a fiatalok elvándorlása egy aktualitással bíró téma a magyar közéletben, és a fiatal, képzett munkaerő remigrációjának elősegítésére született is néhány kevésbé sikeres kezdeményezés (vö. Lados – Hegedűs 2012), a diák-

vándorlás legújabb hullámának a következményei még nem felmérhetőek. Emma (28) tapasztalata ugyanakkor arra utal, hogy a külföldön szerzett tapasztalatok és képzések nehezebben vihetők vissza a magyar munkaerőpiacra, mint azt a legtöbben feltételezik. Emma legelőször egy szakmai gyakorlatra érkezett Angliába az egyik angol tannyelvű budapesti magánegyetem „álomszakának” hallgatójaként, melynek költségeit egy családi ingatlan eladásából származó bevételből fedezte:

Nem akartam otthon csinálni (a gyakorlatot), mert egyrészt az óráim amúgy is angolul voltak, és úgy sem tanultam volna (ott) semmi újat. (...) Végül annyira megtetszett London, hogy elkezdtem itteni képzések iránt érdeklődni, és találtam is egyet (...) ami hasonló volt az otthonihoz. Felvettem a kapcsolatot a tanszékvezetővel, és sikerült elintéznem, hogy átiratkozzak, és itt fejezzem be az utolsó évet. (Emma, 28, 2013.07.02.)

Emma egy angol hallgatói kölcsönből fedezte a tandíjat, mely állítása szerint „alacsonyabb volt, mint amit Magyarországon fizettem addig, és a kölcsön feltételei is jobbak, mint otthon”, és közben dajkaként is dolgozott. A diploma-szerzés után visszatért Budapestre, és lelkes munkakeresésbe kezdett azzal a meggyőződéssel, hogy a brit oklevél és a külföldi tapasztalat és nyelvtudás minden ajtót megnyit majd számára. Ellenben nem várt nehézségekbe ütközött:

Szóval visszamentem, és nem sikerült semmilyen munkát találnom, mert amikor elmondtam, hogy Londonban diplomáztam, mindenki azt mondta, hogy „ó, ó, London! Hát oké, akkor te biztos milliomos vagy, miért kell neked akkor munka?” Szóval, valami ilyesmi volt a hozzáállás, és nekem meg leesett az állam... (Emma, 28)

Emma egy évig maradt Magyarországon. Különféle ideiglenes munkákat végzett, amelyek csak érintőlegesen álltak kapcsolatban a végzettségével, majd emiatt úgy döntött, hogy visszatér Londonba: „Én megpróbáltam otthon teljes lélekkel, de ha ez a hozzáállás, akkor...”

Emma és Viktória története ugyanakkor a „képzett”/„képzetlen”, „elit”/„nem-elit” ellentétpárok létjogosultságát is megkérdőjelezi, amelyek oly gyakran felbukkannak a nemzetközi migráció szakirodalmában, ám egyre kevésbé különíthetőek el az EU-n belüli mobilitás leírása során (Parutis 2014). Ugyanakkor, amint az interjúkból nyilvánvalóvá vált, a migránsok elhelyezkedési lehetőségeire és a munkaerő-piacon belüli státusukra leginkább az angol nyelv ismeretének szintje van hatással. A nyelvismeret egy olyan tényező, amely egyidejűleg befolyásolja az elvándorlási szándékot, és korlátozza a sikeres munkaerő-piaci beilleszkedést és a kereseti lehetőségeket (Dustmann – Fabbri 2003, Johnston et al. 2015).

Nyelvismeret és munkaerő-piaci beilleszkedés

A fiatalabb generáció számára az angol az első idegen nyelv, Nagy-Britannia pedig a jobb kereseti kilátások mellett a nyelvi készségek fejlesztésének lehetőségével is kecsegtet (Parutis 2014). Viktória, akit fentebb bemutatam, alacsony gyakorlati angolnyelv-tudással érkezett Londonba, jóllehet tanult angolul az iskolában. A korlátozott nyelvismeret azonban a továbbtanulási terveit is késleltette:

Nem tudtam magamat elképzelni, hogy ne találjak munkát, és egy héten belül találtam is (egy felszolgálói) állást. (...) Én szerintem vannak bizonyos lépcsőfokok: takarító, felszolgáló, recepciós... Én fiatal vagyok, takarítóként csak akkor dolgoznék, ha minden szakad, mert takarítóként nem használod a nyelvet; (...) felszolgálóként nekem kommunikálnom kell a vendégekkel, ugye van, amikor az időjárásról mondanak valamit, hogy hol dolgoznak, szóval én is tudok fejlődni. (...) Nekem a végső, végső, végső álmom az volna... nagyon szeretnék a BBC-nek dolgozni, mint szerkesztő-grafikus. Tudom, hogy most hülyén hangzik, de... (...) Az a kulcsa, hogy megtanuljak jól angolul, hogy (...) szépen ki tudjam fejezni magam. (Viktória, 22).

Viktória tehát egy jól körvonalazódó bejárando szakmai pályát lát maga előtt, amely a „bármilyen munkától” a „jobb munkán” keresztül vezet az „álommunkáig”, mint azt az egyesült királysági új migránsok által tapasztalt munkavállalási ívvel kapcsolatban más kutatók már megállapították (Parutis 2014). Jóllehet Viktória elégedetlen volt az akkori munkájával – a második állás, amióta egy évvel korábban Londonba érkezett –, és tervezte a következő recepciós továbblépést, nem érezte úgy, hogy az a magyarországi egyetemi hallgatói életének a magasabb kereseti lehetőségekért való feladása lenne, hanem inkább egy bejárando fejlődési út egyik szükséges állomásaként élte meg. Nyelvtudása lehetővé tette számára, hogy ne az általa elképzelt ranglétra legalján kezdje, azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy egy magasabb szintre lépessen. Munka mellett beiratkozott egy helyi szakközépiskola ingyenes angolnyelv-kurzusára, azonban az akkori munkabeosztása rugalmatlanságából adódóan nehezen tudta sikerrel folytatni a képzést. Ez egyúttal a fő akadály, amit venniük kell mindazoknak, akik a munkát tanulással tervezik egybekötni.

Ugyan majdnem mindegyik interjúalanyunk szerint az angol nyelv magabiztos ismerete nélkül nem éri meg Nagy-Britanniába vándorolni, a fiatalabbak számára több okból is megérheti. A KSH adatai szerint Magyarországon a felsőfokú képzést elvégzők mintegy egynegyede azért nem diplomázhat le, mert nem rendelkezik a megkövetelt nyelvvizsgával. Ugyanakkor a nyelvvizsgára jelentkezők száma 2010 óta folyamatosan csökken, amit szakértők részben

azzal magyaráznak, hogy az egyetemi felvételihez szükséges többletpontokat a korábbinál több jogcímen is meg lehet szerezni, vagyis míg a nyelvvizsga kevésbé szükséges a bejutáshoz, a diplomaszerezéshez változatlanul elengedhetetlen (Központi Statisztikai Hivatal 2014). Ez egyszerismind azt is megindokolhatja, hogy miért éri meg valakinek megszakítania vagy elhalasztania a tanulmányait egy ideiglenes külföldi munkavállalás érdekében. Másfelől, az a szilárd meggyőződés, hogy idegen nyelvet leginkább külföldön lehet elsajátítani, arra is magyarázattal szolgál, miért éri meg sok okleveles fiatalnak nemcsak anyagi, hanem szakmai megfontolásból is egy ideig idegen országban a képzési szintje alatt dolgoznia.

Hasonló jellegű megfontolások ugyanakkor az idősebb generáció tagjainál is jelentkeznek. Legtöbbjük számára az angol a másodig vagy harmadig idegen nyelv, minthogy a közoktatás keretében németül, illetve az idősebbek oroszul tanultak. Számukra az angol nyelv kevésbé bír azzal a vonzerővel, mint a fiatalabbak számára, azonban a társadalom nyitottabb volta és a nyelvismeret szintjével kapcsolatos alacsonyabb elvárások többükre nagy hatással voltak. Máté az MTA kutatásában szereplő azon 10% egyik képviselője, akik élettársukat követve költöztek Angliába. Az ő esetében azonban a párkapcsolat a Londonba költözést követően hamar felbomlott, és szinte nulla nyelvtudással maradt egymagára:

A legnagyobb meglepetés számomra az volt, hogy úgy jöttem ide, hogy szinte semmit nem beszéltem angolul, és mégis alkalmaztak; (...) annak ellenére sikerült beszereznem az iratokat, amik a munkavállaláshoz kellettek, kezdve az NI számmal... és mindet egyedül értem el. (Máté, 37, 2013.06.29.)

Ha nem lett volna az élettársa, Máté inkább Németországba vándorolt volna ki, ugyanis a németet jobban beszélte. Jázmint azonban egy rövid és kellemetlen németországi tapasztalat vette rá, hogy „angolos” barátjait követve Londonba költözzön még 2006-ban, annak ellenére, hogy nem beszélt angolul. Ugyanakkor ő is meglepődött azon, hogy ennek ellenére milyen könnyedén megkapta az első pultos munkáját:

A telefonon azt sem értettem, hogy megkaptam (az interjút). (...) Úgy volt, hogy én készítettem magamnak egy monológot, arra alapozva, hogy miket kérdezhetnek majd tőlem, és bíztam magamban, hogy ha már egyszer bent vagyok, akkor megtalálom a módját, hogy bizonyítsak. (...) (A tulaj) megkérdezte, hogy ha szeretnék-e ott dolgozni, és tett egy ilyet (egy tág mozdulatot a kezeivel). Én persze egy szót sem értettem, és azt hittem, azt kérdezi, hogy dolgoztam-e már korábban olyan helyen. Mondtam, nem. (...) Aztán még kétszer megkérdezte, biztos azt hitte nem vagyok normális, és végül igent mondtam. (...) A tulaj meg csak nevetett meg nevetett

(...), valószínűleg megsajnálta, mert aztán megkaptam az állást. (...) Ahhoz, hogy a vendéglátásban sikeres legyél, az kell, hogy keményen dolgozzál és mosolyogj. Az angolok (...) sokkal lazábban veszik, mint mi magyarok, ha mondjuk, egy étteremben nem értik mit mond a felszolgáló. (Jázmin, 34, 2013.06.03.)

Mások úgy költöztek Angliába, hogy nem rendelkeztek ottani ismerősökkel. Balázs, akit korábban már bemutatunk, szállodai portásként, majd takarítóként tudott elhelyezkedni. Annak ellenére, hogy soha nem tanult angolul, és Nagy-Britannia nem volt a fő célország, ahova vágyott volna, az angol nyelvnek mégis központi szerepe volt a migrációs döntésében:

Az első választásom Svédország volt, mert a sógorom ott él, és úgy gondoltam, hogy mégis jobb, ha legalább egyvalaki van, aki segíthet; de svédül nem beszélek, angolul is csak egy kicsit, és ha már egy új nyelvet kell megtanulnom, akkor inkább ne a svéd legyen az, amit az életben nem használnék. A második választásom Ausztrália volt, majd Új-Zéland, de negyvenhét évesen, nyelvtudás nélkül, lehetetlen. (...) És akkor maradt Anglia, ahol sok (...) számos szervezet van az interneten, és ők mindent elintéznek neked. (Balázs, 47)

A Balázs szavaiból kiolvasható érvelési irányvonal másokra is jellemző lehet, akik nyelvtudás nélkül érkeztek, és „gyenge” ismeretségi kötelékekkel rendelkeztek Nagy-Britanniában. Viselkedési közgazdaságtani nézőpontból hasonló döntések a várható haszon maximalizálásaként könyvelhetők el: amennyiben a Svédországba vagy Angliába vándorlás kockázata nagyjából egyforma – adva, hogy létezik az úgynevezett *migrációs ipar*, amely „mindent elintéz neked”, és amire a következő részben térünk ki –, az angol nyelv, mint a globális világnyelv elsajátításának lehetősége egy olyan járulékos haszonként értelmeződik, amely a migrációs projektet követően, illetve annak megghiúsulása esetén is megmarad.

Az online migrációs ipar jelentősége

Mint azt korábban említettük, éves szinten 2013-ban valósult meg a legnagyobb arányú magyar bevándorlás Nagy-Britanniában, és a terepmunka idején az úgynevezett *migrációs ipar* virágzott. Garapich (2008) meghatározása szerint a szolgáltatóipar e sajátos ágazata „társadalmi szereplők és kereskedelmi intézmények egy olyan specializált csoportja, amely közvetlen hasznot húz nemcsak az emberek mobilitásából, hanem az új környezetbe való hatékony beilleszkedésből is” (Garapich 2008: 736). Minthogy az említett első funkciót egyre inkább az olcsó repülési lehetőségeket biztosító multinacionális légi szállító cégek veszik át, a migránsok „beilleszkedésével” kapcsolatos szolgáltatások szerepe egyre inkább felerősödik a migrációs ipar számára. Jelenleg számos

cég létezik, amelyik különféle szolgáltatásokat nyújt a Londonba költözni vágyó magyarok számára, elősegítve a korábban említett „úttörő” jellegű mobilitást.

A terepmunka megvalósítása érdekében a legismertebb ilyen cég szolgáltatásait vettük igénybe. A cég, melyet 2004 februárjában alapítottak, Londonban és Budapesten egyaránt rendelkezik irodával, és a brit fővárosban biztosít rövid, illetve hosszú távú lakhatási lehetőségeket. A szállásközvetítés mellett egyéb ingyenes szolgáltatásokat is nyújt, például álláskeresési tanácsadást, életrajzszerkesztést, vagy a bankszámlanyitáshoz és NI szám kérelmezéséhez szükséges interjúidőpontok leegyeztetését. Fizetett szolgáltatásként az újonnan érkezettek egy ugyancsak magyar tulajdonban lévő helyi taxiscég az érkezési helyről az előre lefoglalt szálláshelyre vagy a cégek központba is elszállíthatja. A cég továbbá fenntart egy havi információs magazint és egy honlapot, ahol más magyar illetőségű cégek is hirdethetnek. A honlapon elérhető információ szerint a terepmunka idején a cég 120 lakással rendelkezett, amely mindössze 600 szobát és stúdiólakosztályt foglalt magába. A szobák többsége egy- vagy kétágyas, és a lakhatáshoz szükséges alapfelszerelésekkel rendelkezik, szélessávú internetes hozzáférést biztosítva lakóinak. Az ingatlanok többnyire London északi, északnyugati és északkeleti kerületeiben találhatóak, nagyjából ott, ahol a 3. térkép tanúsága szerint a legtöbb magyar lakik.

Persze nem minden újonnan érkező talál szállást hasonló közvetítő cégeken keresztül, és a legtöbben egy kezdeti időszak után átköltöznek egy kevesebb lakóval megosztott és jobban felszerelt lakásba. A terepmunkát megelőző egy év folyamán érkezett interjúalanyaink szinte mindegyike tervezte, hogy továbbköltözik az akkori szálláshelyéről, és ezzel beleilleszkednek a Trevena, McGhee és Heath (2013: 684) által megállapított „lakóhelyi hipermobilitás” jelenségébe. Ettől függetlenül a fentebb leírt feltételek az olyanok számára is lehetővé teszik a zökkenőmentes kivándorlást, akik nem rendelkeznek ismerősökkel, és az angol nyelvet sem beszélik.

Munkaközvetítő ügynökségek és egyéni toborzók is aktívan jelen vannak az internetes fórumokon és a közösségi médiacsoportokban, növelve ezáltal a migránsok magabiztosságát, és biztosítva az áttelepülés sikerét, az ilyen jellegű közvetítés ismert kockázatai ellenére (Garapich 2008, Trevena et al. 2013). Amint az az interjúkból is kiderült, több szállás- és munkaközvetítő cég meglehetősen rossz hírnevet szerzett magának, és sokan megosztják saját tapasztalataikat különböző internetes felületeken, ahonnan a kivándorolni tervezők is informálódhatnak. A különböző közvetítő cégek és magánemberek, valamint az aktuális információ megosztását elősegítő internetes oldalak és az ott tevékenykedők együttese teszi ki az „online migrációs ipart”, amely egy általános tényező a széleskörűen hozzáférhető internet korszakában lezajló migrációs folyamatokban, és nem elhanyagolható mozgatóereje az új magyar vándormozgásoknak.

Összefoglaló megjegyzések

Jelen tanulmány célja az volt, hogy a magyarok egyesült királysági migrációjának néhány fontosabb jellegzetességét leírja, és a kirajzolódó főbb jelenségek magyarázatához támpontokkal szolgáljon. Összefoglalva a fentebb leírtakat, azt láthattuk, hogy a magyarok migrációja némileg eltér az EU-hoz ugyancsak 2004-ben csatlakozott országok polgárai mozgásainak a trendjétől, és a legtöbb magyar az elmúlt két-három év folyamán vándorolt az Egyesült Királyságba. Egy saját számítási módszert alkalmazva a tanulmány 86 000 fő körülire becsüli az Egyesült Királyságban élő magyar állampolgárságú tartós bevándorló munkavállalók számát a 2015-ös év első harmadában. Megállapítottuk továbbá, hogy az új magyar migránsok kevesebb mint fele marad tartósabban az Egyesült Királyságban, és hogy ez a „mozgékonyági arány” magasabb a magyarok esetében, mint például a lengyeleknél, akik az egyesült királysági kelet-közép-európai bevándorlók túlnyomó többségét teszik ki.

A tanulmány második felében kvalitatív interjúadatokra alapozva a statisztikai adatok által felállított kép mögé néztünk, arra keresve a választ, hogy milyen fő okok rajzolódnak ki a magyarok migrációs szándéka mögött, miként valósították meg terveiket, milyen nehézségekbe ütköztek a migráció korai szakaszában, és milyen eszközök segítségével vették az adódó akadályokat. A rendelkezésre álló interjúanyag alapján különféle közpolitikai döntések visszaszűréseire hívtuk fel a figyelmet, valamint kiemeltük a nyelvismeret és a migrációs ipar szerepét.

Nehéz felmérni, hogy milyen jövőbeni folyamatok fogják inkább jellemezni a magyarok mobilitását. Mint korábban említettük, az MTA által végzett internetes felmérés az általunk megállapított mobilitási rátával ellentétben egy ki-magasló arányú hosszú távú maradási szándéokra mutatott rá. Ugyanakkor az Európai Unió által biztosított jogoknak és szabadságoknak köszönhetően az „otthon” és az „itthon” közötti köztes állapotok is könnyen megvalósíthatóak. Saját interjúalanyaink többsége – Eade, Drinkwater és Garapich (2007) tipológiáját követve – leginkább a „keresők” (*searchers*) osztályába sorolható be, akik nyitva hagyják a hazatérés kérdését, és egyelőre az angol szakmai és társadalmi ranglétrán való előrehaladást tűzik ki célul. Lévén, hogy többnyire „fiatalok, individualisták és ambiciózusak”, – Eade, Drinkwater és Garapich (2007) jellemzése szerint – „a nemzetállami kerethez való idomulásnak az elutasítása részükről, a rugalmas, liberalizált és egyre inkább transznacionális, poszt-modern kapitalista munkaerő-piachoz való alkalmazkodásukat emeli ki” (Eade et al. 2007: 11). Számukra a köztes lét nem egy megoldandó problémaként mutatkozik, hanem életstílusként.

IRODALOM

- Anderson, Bridget – Ruhs, Martin – Rogaly, Ben – Spencer, Sarah 2006: *Fair enough? Central and East European migrants in low-wage employment in the UK*. Joseph Rowntree Foundation, York. <https://www.compas.ox.ac.uk/publications/reports-and-other-publications/changingstatus/fair-enough/>.
Letöltve: 2015. 05. 20.
- Åslund, Anders 2010: *The last shall be the first: The East European financial crisis*. Peterson Institute, Washington.
- Bahna, Miloslav 2008: Predictions of migration from the new member states after their accession into the European Union: Successes and failures. *International Migration Review*, 42(4), 844–860.
- Bauer, Thomas K. – Zimmermann, Klaus F. 1999: *Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe*. IZA Research Report No. 3. IZA, Bonn.
- Bauere, Viktorija – Densham, Paul – Millar, Jane – Salt, John 2007: Migrants from Central and Eastern Europe: Local geographies. *Population Trends*, 129, 7–19.
- Black, Richard (ed.) 2010: *A continent moving west?: EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Boden, Peter – Rees, Phil 2010: Using administrative data to improve the estimation of immigration to local areas in England. *Journal of the Royal Statistical Society*, 173(4), 707–731.
- Castles, Stephen – Miller, Mark J. 2009: *The age of migration: International population movements in the modern world*. 4th ed. Palgrave Macmillan, Basingstoke, NY.
- Census Office for Northern Ireland 2011: QS206NI: Country of birth. Full details (Online adatbázis).
http://www.ninis2.nisra.gov.uk/Download/Census%202011_Excel/2011/QS206NI.xls. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Department for Work and Pensions 2015: National Insurance Number (NINo) registrations to adult overseas nationals entering the UK (Online adatbázis).
<https://sw.stat-xplore.dwp.gov.uk/webapi/jsf/dataCatalogueExplorer.xhtml>.
Letöltve: 2015. 05. 25
- Drinkwater, Stephen – Garapich, Michal 2011: *Using survey data to identify migration patterns*. WISERD Methods Briefing Series, Wales Institute of Social and Economic Research, Data and Methods, Cardiff.
- Dustmann, Christian – Fabbri, Francesca 2003: Language proficiency and labour market performance of immigrants in the UK. *The Economic Journal*, 113(489), 695–717.

- Eade, John – Drinkwater, Stephen – Garapich, Michal 2007: *Class and ethnicity: Polish migrants in London*. Research Report for the RES-000-22-1294 ESRC project. ESRC, Swindon.
- El.Stat 2011: *Πίνακες απογραφής 2011* (Online adatbázis). Hellenic Statistical Authority. <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-census2011> tables. Letöltve: 2015. 05. 25.
- Emmel, Nick 2013: *Sampling and choosing cases in qualitative research: A realist approach*. Sage, London
- Engbersen, Godfried – Snel, Erik – Boom, Jan de 2010: ‘A van full of Poles’: Liquid migration from Central and Eastern Europe. In Black, Richard (ed.): *A continent moving west?: EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam University Press, Amsterdam, 115–140.
- European Commission 2013a: *Standard eurobarometer 80: European citizenship*. Autumn 2013. European Commission, Brussels. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_en.htm.
- European Commission 2013b: *Standard eurobarometer 80: Public opinion in the European Union*. Autumn 2013. European Commission, Brussels. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_en.htm.
- Eurostat 2015: Population on 1 January by five year age group, sex and citizenship (migr_pop1ctz). <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Favell, Adrian 2008: The new face of East–West migration in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(5), 701–716.
- Favell, Adrian – Nebe, Tina M. 2009: Internal and external movers: East-West migration and the impact of EU Enlargement. In Recchi, Ettore – Adrian Favell (eds.): *Pioneers of European integration: Citizenship and mobility in the EU*. Edward Elgar, Cheltenham, 205–224.
- Fox, Jon E. – Morosanu, Laura – Szilassy, Eszter 2012: The racialization of the new European migration to the UK. *Sociology*, 46(4), 680–695.
- Garapich, Michal P. 2008: The migration industry and civil society: Polish immigrants in the United Kingdom before and after EU enlargement. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(5), 735–752.
- Gödri Irén – Feleky Gábor Attila 2013: Elvándorló fiatalok? Migrációs tervek a magyarországi 18–40 évesek körében. *KorFa Népesedési Hírlevél*, 13(5). <http://demografia.hu/kiadvanyonline/index.php/korfa/issue/view/283>. Letöltve: 2015. 05. 25.
- INSEE 2008: *Population immigrée, population étrangère en 2008* (Online adatbázis). Institut national de la statistique et des études économiques. http://www.insee.fr/fr/themes/detail.asp?reg_id=0&ref_id=pop-immigree-pop-etrangere-2008. Letöltve: 2015. 05. 25.

- INSEE 2011: *Base de tableaux détaillés: Nationalité et immigration en 2011* (Online adatbázis). Institut national de la statistique et des études économiques.
http://www.insee.fr/fr/themes/detail.asp?reg_id=99&ref_id=td-nationalite-11. Letöltve: 2015. 05. 25.
- Jivraj, Stephen – Simpson, Ludi – Marquis, Naomi 2012: Local distribution and subsequent mobility of immigrants measured from the school census in England. *Environment and Planning A*, 44(2), 491–505.
- Johnston, Ron – Khattab, Nabil – Manley, David 2015: East versus West? Over-qualification and earnings among the UK's European migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(2), 196–218.
- Kapitány Balázs – Rohr Adél 2013: A Magyarországon állandó lakcímmel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok mintegy 7,4 százaléka tartózkodik jelenleg tartósan külföldön. *KorFa Népesedési Hírlevél*, 13(3).
<http://demografia.hu/kiadvanyonline/index.php/korfa/issue/view/281>.
 Letöltve: 2015. 05. 25.
- Központi Statisztikai Hivatal 2014: *Magyarország, 2013*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Kupiszewski, Marek 2002: How trustworthy are forecasts of international migration between Poland and the European Union? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(4), 627–645.
- Lados Gábor – Hegedűs Gábor 2012: A re-migráció európai és hazai lehetőségeinek értékelése a munkaerőpiac szempontjából. In Nyári Diána (szerk.): *Kockázat – Konfliktus – Kihívás. A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 509–523.
- Makó Ágnes – Tóth István János 2014: *Hol szeretnék továbbtanulni? Harminc magyarországi állami gimnáziumban tanulók körében végzett adatfelvétel eredményei*. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest.
http://gvi.hu/kutatas/10/hol_szeretnek_tovabbtanulni. Letöltve: 2014. 11. 10.
- McDowell, Linda 2008: Old and new European economic migrants: Whiteness and managed migration policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(1), 19–36.
- Moreh, Chris 2014: A decade of membership: Hungarian post-accession mobility to the United Kingdom. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2), 79–104.
- MTA 2014: Menjek vagy maradjak?, *Figyelő Online*, Június 5.
<http://figyelo.hu/cikkek/404903-menjek-vagy-maradjak>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- National Records of Scotland 2013: Table QS203SC: Country of birth (Online adatbázis).

- <http://www.scotlandscensus.gov.uk/ods-web/data-warehouse.html>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Office for National Statistics 2013a: CT0161: Passports held by year of arrival in the UK by country of birth (national) (Online adatbázis). <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census-analysis/social-and-economic-characteristics-by-length-of-residence-of-migrant-populations-in-england-and-wales/rft5---ct0161.xls>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Office for National Statistics 2013b: QS204EW: Main language (detailed) (Online Database). <https://www.nomisweb.co.uk/census/2011/qs204ew>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Office for National Statistics 2014a: Population by country of birth and nationality, 2013 (Online adatbázis). <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/re-reference-tables.html?edition=tcM%3A77-326579>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Office for National Statistics 2014b: QS213EW: Country of birth (expanded) (Online adatbázis). <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census/quick-statistics-for-england-and-wales-on-national-identity--passports-held-and-country-of-birth/rft-qs213ew.xls>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Parutis, Violetta 2014: “Economic migrants” or “middling transnationals”? East European migrants’ experiences of work in the UK. *International Migration*, 52(1), 36–55.
- Portes, Jonathan – French, Simon 2005: *The impact of free movement of workers from Central and Eastern Europe on the UK labour market: Early evidence*. Working Paper no. 18, Department for Work and Pensions, Leeds.
- Sassen, Saskia 1988: *The mobility of labor and capital: A study in international investment and labor flow*. Cambridge University Press, Cambridge.
- SEEMIG 2014: *Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról* [Sajtótájékoztató anyaga]. <http://www.seemig.eu/downloads/pressroom/SEEMIGpressmaterialBudapest15October2014.pdf>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Simpson, Ludi – Finney, Nissa 2009: Spatial patterns of internal migration: Evidence for ethnic groups in Britain. *Population, Space and Place*, 15(1), 37–56.
- Statistisches Bundesamt 2014: *Wanderungsstatistik* (12711) (Online adatbázis). <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online/>. Letöltve: 2015. 05. 20.
- Szoke, László 1992: Hungarian perspectives on emigration and immigration in the new European architecture. *International Migration Review*, 26(2), 305–323.
- Trevena, Paulina – McGhee, Derek – Heath, Sue 2013: Location, location? A critical examination of patterns and determinants of internal mobility among post-accession Polish migrants in the UK. *Population, Space and Place*, 19(6), 671–687.

**HUNGARIAN MIGRANTS IN THE UNITED KINGDOM:
DEMOGRAPHIC, GEOGRAPHIC AND SOCIOLOGICAL ASPECTS**

Abstract

This paper examines Hungarian migration to the United Kingdom following EU accession. Migration from Hungary has generally been low both before and after accession, but trends have recently started to change. Based on the available statistical data, the first part of the paper explores the volume, key demographics and geographical distribution of this migration. The author estimates the current number of first-generation Hungarian migrants in the United Kingdom to be at around 86,000, more than one third of whom reside in London. Hungarian migrants are also shown to be young, balanced in terms of gender, and mobile – with more than half of the migrants registering for National Insurance Numbers re-migrating in less than two years.

To give a human face to the phenomenon, the second part of the paper analyses narrative interviews collected during a 2013 ethnographic fieldwork in London, highlighting the role of economic decline, policy miscalculations, language competence and the online migration industry in shaping the motivations, aims and accommodation of migrants. The data analysed in the paper also suggests that migration from Hungary is likely to intensify in the years to come, and that the freedoms and rights conferred by EU membership are allowing a highly complex configuration of migration patterns and modalities, urging a reconsideration of the dialectic between temporality and settlement.

IRODALOM

AZ EURÓPÁN BELÜLI VÁNDORLÁS DEMOGRÁFIAI ASPEKTUSAI – A EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION TEMATIKUS SZÁMÁRÓL ÉS MÉG EGY IDEVÁGÓ TANULMÁNYRÓL

European Journal of Population, 31(2), May 2015:

CASTRO-MARTÍN, TERESA – CORTINA, CLARA: Demographic issues of intra-European migration: destinations, family and settlement, 109–125.

PALMER, JOHN R. B. – PYTLIKOVÁ, MARIOLA: Labor market laws and intra-European migration: the role of the state in shaping destination choices, 127–153.

KLEINEPIER, TOM – DE VALK, HELGA A. G. – VAN GAALEN, RUBEN: Life Paths of migrants: a sequence analysis of polish migrants' family life trajectories, 155–179.

SCHROEDTER, JULIA H. – DE WINTER, TOM – KOELET, SUZANA: Beyond l'Auberge Espagnole: the effect of individual mobility on the formation of intra-European couples, 181–206.

SABATER, ALBERT: Between flows and places: using geodemographics to explore EU migration across neighbourhoods in Britain, 207–230.

LÜBKE, CHRISTIANE: How migration affects the timing of childbearing: the transition to a first birth among Polish women in Britain. *European Journal of Population*, 31(1), February 2015, 1–20.

A *European Journal of Population* 2015-ben megjelent – a 31. évfolyamának – második, tematikus folyóiratszámát az Európán belül zajló nemzetközi vándorlás demográfiai vonatkozásaival foglalkozó tanulmányokat gyűjtötte csokorba. Írásunkban az itt közölt tanulmányokat ismertetjük, valamint egy tartalmában hozzájuk szorosan kapcsolódó írást, amely a folyóirat ezt megelőző számában látott napvilágot.

A tematikus szám bevezető írásában Teresa Castro-Martín és Clara Cortina adnak tömör áttekintést egyrészt az Európán belüli vándorlásról, másrészt a migráció és a demográfia összefüggéseiről; majd kitérnek a kutatásokat erősen korlátozó adatproblémákra. Háttérként röviden felvázolják az Európán belüli migráció (a hivatalos fogalomhasználat szerint: mobilitás) történetét a második világháborútól napjainkig, és bemutatják a migránsok alapvető társadalmi-demográfiai profilját is – ez nem is kerülhet ki a demográfiai összefüggések vizsgálata előtt. A közelmúlt migrációtörténetében az Unió 2004-es bővítése hozott egyértelmű fordulópontot, szabaddá téve az utat egy sor új tagállam állampolgárai előtt – méghozzá olyan államok polgárai előtt, amelyekből a jövedelemkülönbségek logikájának megfelelően a kitaruló lehetőségek kivándorlók sokaságát indították útnak Európa gazdagabb országai felé. Kilenc évvel később, 2013-ban az Európán belüli vándorlás fele részben a 2004 óta csatlakozott tagállamok valamelyikéből indult ki – legnagyobb számban Romániából és Lengyelországból. A migrációba bekapcsolódó csoportokról (erős általánosításokkal) elmondható, hogy míg

Nyugat-Európából többségében karrierlehetőségeket kereső, jól képzett fiatalok indulnak útnak, addig a Kelet-Európából indulók többségében középszintű végzettséggel rendelkeznek, és gyakran végzettségi szintjük alatti foglalkozásokban helyezkednek el a célországokban. Makroszinten, míg a befogadó országok társadalmának előnyére válhat a fiatal, munka- (és gyermek)vállalási korú csoportok letelepedése, addig az amúgy is jellemzően alacsony születésszámmal és gyorsuló elöregedéssel küzdő kibocsátó dél- és kelet-európai államoknak negatív demográfiai hatásokkal kell szembenéznük – az elvándorlók számától és demográfiai profiljától függő mértékben.

Mikroszinten a (nemzetközi) vándorlás és a demográfiai események összefüggéseinek vizsgálatára a szakirodalomban az életút-megközelítés bizonyult ez idáig a leginkább gyümölcsözőnek. Ahogy azonban a szerzők is leszögezik, az ilyen típusú vizsgálatok zöme az Európán kívülről érkező vándorlásról szolgál tanulságokkal. A migránsok két demográfiai jellegű életút-eseménye kapott bennük kiemelt figyelmet: a bevándorlók gyermekvállalási hajlandósága, valamint párkapcsolataik alakulása. A gyermekvállalási hajlandóság a bevándorlók körében az integráció folyamán többnyire lassú konvergenciát mutat a befogadó társadalom szokásai felé. Azonban – amint a szerzők is felvetik – az új európai vándorlás a korábban vizsgáltaktól eltérő mintázatú alkalmazkodási folyamatok működését jelentheti azáltal, hogy a dél- és kelet-európai államokból származó bevándorlók tipikusan alacsony termékenységi szokásokat vihetnek magukkal az övéknél magasabb termékenységi mutatókkal rendelkező országokba. Utóbbi kérdés vonatkozásában a cikk két olyan tanulmányt idéz, amelyek nagy-britanniai lengyel bevándorlók példáján keresztül teszik meg az első lépéseket ennek a folyamatnak a feltárására.¹ A párkapcsolatok és a migráció témakörén belül a bevándorlók és a honos lakosság párkapcsolati mintáinak hasonlósága és különbségei, illetve az (etnikailag) heterogén párkapcsolatok kialakulása és ezek stabilitása foglalkoztatja a kutatókat. Az Európán belüli vándorlásra vonatkozó eredmények azt mutatják, hogy (a várakozásokkal ellentétben) a vegyes házasságok száma az elmúlt 20 évben lényegében állandó szinten maradt Európában; egyedül a spanyol férfiak körében volt megfigyelhető, hogy növekvő számban házasodtak kelet-európai nőekkel.

A bevezetőt követő empirikus tanulmányok a felvázolt szerteágazó problémakör egy-egy kicsiny (és a kibocsátó országok demográfiai folyamatai szempontjából sajnos nem feltétlenül a legizgalmasabb) szeletét tárgyalják. Schroedter és társszerzői a különböző (régi) tagállamok állampolgárainak egymás közötti házasodását tanulmányozzák, Palmer és Pyliková a munkapiaci szabályozások bevándorlókra gyakorolt hatásaival foglalkoznak, Sabater a Nagy-Britanniába érkező bevándorlók lakóhelyének térbeli elhelyezkedését figyeli meg, míg Kleineper és társai a Hollandiában élő lengyel bevándorlók életútját vizsgálják. Hogy a bevezetőben felvetett, magyarországi perspektívából a legizgalmasabb kérdés megválaszolásához is közelebb kerüljünk, vagyis hogy a kibocsátó országok az elvándorlás milyen demográfiai következményeivel számolhatnak, befejezésül Christine Lübke a nagy-britanniai lengyel bevándorlók gyermekvállalásának időzítéséről – a *European Journal of Population* előző számában – megjelent írását ismertetjük.

A tematikus számban közölt négy tanulmány közül három az Európai Unió keleti nyitásával felerősödő kelet-nyugati, illetve dél-északi irányú áramlások egy-egy aspektusát tárgyalja, és csupán Schroedter és társai cikke foglalkozik egy a nyitástól függet-

¹ Közülük Lübke (2015) tanulmányát recenzióinkban bemutatjuk.

lenül is jelenlévő folyamattal, az európai vegyes párkapcsolatok kialakulásával. Belga, holland és svájci mintán azt vizsgálják, milyen tényezők valószínűsíthetik, hogy valaki tőle eltérő országban született élet- vagy házastársat választ (majd) magának. Az ún. intra-európai kapcsolatban élő párok kialakulása érvelésük szerint az európai társadalmi integrációs folyamatok egyik lényegi eleme, hiszen tagjai a legszorosabb társadalmi kapcsolatok szintjén teremtik meg a nemzetközi összekapcsolódást. Fő eredményeik szerint a gyermekkori szocializáció elemei közül a többnyelvű környezetben nevelkedés igen, a külföldi utazások azonban nem hatnak a későbbi párkapcsolat jellegére. Ugyanakkor a fiatal felnőttkorban, rövidebb és hosszabb utazások (mobilitás és migráció) során szerzett tapasztalatok egyaránt növelik a más országból származó személlyel kialakított párkapcsolat valószínűségét. A Szerzők következtetése szerint ez az eredmény egyaránt utal a megnövekvő találkozási lehetőségekre, valamint a mobilitási tőke – vagyis a nagyobb kulturális nyitottság és ismeretek – kapcsolatformáló hatására.

Palmer és Pytliková kifejezetten az EU-csatlakozás következtében elinduló áramlatokra koncentrálnak, amikor a munkapiaci szabályozások bevándorlásra gyakorolt hatását vizsgálja 2004 és 2010 között. Elemzésük végzése során azt a helyzetet használták ki, hogy a 2004-es EU-nyitáskor a szabaddá váló bevándorlási és letelepedési lehetőségekhez a munkavállalás tagállamonként különböző és időben változó mértékű korlátozása társult. Hipotézisük szerint az egyes országokba áramló bevándorlás szintjét nem csupán az ott érvényes munkapiaci korlátozások szigorúsága befolyásolja (negatívan), hanem hat rá az alternatív célországokban érvényes munkapiaci szabályozások erőssége is – méghozzá pozitív irányba. Végezetül azt is feltételezik, hogy az egyes (potenciális) bevándorló csoportokat a törvények eltérő mértékben befolyásolják: a szigorú szabályok kevésbé tartják vissza azokat, akiknek egyrészt számottevő velük azonos nemzetiségű kapcsolathálójuk van a kiszemelt célországban; másrészt akik (nyelvi és/vagy iskolázottsági korlátok miatt) kevésbé vannak tisztában az idegen helyen fennálló szabályozással; harmadrészt pedig akik számára elfogadhatók a szabályozatlan, informális munkapiac kínálta munkalehetőségek. A szerzők makroadatokon vizsgálják a kelet-közép-európai államokból a korábbi EU-tagállamokba irányuló vándorlás mértékét – tehát elsősorban a munkapiaci mutatóval mért, a munkapiaci korlátozások szigorúságából fakadó hatásokra kíváncsiak –, azonos szinten tartva a befogadó ország olyan sajátosságait, mint a GDP-je, a munkanélküliség szintje, valamint a jóléti kiadások mértéke. A (potenciális) bevándorlók tulajdonságait olyan makromutatókkal közelítik, mint például a felsőoktatásban részt vevők aránya a kibocsátó országban, illetve egy nyelvi közelség mutatóval. Kontrollálnak végül a kibocsátó és célország között fennálló földrajzi és történelmi kapcsolat egyes jellemzőire is. A kutatás eredményei szerint a munkapiaci szabályozásnak egyértelmű, várt irányú hatása van a bevándorlás szintjére, és bebizonyosodott az is, hogy egy-egy állam bevándorlás-szabályozó politikája nem önmagában, hanem az alternatív célországok szabályozásával kölcsönhatásban hat. Vagyis a politikai döntéshozóknak a bevándorlás-politika formálásakor számolniuk kell az alternatív célországok politikájának módosító hatásaival. Hogy a különböző bevándorló csoportokra milyen módon hat egy adott ország munkapiaci szabályozása, az az elemzésekből nem derül ki egyértelműen. Ugyan az azonos nemzetiségű bevándorló network (a várakozásoknak megfelelően) csökkenti a szabályozások szerepét, a nyelvi közelség hatása ellentmondásosan alakult a különféle modellekben. Mindenesetre az írás szisztematikus leírását adja azoknak a tényezőknek, amelyek révén az Unió kibőví-

tését követő években eltérő mértékű és dinamikájú áramlások indultak meg a munkapiacukat különböző időpontokban liberalizáló fő európai célszországok felé.

A munkapiacát az új tagországok előtt már 2004-ben megnyitó Nagy-Britannia új bevándorlóinak térbeli elrendeződését vizsgálja cikkében Albert Sabater. 2011-es népszámlálási adatokat felhasználva azt vizsgálja, milyen geodemográfiai jellemzőkkel leírható lakóhelyeken települtek meg egyes bevándorló csoportok, méghozzá a három legnagyobb dél-európai (olasz, spanyol és portugál), valamint a legnagyobb létszámú kelet-európai (lengyel) közösség. A népszámlálásban elérhető legkisebb földrajzi egységek – az összesen 227 759 úgynevezett Output Area – geodemográfiai profilját felhasználva írják le ezen fő migráns csoportok térbeli elhelyezkedésének sajátosságait. A kirajzolódó kép a honos állampolgároktól szisztematikusan eltérő, ám egymással sem teljesen egyező eloszlást mutat az egyes térségek társadalmi és gazdasági jellemzői alapján, klaszteranalízis segítségével kialakított részletes lakóhely-tipológia mentén. A várakozásoknak megfelelően a bevándorlók túlnyomórészt városi lakókörnyezetben élnek – bár a szerző felhívja a figyelmet, hogy falusi jelenlétük sem elhanyagolható, tekintetbe véve, hogy az alacsony lakosságszámú területeken is jól észrevehető kisebbséget képeznek. A helyi lakosságinnál viszont nagyobb arányban vannak jelen az az etnikumközponitú lakóhelyeken, melyek többsége London sűrűn lakott részein található, és magas munkanélküliséggel jellemezhető. Ilyen környezetben él a portugálok 29, a spanyolok 24 és az olaszok 21 százaléka – miközben a lengyelek csupán 15 százaléka. Utóbbiak relatív többsége (35%) multikulturális nagyvárosi környezetben lakik (szemben a másik 3 csoport 16–26 és a britek 12 százalékaival). Ezek a körzetek jellemzően a belvárosokban és a városi zöldövezetek között elhelyezkedő területeken összpontosulnak, bérelt lakásokkal, lakosaik között pedig nagyszámú gyermekes családdal, átlagos iskolai végzettséggel, viszont átlag fölötti munkanélküliséggel. A dél-európai bevándorló csoportok a lengyeleknél egyenletesebben oszlanak meg a különféle lakóhelytípusok között, egyik esetében sem találunk ilyen fokú koncentrációt. Ráadásul mivel a lengyelek találhatók legnagyobb arányban (8%) a túlszűfolt, alacsony iskolázottságúakat és időseket tömörítő városi lakóhelyeken is – ahogy arra Sabater is figyelmeztet –, ebben a bevándorló körben fokozott a társadalmi és gazdasági kirekesztődés veszélye.

Tom Kleinepier, Helga A. G. de Valk és Ruben van Gaalen holland regiszteradatok felhasználásával vizsgálja a lengyelek körében jelentős másik célszországba, Hollandiába vándoroltak életpályáját. Meglehetősen nagy migráns csoportról van szó: Lengyelország EU-csatlakozását követően a lengyelek váltak a második legnagyobb bevándorló csoporttá Hollandiában. 2014-ben a lengyel származásúak (első és második generációs bevándorlók) száma elérte a 123 ezret. Az időközben Hollandiában megfordulók száma ugyanakkor ennél jelentősen magasabb volt: a statisztikák szerint olyannyira magas a visszatérések aránya, hogy a hollandiai lengyel bevándorlók 60%-a az érkezését követő 7 éven belül elhagyja az országot. A szerzők 2004 (Lengyelország EU-csatlakozása) és 2007 (a munkavállalás engedélyhez kötöttségének megszűnése) között ide érkező lengyel bevándorlók családi állapot- és migrációs státuszváltozásait követték 5 éven keresztül, és az ezekben megjelenő mintázatokat tipizálták szekvencia-analízis segítségével. A kirajzolódó hat különböző életút típus közül a leggyakoribbnak az első eltöltött év utáni hazatérést mutató pálya bizonyul. Főként egyedül élő, gyermektelen férfiak és nők életútja ez. Az öt éven belüli hazatérés motívuma a többi életút típusban is megjelenik, ám előfordulásuk ritkább, bekövetkezésük pedig kevésbé korai. Legkevésbé azokban az életpályákban szerepelt az 5 éven belüli visszatérés, amelyekben a Hollandiában töltött

évek alatt gyermek született. Az egyes életút típusokba tartozás valószínűségét vizsgáló modellek a nők esetében még egyértelműbbé teszik a hazatérés demográfiai meghatározottságát. Kisebb valószínűséggel követnek öt éven belüli hazatéréshez vezető pályát azok a nők, akik holland partnerrel élnek együtt. A kivándorlás időpontjában viszonylag idősebb (26–35 éves) nők szintén kisebb valószínűséggel térnek haza a náluk fiatalabb korban indulóknál. A munkapiaci helyzet hatása ugyanakkor a férfiak számára bizonyult meghatározóbbnak: az ő esetükben a munkanélkülivé válás hazatérésre gyakorolt hatása erősebb, mint a nők körében. Összességében a férfiakra jellemzőbb volt a szingliként való hazatérés, míg a nők körében a holland párral való együttéléshez és maradáshoz vezető út volt gyakoribb. A következtetések egy másik csoportja a migránsok és a Lengyelországban maradók demográfiai eltérő életút-mintázataira vonatkozik. A Lengyelországban élők hasonló korosztályi csoportjához viszonyítva ugyanis a kutatás nagyobb arányban talált házasság nélkül együtt élő párokat a Hollandiába költözött lengyelek között. Arra azonban nem adnak választ az adatok, hogy a kivándoroltak hazai mintáktól eltérő viselkedése a holland társadalomhoz történő asszimilációnak lehet-e a következménye, netán a migráció rövid távú megszakítási (disruption) hatásából következik, vagy pedig szelekciós hatásból származik.

Christiane Lübke szintén nem ad egyértelmű választ a migráns népesség szelektivitásának demográfiai következményeivel kapcsolatos kérdésekre, ám így is fontos eredményeket mutat be a folyóirat korábbi számában megjelent írásában. A tanulmány az első gyermek vállalásának időzítését elemzi Lengyelországban maradó és onnan Nagy-Britanniába vándorló nők életútjának összehasonlításán keresztül. Eltérően a migráció és gyermekvállalás irodalmának főáramától, amely a célország társadalmának gyermekvállalási mintáihoz viszonyítja a bevándorló csoport termékenységét, itt az a kérdés, hogy a migráció eseménye hogyan hat a gyermekvállalásra. A szakirodalom a migrációt sokáig egy az életpályát megtörő, a gyermekvállalás elodázását (vagy akár a gyermekvállalásról lemondást) okozó eseményként mutatta be, és a megszakítás (disruption) elméletével írta le a migráció és a gyermekvállalás közötti összefüggéseket. Ezzel szemben jelent meg a kettő között összetett kölcsönhatásokat tételező kölcsönös összefüggések (interrelation) elmélete, amely többféle, többirányú lehetséges hatást tételez fel a két életesemény között. Eszerint elképzelhető a migrációt megelőzően a gyermekvállalás halasztása, majd (ennek megfelelően) közvetlenül a kivándorlás után megnövekedhet a gyermekvállalás valószínűsége a korábbi lemaradások behozása érdekében. Egy másik lehetséges folyamat – ami szintén növelheti a gyermekvállalások számát az új migránsok körében –, amikor az érintettek úgy érzékelik, a gyermekvállalásra egy másik ország megfelelőbb körülményeket nyújtana, vagyis éppen a gyermekvállalási szándék az oka a kivándorlásnak. Két adatbázist összekapcsolva, eseménytörténeti elemzéssel dolgozva Lübke azt találja, hogy a végül migránssá váló nők az otthon maradóknál tovább maradnak gyermektelenek, kivéve a 30 év fölött kivándorlókat, akik között már nem alacsonyabb a gyermektelenek aránya a hasonló korú otthon maradóknál. A Nagy-Britanniába költözés után viszont minden korcsoportban jelentősen lecsökkent a gyermektelenek aránya – ellentétben a megszakítási hipotézis jóslatával. A többváltozós elemzés megerősítette, hogy a kivándorlás előtti időszakban a nők kevesebb gyermeket vállalnak, mint azonos korú, de végül otthon maradó társaik, majd pedig számottevő növekmény jelentkezik a gyermekvállalási mutatóikban már a kivándorlást követő első évben, amely aztán fenn is marad több éven keresztül. Lübke következtetése szerint ez nem vág egybe a kölcsönös összefüggések hipotézisével (sem), mivel az a

felgyorsulás lecsengését jósolja a kivándorlást követő néhány éven belül. Megjelenik végül a modellben a kivándorlás előtti év negatív hatása a gyermekvállalás valószínűségére. Az érvelés szerint ez az eredmény a migráció előtti halasztás, majd a migráció utáni felzárkózás logikájába illeszkedik. Nem világos ugyanakkor, hogy – ellenőrizendő a leíró statisztikákban látható mintázatokat – a szerző miért nem kontrollált a migrációt egynél több évvel megelőző időszakok hatásaira. Korlátai ellenére (melyek között Lübke kiemeli a migráns populáció szelektivitásának ellenőrizetlenségét, amelyet az itt rendelkezésre állónál nagyobb számú kontroll-változóval lehetne korrigálni, valamint azt a problémát, hogy a rövid idő után, akár éppen gyermekvállalási szándék miatt hazatérő nőket a minta nem tartalmazza) a tanulmány jelentős lépést tesz a migráció és a demográfiai események egyik legfontosabb metszéspontjának megismerése felé. Teszi ezt ráadásul úgy, hogy az európai migráció legújabb hullámának, a kelet-nyugati irányú Unión belüli mozgás következményeit vizsgálja.

Nem tekinthetjük véletlenszerűnek, hogy a European Population által összeállított, az Unió keleti nyitásának migrációs következményeivel foglalkozó cikkválogatásában kizárólag lengyel vonatkozású elemzések szerepelnek. A régió kibocsájtó országai közül egyértelműen Lengyelországból állnak rendelkezésre legnagyobb számban szisztematikus vizsgálatok a kivándorlás okairól és következményeiről. Ennek okai között szerepel, hogy Lengyelországból viszonylag hamar indult meg a kivándorlás, és mértéke – arányai (ill. az ország méretei) miatt – korán figyelmet keltett. A kivándorlás méretei teszik lehetővé ugyanakkor azt is, hogy az egyes befogadó országokban viszonylag könnyen hozzáférhető módon, kellő mennyiségű adat álljon rendelkezésre az elemzésekhez. Ilyen forrás például a főbb célszágokban rendelkezésre álló Munkaerő-felvétel (Labour Force Survey), amely széles körű adatokat nyújt a bevándorlók munkapiaci helyzetéről és alapvető társadalmi-demográfiai jellemzőikről, illetve amelyet Lübke tanulmánya is felhasznált. Bár a magyarországi kivándorlás arányaiban (egyelőre legalábbis) nem éri el a lengyel kivándorlás szintjét, növekvő nagyságrendje egyértelműen indokoltá teszi a folyamat alapos, szisztematikus vizsgálatát. Ez már csak azért sem kerülhető el, mert a jelenlegi tudásunk alapján is nyilvánvaló, hogy a lengyel tapasztalatok nem vonatkoztathatók közvetlenül a magyarországi kivándorlási folyamatokra. Ahogy ez világossá válik például Moreh Christiannak a jelen folyóirat-számban közölt tanulmányából is. A magyarországi kivándorlás-kutatások lehetséges irányaira vonatkozóan azonban a bemutatott (és itt be nem mutatott) lengyel vizsgálatok mindenképpen jó útmutatóul szolgálnak, még ha az említett nagyságrendi problémák miatt az adatok hozzáférése a magyar esetben nagyobb szakmai kihívásokat is jelent a kutató számára.

SZERZŐINKNEK

A kézirat leadása

A szerkesztőség olyan demográfiai tárgyú, valamint a rokontudományok (szociológia, társadalomtörténet, közgazdaságtudomány, orvostudomány, néprajztudomány, földrajztudomány, jogtudomány, filozófia) tárgykörébe tartozó, de demográfiai vonatkozású *tanulmányokat* és *könyvrecenziókat* fogad el közlésre, amelyeket korábban magyar nyelven nem publikáltak és máshol nem állnak elbírálás alatt. Idegen nyelven már megjelent, de a magyar közönség érdeklődésére is számot tartó írásokat is elfogadunk.

A cikkek tudományos elemzések, módszertani megközelítésű vagy egy-egy tudományterület helyzetével foglalkozó írások, illetve szakirodalmi áttekintések egyaránt lehetnek. A szerkesztőség elfogad mind kvantitatív, mind kvalitatív elemzéseket. A *közlés feltétele* a benyújtott írás szakmai színvonala, amelyet első körben a szerkesztőség ítél meg, majd pozitív elbírálás esetén két független szakértő írásban értékeli. Az értékelési eljárás mindkét irányban anonim. A szerkesztőség a bírálók javaslata alapján dönt a kéziratok elutasításáról/elfogadásáról, vagy tesz javaslatot azok átdolgozására. Utóbbi esetben a közlés feltétele, hogy a szerző a javaslatoknak megfelelően dolgozza át kéziratát, illetve tételesen jelezze (külön dokumentumban), hogy a javaslatok közül melyeket fogadja el és/vagy utasítja vissza (indoklással együtt). Amennyiben az átdolgozás nem történik meg, vagy azt a szerkesztőség nem tartja kielégítőnek, akkor fenntartja magának a jogot a kézirat visszautasítására. A közlés feltétele továbbá az alább részletezett terjedelmi és formai feltételek teljesítése.

A kéziratokat elektronikus formában (Microsoft Word dokumentumként) juttassák el a szerkesztőség e-mail címére: *szerkesztoseg@demografia.hu*.

A kéziratok *terjedelme* (12-es betűmérettel és szimpla sortávolsággal) nem haladhatja meg a 30 A4-es oldalt. Ettől a terjedelmi korláttól csak kivételes esetben térünk el. Kérjük, hogy a kéziratokhoz mellékeljenek maximum féloldalmi terjedelmű magyar és lehetőség szerint angol nyelvű *absztraktot*, amely ismerteti a cikk alapvető kutatási kérdését, a felhasznált adatforrást és a főbb eredményeket. Kérjük legfeljebb négy *kulcsszó* megadását is. Az *ábrákat* szerkeszthető formában, külön Excel fájlban, az adatokkal együtt mellékeljük.

Recenziók esetén a következő könyvészeti adatok megadását kérjük: szerző teljes neve, cím, a sorozat megnevezése, kiadó, kiadás helye, ideje, oldalszám.

A kézirat megjelentetésével a szerzők elfogadják, hogy cikkük teljes terjedelmében megjelenik az interneten is (www.demografia.hu).

Minden szerző tiszteletpéldányként három, recenziók esetében két folyóiratpéldány átvételére jogosult.

Szerkezeti és formai követelmények

A kéziratok *tartalmazzanak* bevezető részt, amely összefoglalja a cikk tárgyát, szakmai jelentőségét. Ezt kövesse egy szakirodalmi összefoglaló, a kutatási kérdés, az adatforrás és az elemzési módszerek ismertetése. Majd következzen a tulajdonképpeni elemzés. A cikket összefoglaló rész (összefoglalás, összegzés vagy konklúziók címszó alatt) zárja le. Természetesen az itt ismertetett szerkezeti séma rugalmasan kezelendő, s az adott cikk témájának és megközelítési módjának megfelelően alakítandó ki. A szerkesztőség megítélése szerint a bevezető és az összefoglaló rész elengedhetetlen feltétele a publikálásnak.

Hasonlóképpen fontosnak tartjuk a szakmai és formai szempontból pontos forrás-megjelöléseket és hivatkozásokat is.

A *forrásmegjelöléseket* a törzsszövegben rövidített formában adják meg, majd a cikk végén „Források” címszó alatt a rövidített forma és azok feloldása szerepeljen, ábécérendben. A szövegben minden táblázat és ábra alatt „Források” címszó alatt szerepelniük kell a felhasznált forrásoknak (rövidített formában). A forráshivatkozásoknak visszakereshetőnek kell lenniük (pontos levéltári és kéziratári jelzetek, az adatbázis pontos neve, internetes elérhetősége, az utolsó letöltés dátuma stb.).

A tanulmány elkészítésével kapcsolatos információkat és a köszönetnyilvánításokat a tanulmány címéhez kapcsolódó, csillaggal jelölt lábjegyzet tartalmazza. A cím alatt kérjük megadni a szerző foglalkozását (esetleg beosztását), munkahelyét és e-mail címét.

Hivatkozások

A forrásmegjelölésekhez hasonlóan az irodalmi hivatkozásokat is rövidített formában, *zárójelben* kérjük megadni a szövegben: a szerző(k) vezetéknevének, a megjelenés évszámának és az oldalszámának a feltüntetésével. Pl. (Faragó 2007: 38) vagy (Gödri – Feleky 2013: 295) vagy (Faragó 2013: 242, Gödri – Feleky 2013: 295). Lábjegyzetes hivatkozást, kérjük, ne használjanak! Azonos szerző ugyanazon évben hivatkozott több művét kisbetűk alkalmazásával különböztessék meg: (Dányi 1991a, 1991b). Három vagy több szerző esetén használják az et al. rövidítést: (Nagy et al. 2004).

A cikk végén „Irodalom” címszó alatt kérjük a rövid hivatkozások feloldását a következő formában:

IRODALOM

[kötetek]

Andorka Rudolf 2001: *Gyermek, család, történelem. Történeti demográfiai tanulmányok*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég, Budapest.

Sárkány Mihály – Szilágyi Miklós (szerk.) 2000: *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Akadémiai, Budapest.

Laslett, Peter – Wall, Richard (eds.) 1972: *Household and Family in Past Time*. Cambridge University Press, Cambridge.

[cikkek tanulmánykötetből]

Hajnal, John 1983: Two Kinds of Preindustrial Household Formation Systems. In Wall, Richard – Robin, Jean – Laslett, Peter (eds.): *Family Forms in Historic Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 65–104.

[cikkek folyóiratból]

Gödri Irén – Feleký Gábor Attila 2013: Migrációs tervek megvalósulása egy követéses vizsgálat tükrében. Az előzetes migrációs szándék, a várakozások és a külső elvárások szerepe. *Demográfia*, 56(4), 281–332.

[internetes hivatkozások]

OECD 2011: *OECD Family Database*. OECD, Paris. www.oecd.org/social/family/database. Letöltve: 2013. 09. 17.

Egyéb

- Kerüljük a p., pp., o., old., i.m. rövidítéseket mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben.
- Tanulmánykötetekben megjelent cikkekre való hivatkozáskor az „In” megjelölés után soha ne tegyünk kettőspontot.
- Folyóiratnevek elé az irodalomban soha ne tegyünk „In” megjelölést.
- Az irodalomjegyzékben az idézett szerzők keresztnévét is írjuk ki.
- Az irodalomjegyzék ne tartalmazzon a szövegben nem hivatkozott művet.
- Megjegyzésekhez használjunk lábjegyzeteket. A szövegtörzshöz csak olyan lábjegyzetek kapcsolódjanak, amelyek a főszöveghez fűznek megjegyzéseket, kiegészítéseket. A pusztán irodalmi hivatkozásokat tartalmazó lábjegyzeteket kerüljük.
- Ügyeljünk az elválasztójel (-) és a kötőjel (–) helyes használatára. Számok, évszámok, oldalszámok közé kötőjelet rakjunk (–).
- A % jel mindig tapad a számhoz.
- Tizedesvesszőt használjunk, ne tizedespontot.
- A szövegben szereplő táblázatoknak, ábráknak mindig legyen sorszámozott, minél pontosabb címe (1. táblázat, 1. ábra). A szövegben, kérjük, zárójelben hivatkozzanak a táblázatokra és ábrákra (1. táblázat). Az ábrákat és táblákat folytatólagosan, a cikk elejétől kezdődően (ne fejezetenként) számozzák. A táblázatokat Word táblázatszerkesztővel készítsék.
- A táblázatokat és ábrákat formailag csak minimális mértékben szerkesszék. Az ábrák, térképek kialakítása során vegyék figyelembe, hogy azok fekete-fehér nyomtatásban fognak megjelenni. Statisztikai elemző szoftverekből kikerült nyers, szerkesztetlen táblázatokat nem fogadunk el. A táblázatok mérete nem haladhatja meg az egy nyomtatott oldalt.
- A szöveg a lehető legkevesebb formázást tartalmazza.
- A szöveg szakaszokra tagolható, legfeljebb 3 szintet használjanak.
- A szövegben használt rövidítéseket, mozaikszavakat az első előfordulásukkor oldják fel zárójelben.

TISZTELT ELŐFIZETŐINK!

Tájékoztatjuk Önöket, hogy a 2015-ös évfolyamtól a Magyar Posta a Demográfia c. folyóirat terjesztését nem vállalja. A folyóiratot ettől fogva a szerkesztőségétől rendelhetik meg, az alábbi megrendelőlap segítségével.

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (1024 Budapest, Buday László utca 1-3.)
Megjelenik: negyedévente (évi három szám)
ISSN szám: 0011-8249

A folyóirat éves előfizetési díja **2 184 Ft**. Az előfizetés megrendelhető a KSH Népeségtudományi Kutatóintézettől az alábbi megrendelőlap kitöltésével és postai vagy elektronikus úton (szkennelve) történő visszaküldésével.

Postacím: 1525 Budapest Pf. 51.
E-mail cím: nki@demografia.hu

MEGRENDELŐLAP

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Demográfia

című folyóiratához

Alulírott megrendelem a Demográfia c. folyóirat 2015. évi számait ... példányban.

Név: .....

Szállítási/levelezési cím: .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

A megrendelés összegét az alábbi számlaszámra kérjük átutalni:

KSH Népeségtudományi Kutató Intézet 10032000-01456301-00000000

A megjegyzés rovatban kérjük feltüntetni: Demográfia 2015. év.

Dátum:..... Aláírás:.....

DEMOGRÁFIA

Megjelenik negyedévente

Szerkesztőség: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 1024 Budapest, Buday László u. 1–3.

Telefon: (+36-1)-345-6573

E-mail: szerkesztoseg@demografia.hu

Kiadásért felel a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet igazgatója.

Előfizethető a Szerkesztőségben.

Előfizetési díj: félévre 520,- Ft, egész évre 1040,- Ft

Szedte: a Szerkesztőség

Editorial Office: H-1024 Budapest, Buday László u. 1–3.